

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KONG VALDEMAR DEN ANDENS
J Y S K E L O V,

udgivet

af

det nordiske literatur-samfund,

besørget af

N. M. PETERSEN.

KØBENHAVN.

TRYKT I BRØDRENE BERLINGS BOGTRYKKERI.

1850.

Forerindring.

Den måde, hvorpå man sædvanlig udgiver vore gamle håndskrifter, er bekendt. Man vælger et eller andet fortrinligt håndskrift, lader det aftrykke således som det er, og tilføjer alle de andres afvigende læsemåder.

Denne måde er simpel, let anvendelig, og hvor det gælder om, på hvert enkelt sted at få en tilforladelig efterretning om håndskrifternes læsemåde, tillige tilfredsstillende. Det er i almindelighed den, man griber til og må gribe til, så længe sprogformens beskaffenhed i alle dens enkeltheder ikke er kommen til klar bevidsthed. Den har tillige, når udførelsen er fuldkommen pålidelig, den store fordel, at en sådan udgave kan træde isteden for alle håndskrifterne; når den ved trykken er foreviget, kan man kaste håndskrifterne bort.

Men på den anden side har denne behandlingsmåde sine store mangler. Det er allerede vanskeligt nok, at få et eneste håndskrift nøjagtig aftrykt; skal der nu samles ændringer (varianter) af en stor mængde andre, så indløber der lettelig en hel del fejl; og det viser sig næsten altid, at man ved tvivlsomme steder, hvor megen flid der end er anvendt på udgaven, dog må ty til håndskrifterne selv, for

at overbevise sig om, at udgiveren ikke i en eller anden henseende har læst fejl eller misforstået stedet, eller at der er indløbet trykfejl o. desl.

Dernæst (og det er en hovedanke) tilvejebringes der ved at lade et enkelt håndskrift som grundlag aftrykke med ændringer af de øvrige ikke nogen god læselig text. Den sletteste læsemåde kan stå i texten; den bedste må søges i ændringerne. Isteden for at få et skrift, som læseren med tryghed kan læse i sammenhæng, får han kun alle apparaterne til et skrift, der endnu slet ikke er til. Han må selv danne sig det, nu læse oppe, nu nede, idelig forstyrret af den ene talhenvisning efter den anden, og selv sætte det sammen. Men det er et møjsommeligt og yderst trættende arbejde, når han således skal samle det gode sammen af de med henvisninger belærede anmærkninger, der indeholde ondt og godt imellem hinanden. Læseren må da selv påtage sig en god udgivers hværv; han må allerede besidde grundig indsigt i sproget med alle dets afvigende former og skrivemåder, nøje bekendtskab med indholdet, der måske ingensteds er fuldkommen nøjagtig angivet, imedens det derimod som oftest netop er hans hensigt, ved skriftet at erhverve disse.

En sådan udgave, der for granskeren beholder sit uomtvistelige værd, er kun god, når den er fuldkommen pålidelig; men selv da ikke skikket til at levere læseren en velordnet og sammenhængende text.

Det lod sig tænke, at udgiveren havde gjort noget forarbejde dertil; han kunde f. ex. i den egentlige text ikke holde sig til et eneste håndskrift, men optage de bedste læsemåder af alle. I så fald har han forladt hin første grundsætning for udgivelsen og er trådt ind på det andet trin. Meningen bliver nu, af alle håndskrifter at danne en

text, som kommer oprindeligheden nærmest, og kun i anmærkninger at meddele afvigelserne. Men hvilke afvigelser? alle eller et udvalg? de, der kun angive en anden mening? eller alle forskellige skrivemåder af samme ord?

Når man er kommen til dette andet trin, skønnes let, at man snart må gå over til det tredje: af alle håndskrifter at danne en text, der kommer oprindeligheden så nær som muligt, såvel med hensyn til indholdet som til sproget, og så, hvad der ligefrem følger derpå, at kaste alle intetsigende ændringer bort, som unyttigt gods, hvoraf læseren ikke kan lære det mindste.

Med hensyn til indholdet: når det af alle mere eller mindre meningsløse læsemåder er udfundet, hvad stedets mening er og nødvendig må være, så kan det kun for den strænge kritik have nogen interesse at vide, hvilke da alle disse meningsløse læsemåder ere. Læseren i almindelighed ønsker kun at vide meningen, og har kun brug for den, ikke for det meningsløse; oprindelig må den jo have været til, om den end i håndskrifterne er bleven nok så forstyrret. Og just det trykker stemplet på en god udgiver, at han har vidst at finde den rette mening og i hvert tilfælde kan godtgøre, at det, han har udtrykt, er det som afskriverne vilde udtrykke, hvis de forstode det de skreve af.

Med hensyn til sproget: sproget, altså ethvert ord deri, må nødvendig til en given tid have haft en viss form, og der må i alle dets dele have hersket nogen ensformighed og harmoni. Når denne sprogform engang er udfunden, så har det for læseren ingen videre interesse at vide de mangfoldige forskellige måder, hvorpå samme ord er skrevet, hvilket kun forstyrrer opmærksomheden på den rette form.

Disse betragtninger have ledet mig til følgende grund-sætning: Det simpleste, det mest mekaniske, det mindst

ansvarsfulde er at udgive håndskrifterne som de ere; men det bedste er, at studere håndskrifterne, deres indhold og deres sprogform, og derpå at give hegge i deres størst mulige oprindelighed. Og det bør især anvendes her, hvor der ikke er tale om at udgive et skrift, der kun er til i et enkelt håndskrift, og hvis indhold næsten er ligeegyldigt, men om et skrift, som en af vore love, hvis indhold i mange henseender er vigtigt og derfor bør gøres let tilgængeligt, og som haves i en stor mængde afskrifter.

Indholdets oprindelighed må altså gengives, det vil sige den første oprindelige mening af hvert sted, den må nu i håndskrifterne være nok så forskellig udtrykt, ja endog forstyrret. Dette kan kun ske ved at sammenligne alle håndskrifter med hinanden og hvert håndskrift igen med sig selv, for igennem de brugte tegn at komme til det rette ord, og derpå at anvende al den forkundskab, som sagen selv kræver, indtil den virkelige mening er udfunden.

Sprogets oprindelighed har en snævrere grændse, den kan ikke gå videre, end håndskrifterne række; og den må udfindes ved en lignende sammenligning. De forskellige skrivemåder ere fremkomne, snart ved skødesløshed i skrifttegnenes anvendelse, snart fordi formen er afsløvet og på en eller anden måde forvansket ved den mere dagligdags udtale, snart fordi der virkelig i tidens løb er foregået en forandring i sprogformen. Alt dette må vel adskilles fra hinanden. Det blot skødesløse fortjener ingen opmærksomhed; den afsløvede form må føres tilbage til den fuldstændige, når denne i bevidstheden var til; men de til forskellige tider forskellige former må ej forvexles. Det kommer derved an på, på hvert sted at vide, om den fuldstændige, fra den forbigangne tid overførte, form endnu er til, eller om sproget har opgivet den og antaget en anden. Er den oprindelige

form endnu til, så bevares den; er den forsvunden og gået over til en anden, så optages forandringen. Dette skønnes nu atter af to ting; for det første ved sammenligning af de forskellige håndskrifter, for det andet ved sammenligning af den forskellige udtryksmåde i samme håndskrift. Det første fører til at bestemme, hvilke håndskrifter der ere de ældste; det andet til at bestemme, hvilken form der er den ældste. I begge tilfælde vejledes man til at finde det mest oprindelige, det afskriveren har ment, om han end ikke altid med lige held har fået det lige godt udtrykt.

Dette, det mest oprindelige, er naturligvis det, som enhver helst vil have. Men at vise, på hvilke forskellige måder denne oprindelige form er udtrykt (hvilket næsten vil sige, på hvor mange måder den er forvansket); hvor mange gange netop denne eller hin, mere eller mindre forstyrrede, udtryksmåde er brugt; på hvilke bestemte steder nu den ene, nu den anden skrivemåde af samme ting forekommer, det er i sig selv noget ganske ligegyldigt.

Det, som jeg ved nærværende udgave af jyske lov har forsøgt på, er da at gengive indholdet og sproget i en så oprindelig tilstand, som håndskrifternes beskaffenhed tillod; således at hele loven lader sig læse i sammenhæng, uden at læseren først behøver at arbejde sig igennem en dyng af forskellige læsemåder for at komme til den rette mening, og uden at den forskellige skrivemåde giver altfor store anstød.

For dog at gengive, så meget som muligt, alt hvad der kunde tjene til at oplyse meningen, har jeg imidlertid med et tilføjat eller tilføjat ændringer underneden, og ligeledes i teksten ved en parentes uden noget tilføjat eller antydet, at noget fandtes kun i nogle håndskrifter, ikke i alle. Selv det vil måske forekomme mange forstyrrende og

ikke fornødent; men første gang man forsøger noget, hverken kan eller tør man bortkaste alle tilvante lænker.

Om behandlingsmåden tilføjer jeg nogle bemærkninger, der tillige må tjene til undskyldning for, at jeg ikke i et og alt har opnået hvad jeg havde for øje.

Af håndskrifter haves der nok, men intet, som kunde lægges til grund. Det som både Kofod Anker og Kolderup Rosenvinge have ladet aftrykke (Arnæ-Magn. nr. 286 fol. her betegnet AM.) må disse udgivere have anset for det fortrinligste, siden de have lagt det til grund for deres udgaver; det har jeg ikke kunnet finde; det er i sprogformen meget blandet, og på adskillige steder med hensyn til indholdet uefterretteligt. Oprindeligt kan et sådant håndskrift ikke have været. Af det flensborgske (F) har jeg ikke kunnet benytte uden en afskrift og Rosenvinges rige variantsamling. Den viser i sprogformerne mange afvigelser fra AM: F har f. ex. hvilkt, hvor AM har hvilt; allæ for ollæ; thyrft for thirft; fatøkæ (mæn) for fatok; thic for thec; sighæ for segeh; annæn for ant; mykæt for meket o. s. v. Men hverken disse eller andre håndskrifter vise nogen overensstemmelse med sig selv. En viss bestemt sprogform må dog afskriveren have haft for øje eller øre, men ingen har med nogenlunde sikkerhed udtrykt den. Han skriver i samme åndedrag det selvsamme ord snart så, snart så: af og of; sik og sek; burt og bort; nefnd og nefuend; laghe og laughe og lauhe; eghn og eghæn, o. s. v. i det uendelige. Det vil sige, han har haft en vis svævende udtale for øje, men ikke vidst, hvorledes han skulde udtrykke den.

Hvad var nu herved at gøre? Hvad skulde man holde sig til? til den mere dannede, med oprindelsen overensstemmende, udtale eller til den dagligdags, til dialektens?

Det sidste var såre fristende. Der forekommer vistnok i håndskrifterne mange jyske former; ved at rive dem ud af deres forbindelse, kunde man sige, vil det levende indtryk nødvendig forsvinde, som frembringes ved den sammenhængende tale; loven er nu engang, kunde man tænke, til på jysk, den bör derfor ingenlunde ligge hen så godt som ubrugt, hvilket vilde ske, når sproget deri omsættes fra jysk til dansk. Udgiveren bör da følge de håndskrifter, hvori den jyske dialekts egenheder ere bevarede, men naturligvis således, at den tit og ofte forstyrrede harmoni også her bliver bragt tilveje.

Så kunde man tænke. Adskillige af disse egenheder ere i øjne faldende; men hvo der vil prøve på at gennemføre dem i sammenhæng, vil snart erfare, at han ikke vinder andet end en underlig broget, for ikke at sige barbarisk, text, der i det mindste ikke har lighed med noget skriftsprog. Og uvisst bliver det endda, om det nu er jysk tale fra den tid. Tværtimod, det er det ikke. Thi jysk talebrug findes hist og her adspredt næsten i alle håndskrifter, men der må have været og har været utallige former i den tids tale, som intet håndskrift har udtrykt. Håndskrifterne have ikke gengivet den mundtlige tale fuldstændig; den kan ikke tilvejebringes af dem. Den kan altså, da alle andre midler mangle, slet ikke tilvejebringes. Heller ikke går noget tilbage til den tid, da loven blev givet. Var det afskrivernes hensigt, at udtrykke ram jysk udtale, at sige i det hele foredrag, så have de været lidet heldige; det kunde da aldrig være faldet dem ind, strax ved siden af en betegnelse, der tyder hen på en dialektudtale, at stille en anden, der giver ordet aldeles i sin almindelige form; ja den ene bog i loven er i denne henseende i samme håndskrift ikke lig den anden. Vilde man nu forsøge på at tilvejebringe og udtrykke nogen

harmoni deri, så kan det heller ikke lykkes, med mindre man først opfinder et nyt fuldstændigt bogstavsystem. Derhos se rigtig nok mange former ud, som de hørte dialekten til; f, ex. når næfnd tillige skrives: næfuænd, næuænd, næuæn, o. s. v. eller lagt skrives: lagh, lahg, laugh, lau w o. s. v.; men alt sådant tilhører jo ikke den jyske dialekt mere, end enhver anden.

Eftersom nu samme håndskrift har fremherskende former af begge slags, platte og ædle, og ingen harmoni kan erholdes ved at lade begge råde; så er det billigt, at det platte må vige for det ædle, og at udgaven gengiver det, som afskriveren vilde give, hvis han altid havde været opmærksom på sig selv: betegnelsen af den mere med oprindelsen, end med den daglige tale overensstemmende udtale, hvilken sidste altid er svævende. Skulde nogen imidlertid foretrække den sidste, så står det ham frit for, på hvilket sted han selv finder for godt, at tænke sig den platte udtale; thi den forskellige skrivemåde er sandelig ikke bunden til sammenhængen, men ganske og aldeles tilfældig. Med de grammatikalske former er det en anden sag; de lade sig lettere gribe end den flygtige tale.

Hvad indholdet angår, da har jeg allerede bemærket, at det ikke var denne udgaves hensigt, at følge nogetsomhelst håndskrift alene, men at give meningen således som den ligger i alle håndskrifter tilsammen og i tingene selv. Om de enkelte steder, hvor oplysninger herom ere fornødne, må jeg henvise til anmærkningerne bagved teksten.

Ordfølge, stil o. desl. har jeg ligeledes forsøgt at give således som de forekom mig naturligt, uden at binde mig til noget bestemt håndskrift.

Urigtig, ved skødesløshed og uagtsomhed fremkommen, skrivemåde har jeg ligefrem rettet. Hvorledes kan det falde

nogen udgiver ind at besvære læseren med at rette skrivfejl eller forlange af ham, at han skal finde rede i forvanskede og meningsløse ord. Når håndskriftet har et bogstav for meget eller for lidt, som rætthe for rættæ, åtthe for åtte, føthæs for føthæs, fyre for fyrræ, thritthig for thrithing, iorh for iorth, frythær orh for frythær orth; eller omsætter bogstaver, som iafneht for iafneth, enik køp for enki køp, repe for reep; eller aldeles forfejer udtrykket af lyden, og har f. ex. kæpeiorth for køpeiorth, sækæ for søkæ, hura for huræ, tho et for tho at, lærgraf for leergraf, æn for en, dæl for del, ja endog slige ting som: efter fater dørh for efter fater døth (r for t); at stolnæ for at stofnæ (l for f); stangæt for stungæt (så at bierne komme til at stange kvæget isteden for at stinge det); eller ved skrivfejl har fået aldeles urimelige former, som görerer for göres; så må en troskab, der vil gengive alt sådant, betragtes som en åbenbar utroskab imod sund sans. Alt sådant har jeg rettet, endog uden at angive det. Ligeså simpelt er det, at når ord ere glemte hist og her, som sammenhængen nødvendig kræver, så ere de indsatte hvor de mangle, ligeledes uden at angives, med mindre der på et eller andet sted var nogensomhelst grund til tvivl.

Ved retskrivningen har jeg gjort det til grundregel, at følge den i de ældste håndskrifter forekommende, men således, at den er bragt i overensstemmelse med sig selv; og ikke at tilføje betegnelser, der i almindelighed ere håndskrifterne fremmede, med mindre de strax uden videre kunne adskilles fra de gamle. Når skrivemåden tillige griber ind i lydlæren, kan tingen derved blive mere forviklet; derfor skal jeg anføre nogle bemærkninger om de enkelte tilfælde.

Lyden *å* udtrykkes i håndskrifterne ved *a* eller *aa*;

sædvanlig kun med *a*, men brugen af *aa* viser dog tydelig lyden; som i *raath*, *aar*, *laas*, *maal*, *saar* (sår og till. såret), *smaa*, *aa* (ejer), en *aa*; derimod hyppigere, hvor der dog ingen tvivl er om lyden: *na* (eller *naar*, nutid af *at nå*), *a* (på) o. s. v. I håndskriftet R fra Ribe udtrykkes denne lyd også ved *ã*, *â*; denne skrivemåde er da god jysk, og der er tilstrækkelig grund til at anvende den, thi den mindre erfarne læser spares derved for den ulejlighed næsten overalt at måtte overføre tegnet *a* til lyden *â*. Den bruges derfor overalt i denne udgave, hvor der ingen tvivl er om lyden.

Fordobling af selvlydstegn har jeg ikke anset for nødvendig. I håndskrifterne forekommer den vel, men kun undtagelsesvis, ikke som regel, og ved alle selvlyde; f. ex. *reep*, *i geen*, *een*, *steen*, *eet*, *veet*, *eeth*, *ee*, *breef*; men også *meen* for *men* (mænd), *leen* (ellers læn), ja endog *meel* (mellem) o. desl.; *siin*, *siit*, *liif*, *friith*; men også *iin* (ind); *gooz*, *took*, *stooth*, *loot* (lod), *bool*, *boos loot*, *doom*, *noon*, *root*, a *moot* (imod), *boot*, *boor*; men også *stook* (stok, der også skrives *stogh*), *foor* (for, føre, for langt *â*); *huus*, *uut*, *thjuuf*, *stuuf*; *sææth* (sæd), *gæær* (går), *næær* (nær), *mææl*; *nææt* (kvæg), *brææt*, *lææs*, *frææs*, *lææn* (skjuler), *kæep*, *dæær*, *mæær* (møer), *hææ*, *fææræ* (føre). Oprindeligt var meningen at trække begge tegn sammen, hvilket hyppig findes ved *oo*. Understøttende *e* forekommer i det højeste kun som en enkelt undtagelse og i håndskrifter fra en senere tid; som *boer* for *boor*. At anvende det vilde føre til en uendelig forvirring. Undertiden udtrykkes også selvlydens forlængelse eller dybe lyd ved et især efter medlyden tilføjede *h*; som *domh* (for *doom*), *reth* eller *ræht* (for *ræt*). Til denne enkeltstående brug kunde der ikke tages hensyn.

Beslægtede nærliggende, men dog forskellige, lyde ere i udgaven adskilte, selv hvor de i håndskrifterne ere blandede.

Hvad for det første forholdet imellem *e* og *æ* angår, da lod der sig vel, til at udtrykke disse lyde efter deres oprindelse, danne et sammenhængende system, ved, som man har foreslået, at antage flere betegnelser: *e*, *é*, *æ*, *ä*; men der vilde kun være tilstrækkelig grund til en så kunstig betegnelse, når tiden i sin bevidsthed klart havde bevaret denne lydenes forskellige oprindelse. Håndskrifternes beskaffenhed viser, at dette ingenlunde er tilfældet. Hverken oprindelsen af *a* eller af *i* eller af *-r* i hovedstavelsen eller i endelser, skilles fra hinanden, men udtrykkes aldeles i flæng, snart ved *e*, snart ved *æ*. Imellem dem må man vælge. Håndskriftet AM viser tilbøjelighed til *e*, som i tilsinemen, sette, bonden, overensstemmende med den oprindelige brug; ved at vælge *e* kunde også *æ* forbeholdes for tvelyden *è*, der i håndskrifterne udtrykkes ved *æ* eller *e*, *ææ*, *ee* (som ræt, rææt eller reet; fe eller fæ), såvel som for de tilfælde, hvor *æ* er fremkommen af tvelyden *æ* (som klæthe). Men herved måtte der tillægges afskriverne en bevidsthed om overgange, som allerede var fordunklet; for de fleste læsere vilde brugen af *e* i næsten hver stavelse, hvor vi nu bruge *æ*, have noget meget forvildende, og for at adskille lydene *e* og *æ*, måtte der da nødvendig anvendes et accentueret *é*. Endskönt jeg allerede havde afskrevet hele loven på denne måde, har jeg derfor endelig bestemt mig for håndskrifternes egen langt overvejende brug af *æ*, hvorved denne lov tillige kommer til at se ud som de andre, hvor brugen af *æ* er ganske almindelig.

Hvad brugen af *a* og *â*, angår, da forekommer der adskillige ord med *â* (*aa*), hvor man vænter *a*; som saac for sak, sag; aal, aalh, for al eller ol, saam, samme;

saat, sat, vaar, var, draap, drab og dræbte, raan, ran. Dér har jeg enten blot skrevet *a*, hvor jeg antog, at en svævende dialektudtale kun havde givet anledning til skrivemåden; eller anvendt *â*, hvor jeg troede, at grundsproget og den nuværende jyske udtale i forbindelse med flere håndskrifers hyppige brug hjemlede en lyd, der nærmede sig til *â*. Hvor der derimod kunde være tvivl om, om den oprindelige *a*lyd var gået over til *â*, som i *aldæfathær*, men håndskrifternes overvejende brug dog talte for overgangen, har jeg skrevet *â*, hvori både den oprindelige og senere udtale ligge. Når der derimod ingen tvivl kunde være om, at overgangen var sket (i det nemlig begge skrivemåder forekomme i flæng) har jeg brugt *o*, som i *varthær*, *vorthær* (bliver), der således blev forskelligt fra *vårthær* (af at *varda*). Da tegnet over *â* altid er tilsat, kan læseren ikke tage fejl af den oprindelige skrivemåde.

Ved brugen af *o* og *â* bruges i almindelighed det første for den lave brede lyd *ó*, det andet for den høje *ô*lyd; men det kunde ikke undgås, at jo også den sidste i de bekendte forbindelser blev udtrykt, ligesom nu. ved *o*. Deraf kan ingen læser lettelig nu tage fejl. Derimod kunde han måske være i nogen tvivl om, hvor *o* skal udtrykke den lave *ó*lyd, der i håndskrifterne betegnes med *o*, *oo* (i R også ved *ô*). Alligevel har jeg ikke accentueret disse ord; thi det tør vel antages, at enhver, der benytter denne udgave, har så megen indsigt i den tids sprogform, at han ikke lettelig kan tage fejl af lyden, skönt den i nogle ord afviger fra den nuværende. Imidlertid skal jeg her anføre nogle eksempler, som ville være tilstrækkelige til, også at gøre opmærksom derpå; med *ó* udtales: *tho* (dog); *bo* (at *bo*), *bor* (bor), *goth* (god), *floth* (flod), *stodh* (stod), *skogh* (skov), *bot* (bod), *mot* (mod), *bol* (bol), *dom*

(dom), tok (tog), non (der også skrives noon), hjon (ægtefolk og tyende), goz (der også skrives gooz, gods), hos (der også skrives hoos, hosæ, hos), thorsdagh, sokn (sogn), også lot og i fl. lotæ (lod, hlutr, der også skrives loot, t. loos). Derimod udtales *o* som *å* i sådanne ord som kost, opænbar (åbenbar), nokær (nogen), foræ (for), stolæt (stjålet).

U og *y* ere beholdte i ord som sun (sön), i fl. synær, når bevidstheden om sådanne former tydelig foreligger i håndskrifterne. Derimod har jeg beholdt det hyppigst forekommende konæ, skönt der også forekommer kunæ. Lyden *y* er undertiden skreven *i*, som i sinær (for synær, sönnner); thirfth for thyrfth; her er det oprindelige *y* beholdt, når det fandtes.

Lydene *ø* og *ö* adskilles ikke i håndskrifterne; men brugen af dem tydeliggör læsningen, uden at kunne forvirre nogen.

Endelsen *i*, *je* udtrykkes i håndskrifterne ved *y*, som riky, eller *i*, som riki, engi, væri, eller *jæ* som værjæ. Her har jeg anvendt skrivemåderne *i* og *jæ*, der må betragtes som samtidig brug for samme endelse.

Brydning finder ej sjælden sted; hvor det ene håndskrift f. ex. har skilnæth, har det andet skjalnæth, og i samme håndskrift findes begge former. Også disse former må anses for samtidige.

Hvor derimod brydningen af *i* ikke blot er gået over til *ja*, men tillige til *jæ*, som i sjalf, sjælf; hjalpæ, hjælpæ; gjaldær, gældær; fjarthing, fjærthing; tjald, tjæfd, har jeg stundum beholdt den ældre form, skönt den senere er temmelig almindelig.

Medlydstegnene ere anvendte som de hjemles i håndskrifterne, dog også her således, at der indbringes større

harmoni deri. Altså skilles *th* (=ð) fra *t*, skönt de ofte forvexles, o. s. v. Herom kan især følgende bemærkes: *tʰ* udtrykker *þ* og *ð*, men der forekommer også *d* (forskelligt fra *ð*) som i *fød* eller *fødd* og forlænget naturligvis med *dd*, som i *fødde*; *f* hruges for *v* i enden af ord, men når en selvlyd kommer efter, findes begge skrivemåder; den sidste er foretrukken, som *havæ*, *ærvæ*, *halvæ*; *d* eller *th* forbindes ikke sjælden med *s* til *z* som *ræzel* for *ræthsæl*; *gæzlæ* for *gætslæ*, o. s. v.; *d* efter *l* og *n* er ofte bortfaldet, som *al*, *fall*, *man*. Enkelte og dobbelte medlyde, der udtrykke en forskellig udtale, forekomme undertiden i flæng; her er den oprindelige udtale foretrukken, når den forekommer, som *kumæ*, *komme*, *samæn*, *sammen*, *gamæl*, *gammel*, men *liggæ*, *ligge*, skönt der også findes *ligæ*, *bæggæ*, *begge*, skönt der også findes *bægi*; også *pænning*, som er den sædvanlige form. Ord med oprindeligt *è*, hvor udtalen er lang, som *ræt*, *rætæ* eller *rættæ*, har jeg, når de forlænges, skrevet med *tt*, hvorved de lettere genkendes, men læseren må herved crindre sig den rette udtale. Ved sammenstød af tre medlyde er gerne den ene falden bort, som *hvilkt* (eller med bortfaldet *t* *hvilc*) eller *hvilt*; *særmærkt*, *særmært*, *særmærk*; her er i almindelighed den midterste form den mest herskende. Overalt er anvendt *j* foran en anden selvlyd for håndskrifternes *i*, hvor udtalen kræver det; læsningen bliver derved lettet, og forvirring kan ikke opstå deraf, da *j* ikke forekommer. Ligeså *v* for *u* og *w*.

For resten er der lagt vind på at give sprogformerne så rene, som håndskrifterne tillode. Hele loven igennem findes snart of, snart af (hvisl. hvilket sidste skal udtrykke samme udtale, men ganske forstyrrer læsningen; allevegne er derfor sat of. Ligeså *al* for *ol* o. desl. Når der findes

husfrø, husfræ, husfré (ikke husfru), så spørges der om, hvad afskriveren derved har ment, men der kan næppe være tvivl om, at han mener den første form, skönt han også skriver den anden, eftersom han for frøsgjald også skriver fræsgjald. Da der findes både fælagh og fæ-lugh, fællægh, fellegh o. s. v., så er i almindelighed den første form foretrukken, som den, der kommer oprindelsen nærmest. Ligeså fatøk, fl. fatøkæ, skönt der også findes fatuk, fategh, o. desl. Derimod ere tillægsordenes endelse *-ugh*, *-igh*, *-egh* ansete for samtidige, der næppe i udtalen have været skarpt adskilte. De mangfoldige udvidede former, der hyppig forekomme ved siden af de simple, som nauen for nafn; eghæn for eghn, egn; næfuænd for næfnd, ere ombyttede med de sidste; hvo der vil have den mere slæbende udvidede udtale, kan selv anbringe den overalt hvor ham synes for godt. Ligeså er saght sat for sagh, saugh, o. desl.; dagh for daugh, dauw; laghæ for laughæ, lauhæ o. desl. De hyppig afkortede former, som gif for givæ; thæs for thæssæ; hen for hennæ ere givne fuldstændig; også her kan hvo der vil kaste endelsen bort. Sit og sint afvexle i mange håndskrifter; derfor har jeg ladet den sidste form blive stående på adskillige steder. Levninger af gamle böjningsformer har jeg søgt at bevare, hvor håndskrifterne gave nogen lejlighed dertil; f. ex. nytæ theræ spæktæ (for spektar), uagtet de fleste have spækt. Nutidens flertal er ofte lig entallet, som bor, fl. bor og bø; her er den rette flertalsform bevaret, når et af de bedre håndskrifter have den. Navneordenes ubestemte form er den ældste, men den afvexler hyppig med den bestemte, f. ex. logh (ell. loghæn) skal væræ ærlik; her er også den ældste brug anvendt, når

et godt håndskrift har den; imidlertid må bemærkes, at det der ser ud som den bestemte form ikke altid er det, men levning af en hensynsform; f. ex. thæn thær for sakæn ær hedder også for sakum; og ved thæt thær i loghæn ær skrivæt kan tænkes på i loghum.

Skönt jeg således havde håbet, at bringe alt til en viss harmoni, har denne alligevel ikke ganske været til at opnå; når der f. ex. skrives: han, man, uden *d* i slutningen (ikke hand, mand, thi det kunde ikke gennemføres, uden ganske at tilsidesætte håndskrifternes herskende brug, og at gå over til en senere), så kunde der dog ikke, som der egentlig skulde, skrives hun (for en hund), ban (for et bånd), han (for hand, en hånd) o. desl. (hvilket også var ikke blot forstyrrende, men imod håndskrifternes brug). Således kunde måske nogen undre sig over, at der er optaget stjup, ikke styp, og derimod flere gange lyt, ikke ljut; men det grunder sig derpå, at stjup og styp stå ved siden af hinanden eller herske i samme håndskrifter, deraf valgte jeg da det ældste; derimod er lyt det mest herskende, og ljut hører kun enkelte håndskrifter til. Ved sådanne tilfælde er det altså i øjne faldende, at retskrivningen endnu bevæger sig i en svævende tilstand; men så meget er dog vundet, at læseren ikke idelig og overalt forstyrres ved modsigelser. Nogle uensformigheder findes der imidlertid også som en følge af det vanskelige i at bestemme alle overgange, men især af den afbrudte måde, hvorpå trykningen er sket; disse mangler ville dog ej være større, end at læseren nu, da han har loven let tilgængelig for sig, uden besvær vil kunne afhjælpe dem.

Disse bemærkninger ere ikke udtømmende, men kunne dog give læseren en forestilling om behandlingsmåden.

Hvo der ønsker at kende de former, der kunne anses for jyske, vil finde dem i tillægget bag loven, hvor der tillige er tilføjet andre i en eller anden henseende mærkelige skrivemåder.

Et ordregister med forklaring over mindre bekendte udtryk har jeg ikke tilføjet, thi et sådant bør næppe udarbejdes for en enkelt lov, men for den hele lovsamling, der har indhold tilfælles. At samle vor middelalders love i et lille octavbind, og derpå forsyne denne kostelige samling med de fornødne oplysninger, vilde være et smukt foretagende. Der er unægtelig meget, der endnu skal undersøges og drøftes og opklares. Dersom den her fulgte fremgangsmåde, om ikke i alt så dog i det væsentlige, er god, så vil den nu lettere og bedre kunne anvendes af andre.

Til de unøjagtigheder, som jeg efter trykningens fuldendelse er bleven opmærksom på, høre sådanne som: at der i begyndelsen står *umboz man*, siden *umbothsman*; at der findes både *lands* og *lanz* og *lans*; *landværn* og *lanbo* (en temmelig almindelig skrivemåde); at der står *full* og *ful*, *all* og *al*; at der findes både *ja* og *jæ* i ord som *hjalpæ* og *hjælpæ*; et sted er blevet stående *ætlædhæ* med *dh* for *th*; på nogle steder er *th* og *t* blevne forvexlede, så at der står *ukærth* for *ukært*, *bygth* for *bygth*, o. m. desl. Desuden er i det mindste følgende at rette:

- s. 18, lovens 1, 34: *thæn* optages i teksten.
- 20, — 1, 41: *hænnæ* optages i teksten.
- 37, — 2, 30: for *vapn* l. *våpn*.
- 46, — 2, 64: for *sattæ* l. *sættæ*.
- 58, — 2, 101: for *fjal* l. *fjæl*.
- 66, — 3, 7: for *garth* l. *gârth*.

Om lyden af sådanne ord som rån og nåm har jeg været noget uviss, men rimeligt er det dog, at lyden har været et sævende *â*, ligesom i fra, drap, var o. desl.

For ordenes sammentrækning, hvor denne skal finde sted, have håndskrifterne ingen regel; der kunde måske have været anvendt et hindetegn.

Sproget ligger ikke i en tilfældig, men harmonisk, anvendelse af bogstaverne; og nutiden har ingen ære af at gentage en smagløs fortid, men bør tilegne sig fortidens goder. Disse to sætninger har jeg forsøgt også her at anskueliggøre, men derom skal jeg ikke indlade mig i nogen yderligere drøftning. *Laissons la postérité faire son oeuvre!*

KONG VALDEMAR DEN ANDENS

J Y S K E L O V .

Fortale.

Mæth logh skal land byggjæs. æn vildæ hvær man orvæs at sit eghæt ok lata mæn nytæ jafnæth, tha thyrtæ mæn ækki logh vith. Æn ængi logh ær æm goth at fylghæ sum sannænd. hværa sum man ævær um sannændæ, thæra skal logh letæ hvilt ræt¹ ær. Væra æi logh å landæ, tha hafthæ hin mest, thær mest måttæ gripæ. (for) thy skal logh æftær allæ mæn göræs, at rættæ mæn ok spakæ ok saklæsæ nytæ thæra ræt ok thæra spæktæ, ok urættæ mæn ok folæ ræthæs thæt, thær i loghæn ær skrivæt, ok thora æi for thy fulkumæ thæra undskap, thær the havæ i hughæ. Val ær thæt ok ræt, at the, thær guz ræzlæ ok rættæns ælskugh mughæ æi lokkæ til goz², at hesthings ræzlæ ok landæns vithærligh forfangæ them at göræ illæ, ok pinæ them, of the göræ illæ.

Logh skal væra ærlig, ræt, tholik, æftær landæns vanæ, kvæmlig ok thyrtælik ok opænbar, svå at allæ mæn mughæ vitæ ok understandæ hvat logh sikhær. ok væra æi görth

1) eller sannændæ.

2) eller til gothæ.

æth skrivæn for ænnæns mans særlik vild, num æftær allæ mæns thyrft, thær i landæ bo. Ængi man skal ok dømæ gen thæn logh, thær kunung givær ok land takær vithær¹, num æftær thæn logh skal land dømæs ok rättæs. Thæn logh, thær kunung givær ok (alt) land takær vith. thæn må han ok æi æftær takæ² æth skiftæ utæn lanzæns vili, forutan³ hun vîræ⁴ opænbarlik gen guth.

Thæt ær kunungs æmbæth ok høfthings, (thær) i land æræ, at gømæ dom ok göræ ræt ok frælsæ them, thær mæth våld thvingæs, svå sum ær viddævæ⁵ ok væriløs börn, pilgrim ok utlands mæn ok fâteki mæn, them thær gær tithæst våld yvæ. ok pinæ illværkis mæn, thær æi vilæ rættlik livæ. for thy at i thæt han pinær æth dræpær udælhæs mæn, tha ær han guz thjanæstman ok loghsæns⁶ gæzlæman. for thy at svå sum hin helghæ kirki styrkæs⁷ mæth pavæ ok biskop, svå skal hvært land styrkæs⁷ mæth kunung æth hans rättær ok værjæs. Thær mæth ær ok allæ skyldugh, thær i hans land bo, at væræ hanum hørsom ok lythæn ok thjanugh. for thy ær han (ok) skyldugh at göræ them allæ frith. Thæt skulæ ok vitæ allæ værælds høfthing, at mæth thæt våld, thær guth såldæ them i hændær i thæssæ væræld, tha såldæ han them (ok) sinæ helægh kirki at væri for alt thæt thær å bethæs. æn vorthæ the glömæn æth vildugh ok væri æi sum ræt ær, tha skulæ the å domædagh svaræ, of kirkins frælsæ ok landæns frith minkæs for theræ skyld i theræ timæ.

Vitæ skulæ allæ mæn, thær thænnæ bok se, at valdemar kunung annæn valdemar sun, thær santæ knuth sun var, thæn timæ han hafthæ væræt kunung ni vinter ok thretjughæ, ok fra⁸ at vor hærræ vorth fød var gangæn thusænd vintær

1) eller vith. 2) eller af takæ. 3) eller ællær ok. 4) eller ær.
 5) eller ænki. 6) eller lozhs. 7) eller styræs. 8) eller æftær.

ok tu hundræth vintær ok fyrtjugh vintær, i marz mânæth thær næst æfter, lot han skrivæ thænnæ bok ok gaf thænnæ logh, thær hæræ standær skrivæn å danskæ, i vorthingburgh, mæth hans synær råth. thær vithær vāræ: kunung erik¹, hærtogh abæl, (junkhærræ) cristofær², ok uffæ thær tha var ærkibiskop i lund, biskop niklæs i roskæld, biskop ivar i fjunæ, biskop gunnær i ripæ, biskop jonæs i hethæby, biskop pætær i århus, biskop gunnær i vibærgh, biskop jonnæs i vænlæ³. thær til (mæth) allæ bæstæ mæns råth, thær i hans riki vāræ.

Forste bog.

1. Hvilt barn ærvæ skal.

Barn, of thæt, vorthær kristnæt, standæ arf, ok æi ældær. Vorthær skilnæth⁴ å, hvat længær livær, mothær æth barn, æth barn se kristnæt (æth æi), tha ær thæt e nær mer at vitnæs til kristændom ok til arf, æn fra. thæt samæ ær um fathær, thær ær um mothær. thæt skulæ mæn vitæ⁵ mæth kyns næfnd. Kyns næfnd, thæt ær tolf mæn innæn thrithi byrth ok innæn sysæl. thæn å at næfnæ, thær sæktær. ok tho skal han æi næfnæ hins annæns opænbarlik uvin⁶. thre må han af takæ, thær for sak ær, utæn eth, ok thre andræ skulæ næfnæs i theræ stath. ok andræ thre må han af takæ mæth tolf mæns eth.

¹) i ett håndskr. tilføjes hin mildæ. ²) i ett håndskr. tilføjes hærtogh knut.
³) i ett håndskr. tilføjes ok thær til jacob sønæsøn. ⁴) eller skjalnæth. ⁵) eller vitnæ. ⁶) eller opænbaræ uvinæ.

2. Hvat thæn skal sighthæ, thær barn döpær.

Thæt skulæ mæn ok vitæ, hvå barn döptæ, ok hvat hin sagthæ, thær barn döptæ. for thy at barn må æi kallæs kristnæt, utæn (of) thæt vorthær¹ döpt i fathærs nafn ok suns ok hins helghæ andæ. for thy at svå skal hin sighthæ, thær barn döpær: æk² döpæ thik i fathærs nafn ok suns ok hin helægh and. Konæ skal aldrih barn döpæ, of man ær til. ok skal æi barn döpæs i annat æn i vatnæ.

3. Of konæ sighthær sik væræ mæth barnæ.

Of konæ sighthær sik at væræ mæth barnæ æftær hænne bondæ döth, tha skal hun sitæ i eghn uskift tjuhæ ukæ. tha skulæ gothæ kvinnæ se ok skiljæ hvat hældær ær. finnæ the, at hun ær (dighær) mæth barn, sitæ fram i eghn til barn vorthær fød. fethæs barn svå langt æftær, at thæt må val provæs, at thæt ær æi athælbondæ barn, thær döth var, gjaldæ hun först æftær alt thæt hun tok af eghn fra hænne bondæ ihretjuhænd³, ok ærvæ ækki mer æn half hæski, ok half bondæ arving. Rættæ arving skulæ tho mæth andræ gothæ mæn ok hænne frændær tilsjunæ mæn væræ, at hun øthæ æi eghn at uhægth ok af hændæ æi thæt, thær hænne æi hørær. for thy at hun må æi sælæ utæn for sinæ rættæ kost ok hjonæ leghæ.

4. Hvå næst ær at ærvæ.

Barn, of til ær, ærvær sin fathær ok mothær. æth barnæ barn. æn börn, thær fethæs af sun, takær arf æftær åldæfathær ok åldæmothær, svå sum theræ fathær skuldæ takæ, of han lifthæ, ok æn theræ börn, e methæn nokær fethæs, af gamlæ fathær ok åldæmothær. The, thær fethæs af dottær, the takæ svå sum theræ mothær (skuldæ takæ

1) eller ær.

2) eller jak.

3) nemlig dagh.

of hun) lifthæ, svå manægh sum the æræ, thær nithær fœthæs. for thy at arf å e fram at gangæ methæn afkumænd ær til. Havær (barnæ) barn æi mothær ok æi syskæn, tha gangær arf til åldefathær ok åldæmothær. Syskæn ærvær annæt, ok brothær takær två lot ok systær thrithing båthæ æftær fathær ok æftær mothær ok svå æftær syskæn.

5. Huræ mykæt hvær takær af arfi.

Man takær e halvæ meræ æn konæ i allæ arf. utæn of hjon skilæs at for kristæn doms logh, ok skulæ ærvæ theræ barn, thær ærvær hun æm mykæt sum han. svå ok vith sun ok vith stjupsun, thær the kumæ samæn til arf, takær konæ jafn lot. Ær æi syskæn til, tha ær fathærbrothær æth mothærbrothær (fathærsystær ok mothærsystær), brothærbörn æth systærbörn allæ æm nær(.) i mællæ them (at) skiftæs arf, svå sum the vāræ allæ syskæn. konæ takær thær thrithing, ok man två lotæ.

6. Huræ boskap skiftæs, of æi ær barn til.

Samnæs hjon, ok få the æi börn, dør anthig theræ sithæn, tha skiftæs hus ok bofæ ok køpæjorth i tu mællæ hin, thær livær, ok hins døthæ arving. æn havæ the barn, ok dør mothær, tha ærvær fathær i konæ jorth en¹ lot vith thæt barn, thær mest takær, suns lot, of sun ær til, æth jafnt vith dottær, thær sun ær æi til. Svå takær han ok i allæ boskap, of han skiftær vith sinæ eghnæ börn, thær the faræ fra hanum. Æn køpæjorth få börn ækki af, fyrræ æn the ærvæ theræ fathær. æn dør fathær ok livær mothær æftær mæth börn, thær ærvær hun ækki i hans jorth. æn i køpæjorth takær hun jafn lot vith sun, of (sun) ær til (æth vith dottær, of sun ær æi til), ok svå i alt boskap.

¹) eller jafn.

(Of husbond ok husfrø ok stjuþbörn kœpæ jorth i fælagh). Æn sitæ bondæ ok husfrø i fælagh, ok kœpæ jorth, ok havæ æi börn samæn, dœr antigh theræ sithæn, tha skiftæs theræ kœpæjorth svå sum annat bofæ. Æn havær bondæ barn, thær ær husfrø stjuþbarn, ok ær laght i fælgh¹ mæth theræ, havæ the nokær jorth kœpt sithæn theræ fælagh var laght, dœr ænnæn theræ sithæn, tha skiftæs thæn kœpæjorth ok sum annat boskap. tho of stjuþmothær dœr fyrræ, tha thæn kœpæjorth, thær fathær fangær thessæ lundæ mæth sint barn², thær i fælagh var mæth hanum, haldæ e fathær mæthæn han livær. sithæn skiftæs thæn jorth mællæ hans börn, huræ manghæ kollæ sum han havær, svå sum annæn theræ fæthærns jorth. æn dœr fathær fyrræ, ok ær stjuþmothær ok stjuþbörn æftær, thå takær stjuþbarn fyrst af kœpæjorth e æftær (at) thæt var i fælagh, ok sithæn allæ hans arving halft vilh husfrø. tho læggæs thæn lot, thær stjuþbarn tok, til fæthærns jorth (ok skiftæs svå sum annæn fæthærns jorth), for thy at al thæn jorth, thær bondæ kœpær, hvat hældær i fælagh mæth barn æth utæn, thæt ær alt fæthærn, utæn thæn lot, thær husfrø fangær.

7. At fathær må æi haldæ synær mæth theræ mæthærnæ.

Sitæ synær mæth fathær, sithæn theræ mothær ær dœth, ok æræ til aldærs kumæn fæmtan vintær, tha må fathær æi haldæ them, of the vilæ fra hanum faræ mæth theræ mæthærn. æn dottær må ængi lund sighæ sik af fathærns væri, fyrræ æn han givær hænnæ annæn (rættæ) væri, utæn of hanum kumær svå menfœræ til, antigh ællæ æth uvith, æth han flætfœr sik. for thy at thægær han må æi vœræ sin eghæn væri, tha må han æi vœræ annæns mans væri. æn hvænnær (sum) svå timær, tha skal han vœræ væri, thær næst ær i

1) eller i fælagh, i fælugh.

2) eller sinæ börn.

byrth, utæn (of) han hærjær. e væræ tho fæthærns frændær nær mer værjænd, æn mæthærns frændær.

8. At brothær må æi haldæ systær, methæn han vil, ugift.

Brothær må æi haldæ systær (mæth sik) ugift, methæn han vil. æn of brothær vil haldæ systær mæth sik for hønnæ pænning (ugift) yvær attan vintær, æth annæn frændæ, thær kvinnæ væri ær, of svå ær vitnæ til af (andræ) frændær, at the måttæ hønnæ kvæmlik stæthæ, tha skulæ andræ frændær, thær næst æræ, kæræ thæt (for) kunung. tha må kunung mæth theræ råth giftæ hønnæ, æftær (thæt) hønnæ hør. for thy at svå sum hun tapær sint fæthærn thæn timæ hun giftær sik sjalf æth gangær af frændær råth, svå mughæ frændær ok æi haldæ hønnæ længær æn hun kumær til laghaldær.

(Of mæ æth konæ latær sik forliggæ). Havær en¹ mæ, thær attan vintær ær gamæl, æth nokær ænki (antigh) laghlik å thingi kraft theræ væri til at giftæ them, ok vilæ theræ væri them æi giftæ, ok latæ the tha liggæ hos them (sithæn), tha havæ the thæræ mæth æi theræ goz forgört. æn tho mughæ theræ væri sökæ æftær for læghær vitæ.

9. Of barn dær i fælagh.

Of barn dær i fælghæ mæth fathær ok mothær, tha ær thæt svå sum thæt aldrigh vøræ fød. Dær barn, ok ær mothær fyrræ doth, hvat hældær thæt skift ær fra fathær æth æi, tho at thæt havær syskæn, tha ærvær fathær alt enæ. æn ær fathær fyrræ doth, ok livær mothær, ok ær syskæn til, tha takær mothær ækki meræ æn et hønnæ barn æth stjupbarn, of til ær.

1) eller ænnæn.

10. Um ut arvingæ.

Ær ut arving til, ok dør anthig theræ, thær i fælagh ær, tha skiftæs alt goz svâ sum allæ lifthæ i fælagh, ok sithæn skiftæs hins dethæ lot mællæ arving allæ.

11. Huræ (et) samsyskæn ærvær meræ æn annæt.

Hvænnær (sum) svâ timær, at thæt barn¹, thær fyrst ær feth, ærvær sint halvesyskæn mæth sin² mothær, huræ manugh syskæn sithæn fethæs vith³, thæræ the skulæ skiftæ æftær fathær ok⁴ mothær, tha takæ hin ælstæ forlotæs ut alt thæt han ærfdæ æftær særsyskæn sit.

12. At bondæ sun i fælagh havær ækki forlotæs.

Far bondæ sun køpfærth utæn lanz, ok vinnær han pænning, ok ær uskifth fra sin fathær, dør fathær, ok bethæs han arf, bæræ alt til skiftæ æth mistæ arf. æn kvænæs han ut af fælagh, ok vorthær sithæn⁵ rik, tha gær han tho til arf bâthæ æftær fathær ok mothær dethæ.

13. Of sun før sin konæ in til sin fathær ok mothær.

Kvænæs bondæ sun i fælagh, ok før sin konæ in til sin fathær ok mothær, ok vorthær hans konæ goz æi laght i fælagh, ok dør han sithæn, hvat hældær han hafthæ börn æth æi, tha takær hun ækki meræ, æn hun færhæ til fælagh, for thy at hænnæ bondæ åttæ æi lot, methæn hans fathær ok mothær lifthæ, of hanum var ækki særlik i hand såld. Æn havær han börn vith hænnæ, tha væræ⁶ the mæth åldæ-fathær ok åldæmothær, ok standæ theræ arf æftær them dethæ. Æn vorthær skjalnæth â, huræ mykæt hun færhæ in, tha mæth næfnd i kyn göræ hans fathær thæt svâ mykæt sum han vil.

1) eller the börn.
æftær fathær æth.

2) eller theræ.
5) eller sithæræ.

3) eller til.

6) eller vorthæ.

4) eller antigh

14. Hvat fathær tharf sælæ sit barn i hand.

Fathær tharf ækki sælæ sint barn i hand, methæn han livær ok mothær. æn of han sæl et (barn) nokæt i hændær, tha må han æi sithæn netæ hinæ andræ. Æn sæl fathær sint barn nokæt i hændær, ok fær thæt (barn) annæt barn, dør barn ok livær barnæ barn, hværki åldæfathær æth annæn man må fra hanum takæ thæt, thær åldæfathær gaf sint barn.

15. Um hemfærth.

Giftær fathær sin dottær ut mæth hemfærth, ok sæl sin sun nokæt i hændær, thær han kvænæs, thæghær theræ fathær ok mothær dø, tha stær them thæt til fullæ i theræ lot hvat sum the havæ takæt. æn of the vilæ æi at orvæs, tha føræ i gen thæt, the hafthæ fangæt, ok skiftæ sithæn sum ræt ær. æn thær the vilæ æi aftær føræ, mistæ arf. Skil them å, at æi ær alt kumæt aftær, givæ å logh thæn, thær for sak ær, mæth kyns næfnd. Æn of hin, thær ut¹ ær, vil orvæs at sin lot, thær fathær gaf hanum, tha mughæ andræ arving æi nøthæ hanum til aftær at føræ æth at jafnæ vith them (af) thæt, thær han havær fangæt, for utæn jorth enæ. Barn ær e nær meræ at vitæ sik i fælagh, æn the thæt vil vitæ fra.

16. Of syskæn kærær å annæt, at thæt havær u jafnæth.

Allæ sykæn livænd ok of allæ lotæ ulyt² æræ, tha må, of vil, annæt syskæn kallæ å meræ. æn tho svå at hvær vet hvåræ sin lot fjal, ok til jafnæth vith andræ. thæt skulæ göræ tolf theræ samfrændær mæth eth, at the kunnæ æi rættær. Mællæ sær kollæ, of them skil um, skulæ samfrændær göræ thæt fæthærn ok thæt mæthærn ok thæt køpæ-jorth, thær the vilæ. Skil börn å vithær mothær, hvilt fæthærn ær ok hvilt mæthærn, tha vitæ hun mæth hænæ frændær. for thy at tha vitnæs ækki fra börn, of the yvær

1) eller utæ.

2) eller uljut.

livæ theræ mothær. Slikt samæ ær, of fathær mælæ sinæ börn i gen. tha vitæ han mæth sinæ frændær.

17. At arf betær arf.

Arf betær arf i allæ skiftæ, of arf ær kumæn arf i gen, huræ mykæl sum han ær annæn væghæn ok huræ litæl sum han ær annæn vægæn. æn finnæs æi arf arf i gen, tha å hvar sin arf fyrst ut, thær¹ mæth vitnæsbyrth ær in kumæn, of thæt vāræ æi i fælagh laght.

18. Of stjupsyskæn skil um boskap.

Skil stjupsyskæn um boskap, lataæ ut bæggi vægh mæth kyns næfnd. for thy at hvænnær sum thæt gær af syskæn delæ, sithæn kumær frændær² æi til.

19. Of (ælstæ) brothær kvænæs mæth andræ syskæn i fælagh.

Hvāræ syskæn æræ manugh i fælagh, ok hin ælstæ, thær theræ væri ær, kvænæs han ok fœr sin konæ i fælagh til sinæ syskæn, fangæ the barn samæn, ok æræ hans syskæn mælænd, ok vilæ the æi kæræ, takæ hans barn³ full lot i fælagh. æn æræ hans syskæn umælænd æth mœbörn, thær æi kunnæ kæræ ok æi mughæ, havæ ængi skathæ af theræ brothær börn, thær i fælagh ær fœd.

20. Of man kvænæs i ænki bo.

Kvænæs man i ænki bo, thær æi sjalf havær hovæth lot, havær hun börn, ok var⁴ han æi laght i fælagh æth lyst å thingi, thæn timæ the skulæ skiftæ, tha skulæ börn vitæ mæth næfnd i kyn, huræ mykæt theræ stjupfathær fœrthæ in, ok svå mykæt takæ han fyrst ut. ok sithæn skiftæs boskap svå them i mællæ sum the vāræ i fælagh fyrræ æn han vorth⁵ theræ stjupfathær, ok fangæ æi meræ æn hans konæ lot.

1) eller alt thæt. 2) eller samfrændær. 3) eller börn. 4) eller vorthær. 5) eller var.

21. Um sløkæfrith barn.

Sløkæfrith barn skal fathær til things føræ, ok ljusæ, at thæt ær hans barn, ok skötæ thæt hvat sum han vil thæt givæ. ok svå mykæt sum sköt vorthær, thæt haldær barn ok æi meræ. æn ljus han thæt å thingr i kyn ok i kol, ok skötær thæt ækki, tha takær thæt half lot vith athælkonæ barn. æn ær athælkonæ barn æi til, tha takær sløkæfrith barn (thær thing ljust var) fathærs arf. æn fangær han¹ nokæt æftær fathær², tha ærvær han³ æftær systæn jafnt vithær athælkonæ barn. utæn of fathær formæltæ å thingi svå, at han skuldæ orvæs at thæt fathær såldæ hanum i hændær, ok fangæ æi meræ, ok takæ æftær systæn ækki.

22. At fathær enæ må sik barn göræ.

Hvem sum fathær gör sik til barn, thæn må ængi man vrækæ, ok ængi man må göræ thæn man barn, thær sik gör æi sjalf barn, utæn rættæ arving. Hvilk man sik gör mæth allæ loghum sløkæfrith barn å thingæ, svaræ for thæt svå sum for (sit) athælkonæ barn hvåræ sum å bethæs. Æn havær man sløkæfrith barn, ok ljus thæt æi å thingi, vorthær thæt dræpæt, tha takæ mæthærns frændær all bot, ok fæthærns frændær ækki ok æi fathær. æn vorthær thæt strå döt, tha ærvær mothær ok æi fathær, æth mæthærns frændær, of mothær ær døth. -

23. Hvænnær arf skal krævæs ok gjald.⁴

Hvå sum arf vil krævæ æth gjald æftær annæns døth, kumæ han æth hans both å thretjughænd dagh, of han ær⁵ innæn bygth, æth thæt thing thær næst æftær ær. æn ær han utæn bygth, standæ sæx ukæ. æn ær han utæn lanz, standæ dagh ok jamling. æn ær han i

1) eller thæt, eller sløkæfrith barn. 2) eller af fathærs arf. 3) eller thæt.
4) eller Hvå næst ær at krævæ arf ok gjald. 5) eller the æræ.

kunungs farboth, æftær han kumær hem, kallæ å arf ok gjald innæn thrithi fimt. Æn ær han i ængi laghæ forfall, thær flestæ mæn vitæ at laghæ forfall ær, ok vistæ, at thæn arf var til, ok kallæ¹ æi å, svå sum sagt ær, i rättæ timæ, væræ han vith logh, thær arf tok, at han tok rættlik. Æn ær æi rättæ arving til innæn sjundæ man², ok kumæ æi innæn år ok dagh, tha takæ kunung arf. Æn of ængi rättæ arving hittæs å³ thretjugænd (dagh), tha skal arf virthæs ok sættæs at gøme dagh ok jamling⁴ til rättæ arving kumæ. æn kumær ængi rättæ arving æftær, tha takæ⁵ kunung arf. År ok dagh, thæt ær jamling ok sæx ukæ.

24. Um horkonæ.⁶

Takær man horkonæ vitænd, ok vighæs mæth, ok fangær börn vith, hvat hældær thæt vorthær opænbart for the⁷ helægh kirki æth æi, the börn æræ e athækonæ börn. Ok skiljæs the sithæn at for kristæn doms logh, tha takæ the bâthæ æm mykæt i boskap, for thy at the vissæ bâthæ theræ undskap. Æn vissæ hun, at thæt vøræ hor, ok æi han, ok vorthær thæt tha opænbart, ok skiljæs the at, ok havæ the börn samæn, tha güræs börn⁸ hovæth lot, ok vorthæ (the) mæth theræ fathær, ok of the dø, tha ærvær han them enæ ok æi mothær. Svå ær thæt ok, of fathær vissæ hor ok æi mothær, tha faræ börn til theræ mothær, ok hun ærvær them alt enæ mæth syskæn, of the dø, ok ækki fathær. Æn havæ the æi börn, tha hvilk theræ, sum hor vissæ, of thæn⁹ forthæ minnæ til (hin annæn) æn hin hafthæ fyrræ, ok skiljæs the at, svå sum sagt ær, takæ ækki meræ, æn han færlhæ til. æn hafthæ hin meræ, thær hor vissæ, tha takæ hin¹⁰ tho, thær hor æi vissæ, alt halft.

1) eller kallæth. 2) eller mannæ. 3) eller innæn. 4) eller i jamling ok dagh. 5) eller havæ. 6) eller Of man takær horkonæ vitænd. 7) eller thæn. 8) eller börns. 9) eller han. 10) eller thæn.

25. Um horbörn.

Horbörn takæ ækki æftær fathær, tho at han them thing ljus ok skötær alt thæt, thær han må mest, for utæn han såldæ them nokæt i hændær, fyrræ æn han døthæ. Æn havær man sløkæfrith börn, ok thiggær theræ mothær sithæn, the börn æræ allæ athælkonæ börn, tho at the æræ fyrræ fødd. Thræl ok flætføring ok klostær mæn mughæ æi ærvæ.

26. Of man dør mæth mykæt gjald.

Of ænnæn man dør, thær mykæt ær gjald skyldugh, ok sættær sinæ eghn all til vissæ for sin gjald, antigh klostær mæn æth andræ mæn, kennæs hans rättæ arving vith arf å rättæ thretjughænd, gjaldæ alt gjald, thær krævæs ok¹ givæ logh af hins hændæ, thær døth ær. æn kennæs the æi vith arf, tha gjaldæ the gjald, thær goz havæ til vissæ takæt, svå frammælik sum hans goz rækkær.

27. Huræ længi man må havæ sløkæfrith mæth sik.

Hvå sum havær sløkæfrith i gårth mæth sik; ok gangær [hun] opænbarlik mæth hanum at sovæ, ok havær lās ok lykki, ok sökær åtæ ok dryk mæth (hanum) opænbarlik i thre vintær, hun skal væræ athælkonæ ok ræt husfrø.

28. Hvå væri må væræ.

Små börnæ væri æftær fathær døth ær brothær full voxæn. ær æi brothær (til full voxæn), tha ær åldæfathær. ær æi han, tha ær fathærbrothær. ær æi han, tha ær mothærbrothær. ær ængi theræ til, tha skal næstæ nivi² væri væræ. Fæthærns frændær æræ e nær mer væri at væræ æn³ mothærns frændær. (of the æræ æm skyld ok vilæ val væri). Æn vilæ the illæ⁴ væri, tha skal kunung sættæ thæn til at væri, thær han vil, for thy at kunung ær væri at allæ them, thær æi havæ rättæ væri. Hin må aldrigh væri væræ, thær hærjænd ær.

1) eller æth. 2) eller næstæ man i byrth. 3) eller æth. 4) eller ikkæ.

29. Thæt konæ må hænnæ börn ok hænnæ börnæ
goz gømaæ.

Konæ methæn hun vil sitæ mæth hænnæ fathærløsæ börn umannæth ok ugifth, tha mughæ mæn æi börn fra hænnæ¹ takæ. Æn theræ jorth skulæ tho laghæ væri havæ ok gæzlæmæn at væræ (ok) tilsjunæ mæn, ok væri them mæth loghum, of ænnæn man kallær å. Mothær takæ tho allæ notæ af goz går ok skipæ æftær sinæ viljæ. Æn mannæs mothær, tha skulæ börn til laghæ væri, for utæn the æræ svå små, at the mughæ æi mothærs hjalp mistæ, thæt ær til sju vintær. tho æftær thæt hun mannæs, tha gømaæ laghæ væri the börn eghn, thær mæth hænnæ ær, ok givæ hænnæ fostærløn ok kostnings gjald. Æn sæl mothær sinæ eghnæ² jorth for thrang, thæn timæ hun sitær mæth them, ok gangær jorthæ værth them allæ (til gavnæ ok) til thærvæ, mannæs hun sithæn, æth the færa fra hænnæ, tha å hun at takæ af bofæ uskift svå mykæt sum hænnæ jorthæ værth var. æn af theræ jorth fær hun ækki utæn of kōpæ-jorth ær til, tha takær hun thær af fulling³ for sinæ jorth.

30. Um stjupfathær ok stjupbörn.

Stjupfathær må æi væræ stjupsynær⁴ væri utæn (af) næstæ frændær vili. æn tho skal han antigh takæ them i fælagh (mæth sik) æth til virthæ pænning, methæn han ær theræ væri. tho må han æi af hændæ theræ jorth ok æi theræ hus. Hvær thær annæns væri skal væræ, han skal svå mykæt havæ vith at hættæ, sum han takær undær sinæ væri⁵, mæth full eghn. tho svå, at øthær væri⁶ sit eghæt goz, at han havæ tho af sit eghæt (svå mykæt) at gjaldæ (aftær af) (sum han havær undær sinæ væri). æn øthær han meræ æn han havær sjalf, tha må han æi væri væræ:

1) eller hinnæ laghæ wærie. 2) eller eghænd. 3) eller fylling. 4) eller styppörnæ. 5) eller værn. 6) eller han thær væri ær.

Hvå sum væri¹ ær, han skal aktæ all thæn kost, thær han havær for the börn, ok hvat sum yvær² ær, thæt skal gangæ börnæ til tharvæ. æn vorthær æi næft å thingi (mæth frændær råth), huræ mykæt börn³ goz skal skyldæ hvært år them til framtharvæ, tha havæ the logh til, thær the kumæ til aldærs, at krævæ alt thæt, thær af theræ eghn⁴ måttæ gangæ, at ytærst. tho aktæs tha værjænd thrithing af thæt, theræ goz måttæ skyldæ, for hans ærvedh ok for hans kost. Ængi værjænd må af hændæ the börnæ jorth, thær han ær⁵ værjænd at. Hværki fathær æth åldæfathær må af hændæ börnæ jorth sithæn mothær ær døth.

31. Thæssæ mughæ æi væri væræ.

Klostærmæn ok lærthæ mæn, thæt ær præstæ ok diaconæ ok subdiaconæ, mughæ æi væræ væri å lækman⁶ thing. Bryti ok thræl ok thæn thær flætførth ær, the mughæ ængi mans væri væræ, for thy at the æræ æi theræ eghæn⁷ væri⁸.

32. Um flætføring.

Hvå sum sik flætfør, han må aldrigh vithærsighæ thæt. æn å thingi skal man flætføræ sik. Hvå sum thræl havær ok flætføring takær, vārthæ theræ gærning⁹. Særær flætføring¹⁰ sin eghæn husbondæ, tha gjaldær husbondæ, thær sår vorth, bloth vitæ. Æn hvå sum sik vil flætføræ, han skal fyrst laghbjuthæ sik ok sinæ pænning (å thingæ) them, thær hanum skuldæ ærvæ. æn forglømar han thæt, tha mughæ the delæ hanum æftær til hans eghnæ frælsæ æth til them sjalvæ. Kallær ænnæn man å flætføring, ok ær thæt æi å thingi gört, tha ær han fræls for utæn allæ loghum. Thæn thær kvænt ær, han må sik æi flætføræ, for

1) eller værjænd. 2) eller æftær. 3) eller theræ. 4) eller goz.
 5) eller the æræ. 6) eller lækmæns. 7) eller eghnæ. 8) eller for thy
 at the mughæ æi væri them sjalvæ. 9) eller værk. 10) eller flætførth mæn.

utæn of hun flætfør sik mæth hanum, æth the æræ svâ gamlæ, at biskop lovær them sær¹ at vøræ.

33. Huræ mæn skulæ kvænæs.

Hvâ sum vil konæ takæ, bithæ af fathær æth af sun, of han ær full voxæn, æth brothær. æn ær thæssæ ængi til, tha thiggi af hin, thær næst ær nivi. ok tho mæth hænnæ ja ok vili. Æn havær konæ æi frændær, tha bjuthæ hun um hvem sum hun vil at giftæ sik. Æn havær hun svâ nær frændær, at the æræ rættæ væri, svâ sum ær fathær, brothær, sun, æth âldæfathær, fathærbrothær ok mothærbrothær, ok giftær sik sjalf utæn theræ råth, tha vâldæ the hænnæ eghn e methæn hun livær. (utæn of the vorthæ å andræ kostæ sâttæ). Æn gangær konæ vâld yvær, havæ ækki for thy tapæt (af) sit goz.

34. Hvâ jorth mâ af hændæ.

Bondæ mâ sin eghæn jorth sælæ hvem sum han vil, of han them² (lagh) bæth å thry thing sinæ næstæ frændær. fæthærn skal bjuthæs fæthærns frændær, ok mæthærn mæthærns frændær. æn skætær han fyrræ æn han lagh bjuthær, tha mughæ hans næstæ frændær thæt æftær kallæ, ok han havæ forgört sinæ thre mark bâthæ vith kunung ok svâ vith bondæ. æn sighær hin, thær såldæ, at lagh bothæt var, givæ å tolf mæns eth.

35. Um konæ jorth.

Bondæ mâ æi sælæ sin konæ jorth, utæn han havær æm goth jorth vith at hættæ ok barn³ vith hænnæ. æn sæl bondæ sin konæ jorth, ok kœpær annæn jorth, takæ hun fulling af kœpæjorth, e methæn til ær. æn ær meræ kœpæjorth til, æn såld var, skiftæ allæ⁴ arving i mællæ. æn ær æi yværn kœpæjorth til, tha takæ hun fulling af bondæns fæthærn.

1) eller syndær. 2) eller then. 3) eller bœrn. 4) eller rættæ.

36. Huræ gamælt barn goz må af hændæ.

Svenbarn må æi sælæ sin jorth, ok æi andra lundæ af hændæ, fyrræ æn han vorthær attan vintær gamæl. æn møbarn må aldrih sinæ jorth sælæ, utæn hun vorthær svå fåtøk, at hun sæl for lifs føzlæ. tha skal sælæs mæth næstæ frændær råth, tho æi meræ (samæn) æn for half mark silfs um år. Ænki må sinæ jorth mæth næstæ frændær råth balthæ sælæ ok skiftæ. Sæl bondæ sinæ eghnæ jorth, ok øthær hænne i fælagh, thæt gjaldær husfrø æi æftær. æn sæl han balthæ sinæ jorth ok sinæ konæ jorth for usæld, havæ (hun) hemgjald, for thy at the æræ skyldugh at føthæs af theræ bæggis.

37. Hváræ man skal jorth skøtæ¹.

Å thingi skulæ mæn jorth skøtæ ok æi (i) annæn stath. å thæt hæræz thing, thær jorth liggær i, æth sysæl thing æth lanz thing æth for kunung. for thy at things vitnæ ær svå stark, at gen things vitnæ skal ængi logh givæs.

38. Hvilt things vitnæ ær.

Things vitnæ ær thæt, at the gothæ mæn, å thingi vðræ, vitnæ thæt, thær the såghæ ok hørthæ. Minnæ æn sju mæn mughæ æi thing haldæ. svå manugh mæn æræ ok fult things vitnæ.

The jorth, mæn givæ til guz hus, skulæ the sælæs, them² må køpæ e hvå sum vil. for thy at allæ kristnæ mæn skulæ brøthær vðræ.

39. Um sjalæ gift.

Husfrø, thær bondæ³ havær, ok barn vith⁴, må æi givæ at sjalæ gift meræ æn bondæ givær ja vith. æn vorthær kæræ å sjalæ gift, antigh af klostær halvæ æth andra mæns, tha vðrthær bondæ vith logh, at han jattæ æi meræ æn han

1) eller hvåræ jorth skal køpæs.

2) eller hænne.

3) eller husbondæ.

4) eller vithær bondæ.

går vith. æn havær hun æi börn vith hanum, tha må hun givæ half sin hovæth lot for hænnæ sjal.

40. Of man sæl sin jorth, ok vorthær æi (vethær) laght i jorth.

Sæl man sinæ jorth for rethæ pænning, ok vorthær æi laght i jorth, thæt, thær i jorth kumær, væræ jorth, thæt i pænning vorthær funnæt, væræ bofæ. Æn bondæ, of han kœpær jorth fyrst mæth bofæ, ok sæl sithæn sinæ eghæn jorth for sin kost ok hans husfrø, svå mykæt, sum kœpt ær, gjaldæs bondæ for hans fæthærn, of kœpæjorth ær til. ær kœpt meræ æn bondæ såldæ, tha skiftæs mællæ allæ arvingæ. ær minnæ til, takæ af bofæ fulling. ær æi bofæ til, havæ hemgjald.

41. Of man sæl uhemælt.

Hvå sum uhemælt jorth sæl, ok delæs hun æftær, latæ ut værth hin, thær såldæ, ok bœthæ å thre mark bondæ ok thre mark kunung, for thy at han såldæ uhemælt. æn hvå sum sæl annæn man jorth, han å at hemlæ ok at væri hanum (them¹) mæth sinæ frændær, e til thæs at hin havær thriggi vintær hæfth å, thær kœptæ. for thy at laghæ hæfth ær æi minnæ æn thriggi² vintær. Sithæn å hin, thær kœptæ, at væri mæth sinæ eghnæ frændær, utæn of the kallæ å, thær æi vāræ kumæn til aldærs, æth kvinnæ, thær æi hafthæ rættæ væri, æth the mæn, thær thæt vārthæ, vāræ utæn lanz thæn timæ, thær jorth såldæs.

42. Of man skil um kœpæjorth.

Sæl man annæn jorth, ok skil them um, hvat han kœptæ meræ æth minnæ, havær han, thær kœptæ, laghæ hæfth å ukært, tha må han vitæ³ hin i gen, thær såldæ. æn skil them um innæn thre vintær, tha stær thæt at things

1) eller hænnæ.

2) eller thre.

3) eller vitnæ.

vitnæ. ær æi things vitnæ til, tha vorthær hin nær meræ at vitæ, thær såldæ.

43. Of man kallær sik (at) havæ køpt balthæ systærs ok brothærs.

Kallær nokær man sik havæ køpt balthæ systær lot ok brothærs, ok ær hun umannæth ok mæth brothær i fælagh, ok ær æi things vitnæ til, thæt¹ næfnd var balthæ særlík, tha værjæ hin vith logh, thær såldæ, at han såldæ ækki meræ æn sin eghæn lot. æn bristær hanum logh, bætæ thre mark. æn systær haldæ e hænnæ jorth, utæn of hænnæ rættæ værjæ æth hun sjalf havær hænnæ² af hændæt.

44. Huræ mæn skulæ jorth væri.

Jorth (mæth logh) at væri kumær ækki annæt til æn kyns næfnd. Skil bondæ vith kirki um jorth, ok gjaldær jorth meræ æn (half) mark silfs at rættæ by virthning, tha skulæ sannændæ mæn thær um skili. æn gjaldær jorth (half) mark silfs æth minnæ, ok havær bondæ i hæfth, tha vårthær han vith kyns næfnd. æn of jorth ær i kirkins hæfth, tha skulæ kirki væri ok andræ kirki mæn the bæstæ, svå at the æræ tolf (at), sværæ hænnæ antigh jorth til æth fra. Havær bondæ haft jorth i sinæ hæfth fyrtygh vintær, væræ logh lës for kirki. æn havær kirki haft jorth threttygh vintær i hæfth, væræ logh lës for bondæ. of thæt stoth ukært³.

45. (Of by æth bol skil å.)

Man, thær sighær, at han havær minnæ af bol, æn han å⁴, han kumær alt⁵ bol til reps. æn skil bol vith annæt, tha kumær han all by til reps.

46. Um ornummæ.

Ær ornum i by, tha skal hun af aræld væræ, ok svå sær mært, sum af aræld havær væræt, antigh mæth gryft

1) eller al. 2) eller them. 3) eller utæn kæræ. 4) eller æn hanum hær. 5) eller al.

æth mæth sten æth mæth stapæl. hun repæs æi vith by, for thy at hun skærthær all by. Æn vorthær skjalnæth å, hvat hældær thæt ær ornum æth en deld, of thæt liggær i bygth, vitæ hin, thær i hæfth havær, mæth næfnd i kyn, at thæt ær hans ornum, ok å æi at skiftæs til by. Æn ær thæt æi en mært mæth sten æth mæth stapæl, gangæ mæth rep.

47. Of thorp skil vith athælby.

Ær thorp gört ut å mark, ok ær alt en akær skift æ'h¹ æng, ok skil them um, hvat til thorp hør ok hvat til athælby, tha skulæ the vitæ, thær i athælby bo. Thykki them ok, thær i athælby bo, at thæt thorp stær them (til menæ ok) til skathæ, tha mughæ the kallæ them aftær gen, of thæn skathæ ær (them) utholik. vilæ the æi aftær faræ, tha skulæ mæn læggæ laghdagh af thingi them (til) aftær at faræ. sitæ the æftær at the æræ laghlik (up krafth ok) up delt, liggi kunungs rættæ vith. tho of the havæ thriggi vintær hæfth å theræ byggi ukært å thingi, tha mughæ mæn them æi up delæ.

48. Of man byggær i vang.

Hvå sum sættæs i vang fra athælby, tho at han byggær å sint eghæt, tha skal han (antigh) å sint eghæt kumæ sik til fortå ok fægang, all eghær skathælost, æth flytæ up til by (aftær gen).

49. Um rep å jorth.

Rep må ængi man forsigbæ å by, hvå sum å kallær. Hvå sum vil vitæ sik til stuf æth sær kœp i nokær deld æth by, latae tho rep gangæ, ok havæ tho svå mykæt ænsæ han hafthæ, thær han fæk ænki kœp af æth stuf, æth hans forældær. ok skærthæ ængi man utæn hin, thær skyldugh ær skarth at havæ, thæt ær hin thær sâldæ. **Man ær e**

¹⁾ eller ok.

nær mer at vitæ sik til rep, æn hin, thær hanum vil vitæ fra.

50. Huræ mæn skulæ delæ sik til rep.

Hvå sum sik vil delæ til rep, han skal fyrst kæræ å thingi, at han havær ujafnæth af hans eghær, ok minnæ æn han å, ok bethæs jafnæth mæth rep. tha næfnæs hanum thing for ok¹ hans delæmæn², thæt thær næst æftær ær, of han sitær innæn hærith. sitær man utæn hæriz, tha læggæs hanum half månæth thing³ foræ. Hin, thær kærær, skal stæfnæ thæn, thær for sak ær, fæm nættær for thing mæth två mæn at hans husæ. Svå skulæ the ok vitnæ å thingi, at han var laghlik stæfnd. Kumæ the til svaræ⁴, thær stæfnd vîræ, tha læggæs them fæmtæ dagh for af thingi, at repæ thæn jorth, thær them skil um. Thinghoring, gothæ ok sannæ mæn, skulæ næfnæs til yvær at væræ ok at vitæ⁵, of hin, thær for sak ær, bjuthær⁶ ræt. the skulæ (sithæn) sighæ å thingi hvat gört ær⁷ å laghdagh. æftær theræ vitnæ skulæ mæn anthig mælæ rep til, of tharf, æth dømæ thæt at standæ, thær thinghoring vîræ samsåttæ um. Kumær hins forfall, thær sæktæt ær, å vithærmåls thing, ok æi han sjalf, tha næfnæs hanum annæt thing for. æn længær æn å thrithi thing må æi forfall mætæ⁸, utæn han liggær svå i sjukæsengi, at han må æi kumæ, æth han ær i kunungs sysæl æth farboth æth i pilgrims færth utæn lanz. æth han ær kallæth til høgthær skjal æth for høgthær wårthnæth, æth skuldæ væri sin jorth, of rättæ laghdagh ær⁹, thæssæ æræ laghæ forfall i allæ delæ. Æn of man takær vith gen mål å thingi, tha mughæ tho allæ forfall menæ laghdagh, utæn pilgrims færth

1) eller af.

2) eller delæman.

3) eller dagh.

4) eller svar.

5) eller vitnæ.

6) eller bjuthæs.

7) eller vorthær.

8) eller mætæs.

9) eller var.

enæ¹. Takæ allæ eghær vith rep á thingi, sithæn må thæt æi en man æth tvá formenæ.

51. Ængi man må fortå byggjæ.

Ængi man må byggj (å) fortå, for thy at fortå er allæ mæns. hvá sum eghær ær i by, huræ mykæt sum han havær i by, han må e kallæ á fortå, of ænnæn man havær thæt² minkæt æth nekt. Allæ toftæ, thær i by æræ, skulæ havæ fortå, báthæ gamlæ toftæ ok svá svornæ toftæ. Thæt ær svornæ toftæ, of allæ mæn takæ en deld ok göræ hænna til toftæ, thær förræ var akærland, tho svá at af thæn samæ svornæ deld göræs ok fortå. Hvårá sum mæn bo utæn athælby, the skulæ af theræ eghæt fá them sjalvæ fortå. Æræ allæ mæn flyt fra athælby, ok sitær en æftær vith, tha ær han nær mer at kallæ them aftær, æn the hanum burt, utæn han thråær ok thol of længi, thæt ær thre vintær ukært (å thingi). Øthæs athælby, tha skiftæs thæt, thær fyrræ var fortå, svá sum annæn jorth til bys ok til bols.

52. Hvårá um tolf eghær skulæ sværæ.

Mællæ toft ok fortå, mællæ toft ok akærland, mællæ skogh ok akærland, ok deld i mællæ ok allæ uphøth ok kunungs hærstrætæ skulæ tolf eghær mæth theræ eth (göræ ok) vitæ. æn æræ æi tolf mæn i (thæn) by, tha skulæ mæn takæ af³ thæn by, thær them ær næst, e til tolf æræ. hvat sum the tolf sværæ, laghlik tilkraftæ ok á rættæ laghdagh af thingi lagth, thæt skal standæ. æn skil them á, tha standæ thæt, thær flæræ göræ⁴ um thæt thær (fyrræ) saght ær. æn sværæ sæx et ok sæx annæt, tha næfnæs thre til, ok hvilkæ sum the tvá fylghæ, thæt standæ. Of flere næfnd

¹) eller tha muchæ tho æi allæ forfall menæ lagh dagh utæn pilgrims færth enæ ok sjukædom. ²) eller hænna. ³) eller i. ⁴) eller görthæ.

kumæ til, standæ thæt, thær the fyrstæ¹ görthæ. Hvær man, thær i by bor, skal ok må vitæ sik til utgang ok til fortå, of han thriggi vintær hæfth havær ukærth å hans byggi².

53. Of ens mans skogh ok annæn mans mark mætæs.

Mætæs ens mans skogh ok annæns mans mark, tha å hin, thær skogh å, svå langt æns limæ lutæ ok rot rinnær, utæn of thæt ær almænnig. thæræ å kunung jorth ok bondær skogh.

54. Um markæskiftæ³.

Ængi man må nothæ annæn til markskiftæ⁴ utæn hins annæn viljæ.

55. Of solskift gangær å by.

Går solskift å by, tha skal hvær man givæ sin hæfth up um all mark. for utæn of thæt ær ornum æth kirki stuf æth nokær mans ænki kop, thær mæn vitæ æi hvem skærthæ skal. Ængi deld, thær stuf liggær i, mughæ mæn antigh økæ æth minska. Sithæn repæs fyrst toftæ, thær i by liggæ, svå at ængi man må thæt menæ. æn fallær nokær mans rep undær annæns mans bygth, ok vil hin æi rymæ, thær å bor, tha havæ hin våld til, thær å kallær, at takæ af hans ubyghth jorth å markæ, hværæ sum han vil, rep for rep.

Svå hegnær⁵ man lanbo toftæ, æns thæn toft, thær han bor sjalf å, ok svå gærthsæthæ toft, ok svå hvilc toft, thær nokær bygth ær å, thær fyrræ var bygth, æn mark deltæs til rep. Æn byggær man annæns mans jorth antigh mæth hjalm æth mæth nokræ handæ hus, tha må hin, thær jorthæn å, the hus æi af brytæ utæn things dom (enært) ok mæth thrinnæ lagh dagh. æn rymær hin, thær bygthæ,

1) eller flestæ eller flestæ.

2) eller utgang.

3) eller makæskiftæ.

4) eller makskiftæ.

5) eller hegnæs eller egnær.

at fyrstæ lagh dagh, ok givær logh å, at han væntæ, at thæt var hans eghæt, væræ angærlos. æn thol han dom, bætæ thre mark bondæ ok thre mark kunung.

Svå sum toftæ skiftæs i by, svå skiftæs all markæ jorth. Thæt samæ ær logh, of gârth delæs up, æns hus delæs up.

56. Um vægh.

Til hvær by å mæth rættæ fjuræ væghæ at gangæ, the thær af aræld havæ til gangæt. ok them må ængi man menæ æth spillæ. æn hvå sum them menær æth spillær, gjaldæ kunung thre mark, ok göræ thæn vægh val før. Yvær hvær bymark skulæ the eghær¹, å markæ bo, kunungs hærstrætæ göræ, æn ær svå mykæt torføræ å, antligh mosæ æth storæ å, tha skal all kirki sokn hjalpæ them til at göræ bro, of tharf. æn ær thæt alt hæræz vægh, tha skal alt hæræth hjalpæ til at göræ bro ok at haldæ sithæn. Ængi man må svornæ væghæ lukæ æth menæ, thær til kœping æth til things æth strandæ æth til skogh ær laghth.

Athælvægh skal væræ fjughærtan alnæ breth, æn forlå skal væræ fæmtan fathmæ breth æth svå breth, sum allæ eghær vilæ at orvæs.

57. Huræ mæn skulæ mylnæ byggjæ.

Man må æi göræ mylnæ af ny, utæn han å dam ok damstath. tho svå, at thæt fløthær æi up å annæns mans akær æth æng, ok spillær æi mæth bakfloth the gamlæ mylnæ, thær arælds mylnæ æræ. Vorthær mylnæ görth utæn forboth ok allæ mæns å kallænd, ok fær hin, thær görthæ, lagh hæfth å, tha å hin at vitæ, thær mylnæ görthæ, floth ok flothstath, dam ok damstath (æth dams bånd) mæth hans kyns eth². Laghæ hæfth ær thrinnæ floth mål³ utæn

1) eller eghærmæn.

2) eller næfnd.

3) eller flothær mål.

kæræ. Kallæs å, fyrræ æn mylnæ ær görth, ok fyrræ æn hin fær laghæ hæfth å, thær (mylnæ) görthæ, skulæ sjunæmæn (til) visæ ok vitæ, hvat hældær han fløthær å sit eghæt æth andræ mæns. for thy at ængi man må fløthæ (å) annæns mans jorth utæn hans vili, ok æi gravæ ok æi hus å sættæ.

58. Slik samæ logh ær um fiskægårth sum um mylnæ. Man må æi fællæ vatnæ af sin arælds run fra (annæns mans mylnæ æth) annæns mans fiskægårth, ok æi fra annæns mans jorth.

Anden bog.

1. Um sannændæ mæn.

Sannændæ mæn skulæ vøræ åtte i hvært hæræth, två i hver fjarthing, af ængi fælagh tho meræ æn en. hvær theræ skal havæ eghn i thæn fjarthing, thær the æræ sannændæ mæn i. at minstæ fælaghs bryti ok æi lanbo. Ængi man må them ok af takæ, utæn of the forsværæ theræ bos lot, æth the takæ meræ hæstæ leghæ æn the skulæ. Ængi man må ok i et hæræth havæ bâthæ læn ok sannænddom.

2. Hvåræ um sannændæ mæn skulæ sværæ.

Sannændæ mæn skulæ sværæ um mandrâp, um afhog, um kvinnæ tækt, um hærværki, um markæ skjäl, um sâr, um guz hus eghn, of thæt ær meræ æn mark silfs (værth), ok um bånd.

3. Hvåræ sannændæ mæn skulæ sværæ.

Sannændæ mæn skulæ sværæ å lanz thing um mandrâp, um kvinnæ tækt, um hærværki, um afhog, ok of man vorthær forth mæth vâld af sinæ eghnæ frælsæ. Æn å hæræz

thing, of guz hus delæ vith bondæ, ok um sår. um markæ skjal i thæn samæ stæth, thær delæ jorth liggær.

4. Huræ sannændæ mæn skulæ i (ok af) takæs.

Kunungs bref skal ljusæ sannændæ mæn i, å thæt hæræz thing, thær the skulæ væræ sannændæ mæn i. ok kunungs umbozman skal thæm i ethæ. Svå skulæ the sværæ, thær the ethæs i: svå hjalpæ hanum guth, at han (skal) göræ æi for fæ ok æi for frændær æth for nokær vild annat æn thæt sannæst i hans sannænd eth ær ok thæt rættæst.

5. Of sannændæ mæn takæ meræ æn rættæ hæstæ leghæ.

Vorther sannændæ mæn (thær) i provæt, at the takæ meræ æn theræ rættæ hæstæ leghæ ær, tha havæ the fyrst forgört theræ bos lot ok sithæn theræ sannænd eth. Theræ rættæ hæstæ leghæ ær, allæ åttæ, en half mark silfs. tho at en takær thæn half mark silfs, tha skal han tho skiftæ hænne vith allæ sannændæ mæn. Hin, thær sannændæ mæn up kravær, hvat hældær the sværæ mæth hanum æth å mot æth ækki mæth allæ, tha skal han tho givæ hæstæ leghæ. Å thæt samæ thing, thær the skulæ sværæ, thær skulæ the theræ hæstæ leghæ takæ mæth things vitnæ. tha kumær æi sithæn delæ å. Æn haldæs hæstæ leghæ thær yvær, tha mughæ the sithæn delæ thæt mæth råns delæ.

6. Nær sannændæ mæn skulæ sværæ.

Innæn minnæ æn sæx ukæ fulkumæs æi lagh mál mæth sannændæ mæn. for thy at thær skal thry thing til, half månæth mællæ hvært. Å thæt fyrstæ skulæ mæn ljusæ sit lagh mál ok thæt thær man vārthær. tha læggæ mæn thæm half månæth thing for, ok stæfnæ sannændæ mæn til. tha å thæt thrithi thing sæktær en ok annæn svarær, ok

latæ vitnæ bjuthæ til¹, at sannændæ mæn (thær) æræ laghlik til krafthæ (um) at sværæ. tha skal dom til gangæ, at the åghæ um at sværæ. utæn dom åghæ the æi at sværæ. sithæn dömt ær, tha mughæ the thæt æi lata, utæn theræ bos lot liggær vith. Sannændæ mæn ok råns næfning mughæ skili um alt thæt, thær the æræ laghlik til krafthæ allæ timæ års, thær thing haldæs, for thy at morthær ok thjuf ok rånsmæn skulæ aldrih frith havæ, methæn the frithæ ængi man.

7. Skil sannændæ mæn å.

Skil sannændæ mæn å, tha skal thæt standæ, thær fleræ göræ, for utæn thæt enæ at åttæ the² bæstæ bygdæmæn ok (the) sannæst ok biskop vitnæ³, at the antigh havæ gört ulogh æth uræt æth bāthæ. Æn sværæ the ok allæ et ok svå openbarlik men (at hvar man vet at the svoræ men), svå sum of the svoræ annæn man til annæns banæ, thær æi var i the bygth, tha ær hin vorth dræpæn, æth æi å thæt land, tha mughæ the val theræ bos lot for göræ. for thy at sannænd skal e rikær være æn logh ok kærær. Æn thær flestæ gothæ mæn i bygd sæktæ them æi, ok sværæ the allæ et, tha skal thæt standæ. Sværæ sumæ sannændæ mæn å et thing ok æræ andræ æi til å thingi, tha skulæ mæn theræ forfall göræ, antigh thæt the vissæ æi thing æth vāræ i laghæ forfall. tha skulæ the sværæ å thæt næstæ thing, thær theræ ær æftær, æth göræ theræ forfall, sum fyrræ ær saght. æn sværæ the æi å hint thrithi thing æftær at hinæ andræ svoræ, tapæ theræ bos lot, of the vāræ innæn lanz ok utæn sjukæsængi.

8. Um mandrâp.

Dræpæs man thorsdagh for non æth hvilkæ dagh for thorsdagh, ok ær lanz thing å thæn næstæ løghærdagh,

1) eller latæ vitnæ ljuthæ.

2) eller theræ.

3) eller utæn of the bæstæ bygdæmæn ok the sannæst åttæ ok biskop vitnær,

tha ághæ frændær thæt at ljusæ á thæt samæ thing. Æn dræpæs man æftær non á thorsdagh, tha mughæ the bithæ til annat næstæ thing.

9. Of æi mælæs laghlik æftær.¹

Mælæs æi laghlik æftær, ok ljusæs æi sum logh ær, ok forgangær lagh ting², tha mughæ mæn æi æftær mælæ utæn kunungs orlof. Æn givær kunung æi orlof til æftær at mælæ, tha kan hin ækki fá, thær æftær mæl, meræ æn rættæ manbøtær. thæt ær thrinnæ attan mark pænning æth full virthing for svá manugh pænning æth kyns næfnd, of hin dyl, thær for sak ær. Æn vil hin, thær æftærmål skal havæ, æi æftær mælæ á rættæ lagh thing, ok æi fangæ orlof af kunung æftær at mælæ innæn dagh ok jamling, tha skal kunung mælæ hin vith bötær, thær sæktæth³ ær, of han gangær vith. æn dyl han, værjæ vith kyns næfnd. æn vil hin, thær sæktær, vith ængi thæssæ takæ (thær sagthæ æræ), tha ær kunung skyldighær at mælæ hin, thær sæktæth var, ok hans frændær angærles for the delæ ok orsakæ. for thy at bølæ sak skal ængi man vith annæn bææ.

10. Of kunung givær æftærmål.

Givær kunung æftærmål, tha skal hin, thær æftær mæl, ljusæ mæth kunungs bref á lanz thing, at han havær fangæt æftærmål æftær sin døthæ frændæ. ok á thæt thing skal han ljusæ hins døthæ banæ, svá sum han vðræ døth⁴ i thæn samæ ukæ, thær næst foræ var. ok fylghæ sithæn sit lagh mål, svá sum fyrræ ær saght um mandráp. Æn hvá sum til æftærmål fangær kunungs bref, ok lön thæt thry thing, tha ær thæt skyldugh hanum ækki at dughæ.

¹) eller of kunung givær æftærmælæ. ²) eller lanz thing. ³) eller for sak.
⁴) eller var dræpen.

11. Hvilkæ sannændæ mæn til skulæ.

Hvåre sum man vorthær dræpæn, hvat hældær i koping æth å land, hvæthæn han ær hælst, tha skulæ the sannændæ mæn e um sværæ¹, thær thære æræ sannændæ mæn, sum gærning ær² görth. Thæt samæ ær logh um alt thæt, thær sannændæ mæn skulæ um sværæ.

12. Huræ sannændæ mæn skulæ sværæ.

Vilæ sannændæ mæn sværæ man til bötær, tha bithæ the them svå guth hjalpæ, at han hæfnthæ antigh sår æth hog æth var nøth at væri sit (eghæt) lif æth sit (eghæt) goz, ok å for thy sin frith at haldæ. Æn vilæ the sværæ hanum frithlæs, tha skulæ the sværæ, at han drap saklæs man, ok å sin frith at mistæ. Æn of banæ sak vorthær ljusd å lanz thing, tha åghæ sannændæ mæn at fangæ hanum banæ ok hvat hanum vorth til (banæ ok) liflåtæ.

13. Um thægnæ gjald.

Fæstæs bot hemæ ok vorthær æi svoræt um, tha å kunung thægnæ gjald, thæt ær tolf marks pænning. æn sværæs man til bötær, tha takær kunung æi meræ æn bloth vitæ. æn flyær han frithlæs æth dør, tha å kunung af hans bo thre mark (pænning) for bloth vitæ. svå å han ok of han haldær sin frith.

14. Um afhog.

Vilæ sannændæ mæn sværæ man frithlæs for afhog, tha skulæ the sværæ, at han tok saklæs man ok leddæ til stoks ok hamlæth hanum, ok måttæ æm val takæ af hanum lif sum lithæ³. ok ær for thy skyldugh sin frith at mistæ. Æn vilæ the sværæ hanum til bötær, tha skulæ the sværæ, at i thæt vighæ, thær the møttæs, tha vildæ han æi lif af hanum takæ ok æi limæ, ok görthæ thæt at våthæ. (ok ær for thy skyldugh sin frith at haldæ).

1) eller skiljæ.

2) eller vorthær.

3) eller limmæ.

15. (For hvilt afhog sannændæ mæn skulæ sværjæ um).

Um hværkyns afhog, æm val oghæ sum annat, åghæ the um at sværæ. Hvære sum fjarthing mannæ betær¹ betæs for afhog, thære må man sværæs frithlæs for.

16. Um kvinnæ tæktæ.

Mælæ mæn æfter kvinnæ, thær mæth våld ær takæn, ok vilæ sannændæ mæn sværæ hanum frithlæs, thá skulæ the sværæ, at han tok hænne mæth våld ok hafthæ til håth konæ, ok ær for thy skyldugh at være frithlæs. Æn of the vitæ, at hun var æi våld takæn, tha skulæ the sværæ, at han tok hænne æi mæth våld ok æi gen hænne eghæn vili, ok ær for thy skyldugh sin frith at haldæ.

17. Of konæ vorthær² våld takæn.

Hvilk konæ sik kallær våld takæn at være, fyrstæ sinnæ hun kumæ af våld ok i sinæ eghnæ frælsæ, tha skal hun kæræ våld, thær vith hænne var gört, for grannæ ok for grankonær ok å kirki stæfnæ ok sithæn å thingi. tha ær vånlikt at hænne ær våld gört. ok æræ for thy sannændæ mæn skyldugh at sværæ um svå vorthæt mål. Æn thol konæ (ok thighær) sithæn thæt ær opænbart, ok man vet af grannæ ok grankonær, at han havær haft thæn konæ, æth of hun vorthær mæth barnæ ok kærær æi fyrræ, tha ær vånlikt, at hun var æi våld takæn, tho thæt (ællær) illæ var at faræt. ok tha thyrvæ æi sannændæ mæn til gangæ. Hvå sum sæktæs for våld tæktæ, ok sværæ the hanum angærles, tha ær hin, thær å del, bâthæ skild vith bot ok vith annæn logh for læghær vitæ, for thy at meræ logh fortakær e thæn minnæ.

1) eller hvære sum fjarlug mark.

2) eller kærær sik.

18. Um lön leghæ.

Latær nokær mø æth konæ¹ liggæ hosæ sik i lënd mæth sinæ eghæn vili, ok vorthær thæt opænbart, tho at hun thighær ok sæktær ængi man, tha mughæ frændær tho sæktæ thæn, thær the vitæ the gærning, ok havæ af hanum antigh frændær eth, of han dyl, æth ni² mark bot, of han gangær vith, æth fællæ hanum at loghum, æth betæ³ hans manhelgth, of han vil æi standæ til rættæ. Æn sithæn frændær havær for hænne et sinnæ bot takæn, vil hun aftær vorthæ illæ vith, latær en ok takær annæn, tha mughæ frændær æi for hænne hvært sinnæ bot takæ, utæn of hænne görs våld. The, thær næstæ værjænd æræ, skulæ delæ thæssæ delæ, ok æi annæn man. ok thæn bot fangær hun ækki af, for thy at thæt var mæth hænne vili. ok ængi frændæ, utæn hænne rættæ væri, thær hænne giftær orth skuldæ våldæ.

19. (Of konæ dør af barnæ).

Vorthær antigh mans husfrø æth hans sløkæfrith døth af barnæ, tha skulæ sannændæ mæn um hænne døth æi skili, for thy at barn afdæs æi vith hænne utæn hænne (eghæn) vili.

20. Of sløkæfrith dottær görs våld.

Vorthær mans sløkæfrith dottær for leghæn, ok ær æi thing ljusd, tha må ængi, thær hænne til hør å fæthærn, delæ thæssæ delæ, num the, thær næst æræ å mothærn, ok (hænne) giftær orth skuldæ våldæ. Thæn sun, thær konæ fangær i lënd, takær ækki af thæn bot, thær hans fathær botær for læghær vitæ for hans mothær.

21. Um markæ skjal.

Skil mæn um markæ skjal, tha åghæ sannændæ mæn af thæt hæræth at staplæ antigh mæth stok æth mæth sten,

1) eller ænki.

2) eller thre.

3) eller svææ.

ok sværæ sithæn, i thæn samæ stath, thær (thæt) skjalnæth ær, at the havæ ræt gört. Æn ær thæt bāthæ markæ skjäl ok hæræz skjäl, thær mæn skil um, tha skulæ fjuræ af et hæræth ok fjuræ af annæt, the thær næst æræ sitænd, skili um thæt sannæst the vitæ, ok sværæ (sithæn), at the görthæ ræt, ok (sithæn) ljustæ å thingi. Æn ær nokær minnæ til, at fyrræ var svoræt um, ok livær nokær man af the, thær svoræ, tha skal thær æi meræ um sværæs. æn ær æi minnæ til, at fyrræ var um svoræt, ok vil kunung rithæ markæ skjäl, tha stær thæt (ok) for fullæ. tho må han æi kumæ at uvaræ til, svå at thæt ær lönt for antigh theræ, thær i the delæ æræ. Varlikær ær tho, at markæ skjäl sværæs æn rithæs. for thy at them ær e kundæst af, thær næst sitæ. Ær markæ skjäl svå, at the, thær bo i en by, havæ köpt i annæn by, tha skulæ the kallæ theræ köpæ vith å vithærmåls thing, thæt ær et thing fyrræ æn svoræt vorthær um, æth fyrræ æn kunung rithær markæ skjäl, ok kallæ å stuf köp, ok gangæ vith markæ skjäl. tha væri the theræ köp mæth kyns næfnd, of thæt ær mært mæth sten æth stapæl¹, tho at markæ skjäl delæs af stath. æn kallæ the æi å stuf köp ok gangæ æi vith markæ skjäl, fyrræ æn svoræt ær, tha dugær them ækki sithæn theræ å kallænd.

22. Of man sværæs frithlös.

Sværæs man frithlös, ok vilæ hans vithærsakæ æi bötær² takæ, tha fly han land innæn dagh ok månæth. flyær han æi, tha å kunung at skylæ yvær hanum. ok æi å kunung frith köp af hanum at takæ, fyrræ han ær såt vith hins døthæ kyn. æn flyær han land æth dör, tha skulæ hans næstæ frændær bötæ tvinnæ sal. hærtæs han ok vith i land, tha bötæ hans frændær tho två salæ. Thæn,

1) eller mæth gryft.

2) eller bot.

thær næst ær å fæthærnæ, svå sum ær fathær ok ælstæ sun, æth andræ frændær, of the æræ æi til, takæ stuth af fæthærnæ frændær, ok bætæ en sal af fæthærnæ. æn the, thær næst æræ å mæthærnæ, svå sum brothær, æth andræ frændær næst å mæthærnæ, of brothær ær æi til, takæ stuth af mæthærnæ frændær, ok bætæ en sal. Ok havær hin två brøthær, thær frithlæs ær flyth, thær sjalf havæ goz ok laghæ uphaldsmæn æræ for them, tha ær hin ældær forman i thæn sal, thær å fæthærnæ bætæs, ok thæn yngær forman i thæn sal, thær bætæs å mæthærnæ. æn ær æi meræ til, æn en brothær, tha ær han forman i¹ thæn sal, thær å fæthærnæ bætæs. Æn havær hin frithlæs två synær, tha æræ the næst uppæ at haldæ the två salæ, thær sagth æræ. tha² skal thæn ældær thæn sal uppæ haldæ, thær å fæthærnæ skal bætæs. æn ær æi meræ æn en sun til, tha haldær han uppæ thæn sal, thær å fæthærnæ skal bætæs, ok annæn giavæ hinæ, thær næst æræ å mæthærnæ.

23. (At klostær må ængi frithlæs man takæ).

Klostær må ængi frithlæs man takæ. æn e hvilk lagh fæld man, thær klostær takær, tha bætæ the fult for hans brot³, of han ær munk æth brothær, æth læggæ hanum ut, of han ær i værælds klæthæ.

24. Um oreghæt man.

Oreghæt man mughæ mæn æi nøthæ til ættæ bot up at haldæ. Thæn ær oreghæt man, thær æi havær sjalf hus ok jorth, ok æi rethær lething ok landværn.

(25. Hvå skal ættæ bot up haldæ).

Æn skil två mæn å, hvilik theræ nær mer ær, ættæ bot up at haldæ, tha skal hin, thær fyrst sæktæs, antigh takæ vith thæn sal at bætæ, æth visæ annæn, thær nær mer ær, mæth kyns eth⁴ af hins næstæ frændær, thær frithlæs ær.

1) eller at.

2) eller tho.

3) eller brotæ.

4) eller næfnd.

26. Hvå bötæ skal mæth annæn.

Hvå sum utær mer ær i byrth æn at fjarthæ man, han tharf ækki bötæ, num han vil. takæs ok bot¹ in, tha takæ the ækki, thær utæn fjarthæ man æræ, utæn of frændær vilæ them nokæt af givæ. Lærthæ mæn ok kvinnæ the bötæ æi, ok the takæ æi bot, huræ nær sum the æræ i byrth, for thy at the mughæ hæfnæ å ængi man ok ængi man å them. Æræ lærthæ mæn æth kvinnæ hins næstæ arving, thær dræpæn vorth, tha takæ the en sal til arf ok görsum, of æi æræ andræ syskæn til, ok frændær takæ the andræ två sal.

27. Of man husær frithlæs man.

Hvå sum husær frithlæs man vitændæ æftær dagh ok månæth, bötæ kunung thre mark. dyl han, væri sik mæth tolf mæn eth, at han vissæ æi, at han var frithlæs, æth han hærbærgæthæ hanum æi mæth allæ.

28. Of man sværæs til bötær.

Sværæs man til bötær, tha bötæ han en sal af sit eghæt, ok kravæ sithæn stuth af sinæ frændær til the andræ två. æn e thæghær man sværæs til bötær æthæ fæstær bot, (ok) fangær han ækki af frændær, haldæ tho al bot up (enæ), thær han fæstæ æth han var svoræn til. for thy at hvat sum man fæstær, thæt skal han ut givæ. Æn stythjæ frændær æi mæth hanum, tha må han sökæ them til nåms. For ænktæ brot², thær man brytær, takær han stuth af frændær, utæn for mandrâp enæ.

29. Huræ mæn skulæ hærværki delæ.

Hvå sum hærværki vil delæ, han skal allæ the samæ lund kæræ å thing ok stæfnæ, ok sit lagh mål fylghæ, svå sum saght ær um mandrâp.

1) eller bötær.

2) eller ængl brotæ.

30. Hvilt hærværki ær.

Gangær man mæth råthæt råth i annæns mans hus, ok brytær hus, ok takær ut antigh fæ æth klæthæ æth vapn æthæ andræ kostæ, thær bondæn å, fra bondæn sjalf æth fra hans hjon, thær å haldær, tha ær thæt hærværki. Bærjær man ok bondæ æth særær, æth husfrø æthæ (andræ) hans hjon, the thær i fælagh ær (mæth bondæn), i bondæns eghæt hus, tha ær thæt ok hærværki. Æn hittæs the allæ sáttæ i annæns bondæ gárth, ok vorthæ sithæn å at skiljæ, thæt ær æi hærværki. for thy at thæt var at våthæ. Æn bindær man bondæ i sit eghæt hus utæn hans skyld, æth takær bondæns dottær æth bondæ konæ, ok fæær burt mæth våld, thæt ær ok hærværki.

31. (Of man rithær annæns mans korn up).

Rithær man annæns mans korn up (mæth våld), æth hirthær sit fæ thæræ i mæth våld, thæt ær ok hærværki. tho skal gothæ mæns å sjun til af¹ thæt næstæ thing. (at the se thæt ok vitnæ, hur stor thær thæn skathæ var).

32. Hvilt mans hus ær.

Hvåre sum mæn bothæs for, antigh mæth tjald æth mæth risboth æth mæth gryft, ok havær. thær i fært sik sjalf ok sinæ kostæ, thær mughæ mæn brytæ å hanum hærværki, svå sum i hans eghæt hus. svå ok of man ær å skip stathæn, thær bygth ær mæth farkostæ. Hvilt hus, thær man leghær, thæt ær hans eghæt til leghæ mål ær utæ.

33. (At lanbo ær sjalf husbond for sik).

Lanbo ær sjalf husbondæ for sik, ok å hanum mughæ mæn hærværki göræ, ok æi å bryti. for thy at hvat sum görs å thæn gárth, thær bryti sitær i, thæt ær bondæns² kæræ. æn görs nokæt å brytins likom³ æth hans konæ (æth hans börn), thæt må bryti sjalf delæ utæn hans husbondæ.

1) eller å.

2) eller hans husbondæ.

3) eller limæ.

34. At sæx skulæ vitnæ um hærværki.

Hvå sum hærværki vil delæ (æth kæræ), han skal havæ sæx gothæ mæns vitnæ af thæt hæræth, thær the gærning æræ i görth, upp å thæt thing, thær lagh thing¹ ær, ok the sæx skulæ vitnæ, at svå vorth vith hanum brot, at han må hærværki delæ laghlik. æn of hanum bristær vitnæ, tha skal thæn, thær sæktæt ær, sik værjæ mæth næfnd i kyn.

35. Of nokær mans fæ dræpær man.

Slær nokær mans hæst man til døthæ, æth nokæt annæt fæ, thær man ær lovæt at havæ, svå sum ær not æth svin æth hund, ok vorthær thæt svoræt til mans banæ, tha bætæ bondæ, thær åttæ, å thre² mark pænning, ok givæ tho thæssæ logh, at han vissæ æi, at thæt fæ hafthæ the kynnæ. æn timær thæt thrysæ i bondæns hæfthæ e um thæt samæ fæ, tha bætæ for fullæ bætær.³

36. Of man fæthær vild djur up.

Fæthær man vild djur up, svå sum ær ulfhalp æth björnhvalp, hvat sum the brytæ, thær foræ bætæ han fullæ bætær, thær them up føddæ, ok them havær i hæfthum. æn vorthæ the løsæ, ok dræpær annæn man them, bætæ ækki for. æn i bondæns hæfth mughæ the æi dræpæs.

37. Of man fangær døth af thæt, thær æi livær.⁴

Druknær nokær man i annæns mans kældæ, thær man å særlik, thær foræ bætær han thre mark, thær kældæn å. æn åghæ allæ grannæ, tha bætæs ækki foræ. svå ær ok um ler graf. Æn druknær man i mylnæ dam æthæ i fiskæ gârth æth i andræ gârthæ vatnæ, æth fallær sjalf af hus, æth hus fallær å hanum, thær bætæs ækki for.

1) eller lanz thine. 2) eller ni. 3) eller manbötær. 4) eller of man druknær i annæns mans kældæ.

38. Of man havær hus å annæn mans jorth.

Fangær nokær man hus å annæns mans jorth, svå at han ær laghæ eghær at, ok brytær nokær man thæt hus up¹ utæn hans vili, tha må hin, thær husæt åttæ, delæ thæt til hærværki, ok kumær ækki vith hin at delæ, thær jorthæn åttæ.

39. Of man rævæs i annæn mans gârth.

Æn brytær man bondæns hus up, ok takær thær ut hans gæstæ hæst æth andræ kostæ, thær gæstæn å, tha må bondæn delæ hærværki for hus brot ok gæstæn rân for sinæ kostæ; thær han tapæthæ. Æn rævær ænnæn man bondæns voghn, thær hans husfrø sitær i, tha ær thæt ok (full) hærværki.

40. Um næfningæ².

Næfningæ skulæ sværæ um handrân, borân ok jorthrân, thær sumæ kallæ markrân. um våthæs gærning ok um thjufnæth. Thær um skal thry thing gømes. å fyrstæ thing ljusær man sit rân. tha næfnæs thing for delæ man. å thæt annat thing tha goræs forstæ thing nyt, thæt ær, at två mæn vitnæ æth fleræ, at thæt ær theræ vithærmåls thing, ok at hin, thær sæktæs, var laghlik tilkraftth at standæ hin til rættæ, thær hanum sæktæthæ. ok sithæn sværæ³ hin, thær sak givær. å hint thrithi thing skulæ næfningæ antigh sværæ hin⁴, thær sak vorth givæn, til râns æth fra. Æn of man, thær sæktæs, gangær vith hins kostæ, thær hanum sæktæth, fyrræ æn um vorth svoræt, tha åghæ næfningæ thær æi um at skiljæ, ok æi å kunung sin ræt. tho takær bondæn sin ræt. æn alt må hin, thær sæktæs, ut læggæ mæth loghum, at han fæk thæt, thær han vorth sæktæt for, mæth våthæ, svå at han hugthæ, at thæt vøræ hans eghæt, æth thæt⁵ han fæk thæt mæth hans viljæ, thær

1) eller hurt. 2) eller râns næfningæ. 3) eller sværæ. 4) eller hanum. 5) eller at.

å kallær¹. æn bristær hanum logh, latae ut thæt, thær å kallæs, ok bötæ å thre mark bâthæ bondæ ok svâ kunung. Æn gangær han æi fyrræ vith, æn hanum vorthær svoræt å hand, tha skulæ næfningæ sværæ um, ok hin må kumæ vith ængi (annæn) logh.

41. Um rân ljusæs ok fylghæs æi.

Thæn thær rân svær å vithærmåls thing hin annæn å hand, ok vil æi sithæn ful kumæ næfningæ til, gjaldæ bondæ thre mark ok kunung thre mark, ok gangæ æi næfningæ til.

42. Hvænnær næfningæ skulæ sværæ (um rân).

Å (hint) thrithi thing æftær at man ljusær rân å hand, æth of man sæktæs for nokæt annat, thær næfningæ åghæ um at sværæ (æth skiljæ), skulæ the² til dømæs at sværæ ræt. thær æftær åghæ the næfningæ theræ râth at takæ af the bæstæ mæn³, thær i hæræth æræ, hvat the skulæ til gangæ æthæ æi, ok hvilt the skulæ sværæ. for thy at tho at the göræ⁴ allæ et, of the sværæ i gen the bæstæ ok the flestæ hæræz mæn, tha mughæ the tho theræ bos lot forgöra.

43. Huræ næfning skulæ sværæ.

Svâ skulæ næfningæ sværæ: hjalpæ mik svâ guth ok thæn helghæ bok, thær jak haldæ å, at thæn man ræntæ annæn at thæt fæ, thær han vorth sæktæt for. ok ær for thy skyldugh ut at latae ok bötæ å thre mark bondæ ok thre mark kunung.

44. Um huræ mykæt rân må sværæs.

Handrân må væræ hat æth hanskæ æth hvat sum man havær i sin hand, thær svâ mykæt gjaldær ænsæ tvâ hanskæ. for thy thæt ær meræ skam, at vorthæ svâ rænt, æn andræ lundæ. Ængi andræ rân mughæ væræ minnæ æn

1) eller kærær, 2) eller næfningæ. 3) eller mæns râth. 4) eller sværæ.

half marks kostæ, thær næfningæ skulæ um sværæ. Thæt ær half marks kostæ, thær gjaldær half mark pænning.

45. Um borân.

Thæt ær borân, of man gangær i annæns mans gârth ok takær thær burt af hans fæ æth klæthæ æth vapn æth nokær andræ kostæ, thær gjaldær half mark pænning.

46. Um jorthrân.¹

Jorthrân ær thæt, of man gangær i annæns mans fâld ut â markæ, ok takær thæræ hors æth nôt æth annæt fæ æthæ korn æth hœ æth timbær æth nokær andræ kostæ, thær half mark (pænning) gjaldær.

47. Of man fallær for râns delæ.

Hvilk man for râns delæ fallær mæth næfningæ, han ær skyldugh at rættæ vith bondæn, thær hanum fellær, thæt han ær fæld til. ok thre mark â, ok thre mark kunung.

48. Of man slær annæns mans akær æth æng up (mæth vâld).

Æn slær nokær man annæns mans æng (al) up mællæ æg ok ændæ, æth skær al akær up (mællæ æg ok ændæ), ok fœrær burt. huræ mykæl sæthæn ær æthæ æng, tho at thæt ær minnæ æn half mark, tha må thæt mæth rân delæs.

49. Um vâthæs gærning.

Sæktæs man for helgthæ brot æth bloth vitæ, ok sværær han, at han gôrthæ thæt at vâthæ, ok sværæ the næfningæ, thær skulæ um skiljæ, hans gærning til vâthæs værk, tha botæ han vith hin, thær han brot vith, ok hværki vith kunung ok æi vith biskop.

50. Huræ gamælt barn helgth må brytæ.

Æn ær han² minnæ æn fjughærtan³ vintær gamæl, botæ vith hin, thær han brot vith, ok æi kunung ok æi vith biskop, utæn for mandrâp enæ.

1) eller hjorth rân.

2) eller barn ok.

3) eller fæmtan.

51. Huræ næfningæ skulæ i takæs.

Næfningæ skulæ åttæ væræ i hvært hæræth, två i hvær fjarthing, the thær thriggi markæ mæn æræ, athælbondær ok æi bryti æth lanbo, num the thær uppæ haldæ for them fult landværn. Ok bøndær skulæ kumæ til things mæth them å thæt thing, thær næst ær æftær toltæ dagh (jul), ok næfnæ for umbozman them, thær the havæ til næfnæ. Umbozman skal them i ethæ thæssæ lundæ: at the bithjæ them svå guth hjalpæ, at svå længi sum the æræ næfningæ, um allæ the mâl, thær the vorthæ til krafthæ um at sværæ, ok them hor um at sværæ, tha skulæ the sværæ thæt (sannæst ok) rættæstæ ok utæn vild. Æn forglomæ bøndær them, ok vilæ æi them takæ til, thær næfningæ skulæ væræ, ok æi rethæ for umbozman, tha må umbozman sjalf takæ sik næfningæ. Æn skil fjarthing å innæn borths, at sumæ vilæ havæ en ok sumæ annæn, tha skulæ the væræ næfningæ, thær flestæ mæn havæ til takæt. Tho skal thæt gomæs, at e methæn (nokær) annæn ær til, thær æi havær (fyrre) næfning væræt, thær tho ær svå for, at han må væræ sin eghæn værjæ, tha må hin æi nothæs til, thær fyrre havær næfning væræt. (tho of nokær man næfnæs til, thær fyrre havær væræt næfning, ok) vil han sjalf væræ, tha må umbozman hanum æi vrækæ. æn kan han æi sjalf skil å göræ, at nokær man ær til i hans fjarthing, thær æi var næfning, sithæn han var, ok vil han æi i gangæ, tha liggjæ hans thre mark vith.

52. Of nokær man vil æi næfning væræ.

Æn sökær umbozman hans¹ thre mark laghlik, for thy at han vildæ æi væræ næfning, ok of han takær them af hanum, tho ær han ækki los thæræ mæth. num e svå oftæ sum han kravæs laghlik til næfning at væræ, of han

1) eller bondæns.

æi gangær i, tha gjaldæ e thre mark til thæs han vorthær svå fátøk, at han havær æi thre mark vith at hættæ.

53. At næfning skulæ æi um skili å thæn samæ dagh thær the i ethæs.

Næfningæ skulæ æi sværæ um æth skiljæ um nokær mál å thæn samæ dagh thær the ethæs i. for thy at the mughæ æi havæ minnæ æn syntær¹ rum at letæ sannændæ um thæt the skulæ skiljæ um.

54. Of umbozman vil æi kravæ allæ næfningæ i.

Vil umbozman hværki æi næfningæ fangæ innæn thry thing æftær thæt næstæ thing, thær næst æftær toltæ dagh ær, ok ængi man lagh sökæ, for thy at han vil æi i gangæ, tha havær kunung goth ræt til at takæ hans læn af hanum, for thy at han vetæ bondæn rætløs. for thy at hvilk man for rân sæktæs, han ær skyldugh anthig mæth fullæ loghæ at hæghnæs² æth at fællæs³.

55. Of næfning skil å.

Sværæ fjuræ et ok andræ fjuræ annæt, tha skulæ thre til af thæt næstæ hæræth, the thær næst æræ sitænd, ok hvilkæ fjuræ the två af them fylghæ, thæt standæ.

56. At man skal æi sælæ sin sven læn i hændær.

Ængi man, thær læn havær, skal thæt sin sven (i hændær) sælæ at sökæ, num skal thæt sælæ annæn⁴ bondæ i hændær, thær (thæt sökæ må, ok) i thæt læn bor, ok pæningæ havær vith at hættæ, at göræ ræt vithær the, thær han brytær vith.

57. Of næfning dør æth far burt.

Of næfning dør æth far pilgrims færth æth far af sysæl æth af hæræth, æth vorthær bryti, tha skulæ hans fjarthingsmæn takæ i annæn, ok umbozman i ethæ svå sum fyrræ ær saght.

1) eller sju nættær. 2) eller værjæs. 3) eller ætha tho fællæ. 4) eller en.

58. Nær rån skal delæs.

Hvå sum vil rån delæ å nokær man, tha skal han delæ thæt innæn thæn jamling, thær rån ær gört i¹. del han thæt sithæn, tha fangær han ækki meræ æn tolf mannæ eth.

59. Of man lagh sökær annæn til rån.

Hvilik man annæn sökær fullælik til rån, ok vil hin æi sættæ, thær for sak ær, tha læggjæs hanum fimt (for) til (hans) hus at takæ ut sint², ok thriggi mark bætær å. æn ær han yværhørough, ok vil æi bætæ, tha dømæs hanum nâm at næmæ æfter sit, lonlik ok æi opænbarlik ok utæn gârths lith. tho skal hin, thær næmær, sighæ til hins grannæ, en æth två (æth flæræ) thæt³ han næmtæ. Æn æi skal nâm takæ utæn things dom. for thy at takær han fyrræ æn han fangær dom til, tha må han vorthæ thær for anthig rånsmæn æth thjuf.

60. Hvilikæ næfning skili um rån.

Havæ bâthæ hin, thær rænær, ok hin, thær rænt vorthær, jorth i thæt hæræth, thær hin sitær i, thær rån sak vorthær givæn, tha skulæ the næfningæ thær um skiljæ, thær i thæt hæræth æræ, tho at hin sitær i annæt hæræth, thær rån sak gaf. of jorthæn ær bygth antigh mæth bryti æth lanbo æth han årthæ hænnæ sjalf at thæn næstæ ågrothæ.

61. Um hvat næfningæ skulæ æi til gangæ.⁴

Of ænnæn man kallær svå å thingi, at han havær læth man sinæ pænning æth hæst æth nokræ andræ thing, hvat sum thæt ær hælst, æth sat at væth, tha ær hin, thær sæktæs, skyldugh ut at læggjæ svå mykæt sum han gangær vith, ok givæ thær å tolf mænns eth. æn fallær han at loghum, latæ ut thæt, thær å ær kært⁵. æn thol han dom, ok vorthær yværhørough, ok rættær æi innæn laghdagh, tha

1) eller thær rænt ær. 2) eller hans. 3) eller at. 4) eller um fælghs fæ æth væth ok um gjald. 5) eller kallæt.

ær han skyldugh at rættæ vith bondæ yvær thæt, thær kært vorth, thre mark ok thre mark vith kunung. slik samæ ænsæ han vøræ fallæn for næfningæ. ok svå må thær næmæ æftær, of thæt ær lagh delt å thingi. æn var loghæn fæst, ok æi å thingi, tha ær thæt æi lagh delt. æn alt thæt, thær mæn sættæ at væth å thingi, thæt skulæ mæn løsa å thingi.

62. Um borghæ.

Of (ænnæn) man borghær for annæn, ok vil hin æi gjaldæ, thær borghæ vorth, tha skal thy likæst å hanum kallæ¹, sum for annæn gjald. for thy at hvat sum man vorth borghæ foræ, thæt skal han gjaldæ. ok ængi man må sik sighæ af borghæ. tho skal thær æi næfningæ til gangæ ok æi um skiljæ, for thy thæt ær svå sum annæn gjald.

63. Of man gangær i borghæ for thæn, thær lif æth limæ havær forgört.

Æn gangær man i borghæ for thjuf æth for annæn man, thær sint² lif æth sinæ limæ havær forgört, tha skal han thæn (man) andvorthæ rættæræ, ok æi thæn man han tok hanum af. æn vorthær ok svå, at han slippær burt, antigh mæth ulykkæ æth mæth hins râth, thær borghæ vorth, tha skal hin, thær borghæ vorth, bætæ allæ the brætæ, thær hin. gøρθæ, thær han vorth³ borghæ foræ, ok thær å fjurtjughæ mark bondæ ok fjurtjughæ mark kunung, for thy at han andvorthæth æi mannæn (up).

64. Of hin vil fly, thær borghæ sattæ.

Hvilik man borghæ sættær, han ær skyldugh for the⁴ gærning ængi man at svaræ utæn hanum enæ, thær hans borghæ vorth. æn vil hin fly, thær borghæ sattæ, ok vorthær hin var vithær, thær borghæ vorth, tha skal han

1) eller kallæs. 2) eller sit. 3) eller var. 4) eller thæn.

sighæ rættær til, ok han skal hanum up haldæ. for thy at han må hanum æi sjalf takæ, utæn thæt enæ, of han tok hanum i stokkæ æth i fjathræ, thær han vorth hans borghæ.

65. Hvå borghæ må væræ.

Lærthæ mæn ok klostærmæn ok kvinnæ ok the, thær æi æræ kumnæ til laghæ aldær, thæt ær attan vintær, the mughæ æi borghæ væræ for the mæn, thær antigh skulæ mistæ lif æth limæ. Æn klærkæ ok ænkjæ, of hin vil, thær borghæ skal takæ, mughæ vorthæ borghæ for pænningæ. for thy at the havæ eghæt at gjaldæ af. Æn mör æth börn ok nokær mans husfrø æth klostærmæn, utæn abbot (enæ), mughæ æi borghæ vorthæ for pænningæ ok æi for annæt. for thy at ængæn (man), thær æi (sjalf) havær eghæt, må nokæt af hændæ. Ok æi bondæ sun i fælagh mæth sin fathær må borghæ vorthæ, tho at han ær ful voxæn.

66. Hvå rån må ljustæ ok skal sværæ.

Um enæ talæ må val en ljustæ ok annæn sværæ. ok hvå, sum rænt vorthær, han skal sjalf sværæ, tho at annæn ljustær, of han ær sin eghæn væri. for thy han vet görst hvå hanum ræntæ. Æn vorthæ the ræntæ, thær æi æræ theræ eghæn væri, tha skulæ theræ væri båthæ ljustæ ok sværæ, ok fylghæ the talæ til fullæ svå sum andræ. Æn delæs ok rån vith the¹, thær æi æræ theræ eghæn² værjæ, tha skulæ theræ værjæ ok for them svaræ.³

67. Huræ bryti må rån sværæ.

Bryti må val rån sværæ um alt thæt, thær til than gârth hörær, thær han ær bryti foræ. æn tho skal husbondæ hanum um bjuthæ at delæ the delæ, ok å thingi ljustæ, at han ær fælaghs bryti ok æi rethæsvæn. Æn havær han sjalf annæn gârth ok thæræ bryti i, tha ær han thæræ husbondæ ok (laghæ) væri at, tho at han ær annæn stath.

1) eller them.

2) eller eghnæ.

3) eller sværæ.

bryti, ok må for thæn gârth delæ râns delæ, of han vorthær thæræ rænt.

68. Um fæld man at loghum.

Thæn man, thær fæld vorthær at loghum mæth râns næfningæ æth nokræ andræ lund anthig til kunungs ræt æth bondæns, svâ at han ær skyldugh at gjaldæ sinæ thre mark, tha må hans goz æi af hændæs, hværki bofæ æth annæt, fyrræ æn han havær ræt gört bâthæ bondæ ok svâ kunung. ok han må ængi man sokæ, of han fangær nokær delæ, ok ængi man må hanum takæ til bryti, utæn of han vil for hanum rættæ (fyrræ æn han takær hanum), for thy at sithæn man ær antigh fæld æth sæktæth, tha må han æi flytæ farkostæ ok æi vitæ sik annæn stath burt.

69. Of man takær fæld man til sik.

Takær (ænnæn) man i sin gârth æth i sit fælagh nokær man, thær laghfæld ær æth sæktæth, tha skal hin, thær hanum sæktær, kallæ å bondæn, thær hin ær til faræn, å et thing ok å annæt ok å thrithi. Vil hin, thær hanum tok (til sik), hværkæn for hanum rættæ æth latæ hanum burt mæth hans¹ kostæ, tha skal (mæth) hanum dømæs af thingi at takæ af hins bondæ gârth, thær hanum haldær, fult nâm. Æn ær han sæktæth ok æi fæld thæn timæ han kom i bondæns hæfth, tha skal han (aftær) ut faræ mæth sinæ kostæ. for thy at han må hanum æi haldæ ok æi takæ, fyrræ æn han havær orsakæth sik for thæn sak hanum gafs.

70. Of laghfæld man havær annæns mans fæ (i sit fælagh).

Laghfæld man skal ængi man sin oki læ æth at leghæ sælæ, æth andræ kostæ i hand sælæ, svâ at han fangær thær svâ lang hæfth å, at man væntær² at thæt var³ hans

1) eller sinæ.

2) eller væntæ.

3) eller ær.

eghæt. for thy tho at thæt ær annæns mans fæ, ok vorthær thæt takæt i hans hæfth, tha skal hin, thær åttæ, kaldæ å thæn, thær han læthæ æth såldæ at leghæ, ok æi delæ vith hin, thær tok.

71. Of man oreghær sik.¹

Of man vorthær lagsot i annæns mans gårth i bryti fælagh, ok ær vitnæ til, at han var lagth i fælagh, tha må han æi ljustæ bondæn alt fæ til, ok göræ sig oreghæth, utæn of thæt vorth fyrræ gört, æn han vorth sæktæth. tho havær bondæ våld til sin bryti i hand at sælæ, thæn timæ han vis hanum fra sik², svå mykæt ænsæ han vil. for utæn of theræ fælagh ær ljust å thingi, tha må han æi sælæ hanum minnæ (i hand) æn things vitnæ ær til.

(Um rethæsven). Of bondæns rethæsven vorthær for rån fæld æth for annæn sak, tha skal bondæn anthig botæ for hanum æth læggæ hanum ut mæth hans pænningæ, of han havær. æn of han havær ængi pænningæ, læggæ tho svenæn ut.

72. Hvilt akær rån ær.

Thæt ær akær rån, of man takær annæns mans korn, thær hin årthæ ok såthæ uilskæt ok vorth æi delt hanum af for mith sumær mæth things dom. tho at hin åttæ thæn akær sjalf, thær han tok korn å³. forthy at hvå sum ærjær ok sår utæn kæræ, ok thighær hin, thær jorthæn å, tha må hin vitæ sik sæth mæth tolf mæns eth, at han fæk thæn akær mæth lof ok viljæ. of hanum bristær logh, tha havær han thæn sæth forgörth ok sit arveth. Æn sighthær han, at han årthæ³ thæt at våthæ ok æi mæth viljæ, tha ær han skyldugh at havæ sit fros gjald (aftær gen) ok havæ tapæt

¹) eller lagsot man må æi oreghæ sik.
eller skar korn af.

⁴) eller såthæ.

²) eller thæn timæ the skilæs ath.

sit arvedh. Thæssæ delæ skulæ allæ for mith sumær delæs. æn delæs the æi for mith sumær, tha skal hin skæræ, thær sâthæ, ok givæ bondæ full skyld for sin akær. Æn allæ sæthæ, thær mæn delæ svâ up for mith sumær, sum fyrræ ær saght, takær thæn man sæthæn, thær sâthæ, tha må han vorthæ rânsman. æn sighthær hin (ok), thær annæns mans jorth sâthæ, at jorthæn ær hans eghæn, ok delæs thæt for mith sumær, tha ær sæthæn skyldugh at gangæ til jafnæth handæ, ok hvært sum jorthæn vitæs, thith gangær ok sæthæn. Æn of antigh theræ takær thæn sæth fyrræ æn jorthæn ær lagh deld, ok vinnær hin annæn jorthæn, tha ær hin rânsman, thær sæthæn tok.

73. Um af ærjæ.

For af ærjæ vorthær man æi rânsman, utæn of han hæftbær thæt sithæn (lagh) rep tok thæt af hanum. Æn hvâ sum ærjær annæn mans sæth up¹, tha havær han e thæræ mæth forgört sinæ thre mark vith bondæ ok thre mark vith kunung, tho at jorthæn ær hans eghæn. for thy at man skal delæ sik til rættæ ok æi takæ sik sjalf ræt. Svâ ær thæt ok, of man slær annæns mans æng up. æn slær man all æng up mællæ æg ok ændæ, ok sighthær, at thæt ær hans eghæt, ok gangær hanum jorthæn sithæn af hændæ, tha ær han theræ foræ rânsman. Tho skal bâthæ for af ærjæ ok of man vitæs, at han skær yvær ren, ok for af slæt givæs tolf mæns eth. hin, thær â kallar, at han hugthæ, at thæt vâre hans eghæt, ok latae tho ut korn æth ho, thær â hins jorth stoth, ok bætæ ækki â. æn bristær hanum logh, latae ut, ok bætæ â thre mark bondæ ok thre mark kunung. Æn sithæn logh ær givæn, ok vil han æi latae ut âgrothæ, num haldær yvær thrinnæ lagh dagh, bætæ svâ sum mælt ær.

1) eller um.

74. Of man huggær i annæns mans skogh.¹

Far man i annæns mans skogh, ok huggær thær sum han å æi sjalf lot i, ok lathær å sin voghn, ok kumær nokær (eghær man) vith, thær ræt eghær ær at, ok finnær hanum at stofnæ æth fyrræ æn han kumær til athælvægh, ok takær han fra hanum the farkostæ, thær han far mæth, tha vorthær han æi thær foræ rånsmæn. æn kumær han til athælvægh, ok vis, af hvem han fæk thæt mæth rættæ skjæl, tha mughæ mæn hanum æi up haldæ, mun skulæ faræ til hus mæth hanum, ok latæ (til) sjunæ mæth vitnæs byrth the kostæ. ok kan han æi fangæ rættæ hemlæ til, tha delæ vith hanum svå sum logh ær, antigh rån æth thjufnæth. svå ær ok um korn ok um ho.

75. Of man akær yvær annæns mans akær æth æng.

Æn vil man antigh akæ yvær annæn mans æng æth akær², thær æi ær vægh skyldugh at liggæ, ok vrækær hin hanum burt, thær akær æth æng å, latær han tha (sin) voghn æth andræ kostæ (æftær standæ), tha ær hin thær for æi rånsmæn, thær hanum mentæ at faræ yvær sin æng æth korn. (Æn akær han mans sæth up, botæ anthig thre mark æth givæ tolf mæn eth).

76. Of man ufyrmær annæn å faræn vægh.

Finnær man annæn å farnæ væghæ, ok vetær hanum ufyrmd, antigh at han takær hans øk af hanum, æth veltær hans voghn um, æth tothær hanum svå, at han må æi burt kumæ mæth sinæ kostæ, num forlatær³ them thæræ, thæn, thær hanum ræntæ, hvat hældær han forær the kostæ burt æth latær them æftær liggjæ, tha ær han e hans rånsmæn at the kostæ. Æn kennæs hin sjalf vith sinæ kostæ, ok

¹) eller of man finnær sinæ kostæ i annæn mans vogha.

²) eller korn æth

æng. ³) eller forsakær.

takær them aftær i sin hæfth, svâ sum fyrræ, tha må han æi sökæ hanum mæth râns delæ for thæt, han havær sjalf i hæfthum. Æn of hin, thær ræntæ, forær (them) hem til hus, antigh hæst æth andræ kostæ, thær han ræntæ, ok kumær hin, thær rænt vorth, ok kænnær sit i hans gârth mæth gothæ mæns vitnæ, tho at hin, thær ræntæ, forær antigh hem æth latær løpæ, ok finnær han, thær âttæ, æftær the gothæ mæns vitnæ, thær vissæ, at han var rænt, tha må han delæ thæt mæth rân.¹

77. (Um kunungs mæns bryti æth biskops).

Allæ kunungs mæn² brytir, of the brytæ til thre mark, tha skulæ the rættæ vith theræ (eghnæ) husbøndær, ok æi vith umbothsman. svâ skulæ ok biskops mæn³ brytir.

78. Um biskops næfningæ.

Biskops næfningæ skulæ væræ tvâ i hvært kirkisokn (æth tvâ i hvær fjarthing), ok skulæ kirkimæn them til takæ, ok umbothsman skal them i ethæ. The skulæ ækki samæn væræ i meræ æn en jamling. æftær jul skulæ the af skiftæs, svâ sum andræ næfningæ. ok skulæ the æi sværæ utæn um helghæ brot, thæt ær of man bærjæs um helugh dagh.

79. Of næfning skil å.

Skil næfningæ å i kirkisokn, tha skal (en⁴) næfningæ til af annæn fjarthing um at skiljæ. tho e thæn, thær næst ær sitænd. Biskops næfningæ mughæ æi (for) sværæ um meræ æn um thre mark⁵. æn sværæ the vrangt ok fallæ the, tha skulæ the ok sættæ vith kunung svâ sum andræ næfningæ.

80. Huræ sæktæ skal for helghæ brot.

Of biskops umbothsman vil givæ nokær man sak for helghæ brot, tha skal han kæræ å thingi yvær thæn, thær

1) eller râns delæ. 2) eller mæns. 3) eller mæns. 4) eller æn.
5) eller halt mark.

han vil sak givæ, ok latæ hanum stæfnæ (til) thing¹, ok næfnæ å thingi thæn man, thær hin bårthæ, ok thæn helægh dagh, thær han bårthæs å. ok å sæmtæ dagh æftær thing, tha skulæ næfningæ um skiljæ hemæ at kirki ok æi å thingi. Hvilt munhæfth² thær han, thær sæktær³, takær å thingi, thæt samæ skal han gøma at kirki. Hvå sum sæktæs for helghæ brot, han må nytæ allæ the forfall, thær fyrræ ær saght.

81. At næfning skulæ æi thighænd fra kirki gangæ.

Æn næfningæ å thæn (lagh) dagh them vorthær (foræ) laghth af thingi, tho at æi kumær umbothsman ok æi hin, thær for sak ær, tha skulæ the (tho) skiljæ um thæt, thær the våræ til mæltæ af thingi. for thy at gangæ the thighændæ fra kirki, tha havæ the forgört theræ thre mark. Æræ næfningæ⁴ utæn forfall, ok kumær æi å lagh dagh til kirki, tha tapæ the ok theræ thre mark. æn æræ the i laghæ forfall, tha skulæ the um skiljæ (å) simt æftær thæt næstæ thing, thær the kumæ til.⁵

82. Å hvem helgth brytæs.

Man må å sin husfrø ok sinæ börn, thær mæth hanum æræ i fælagh, æi helgth brytæ, utæn of han vetær them sår mæth od æth mæth æg æth slær them limæ syndær. for thy at han skal refsæ them, of the brytæ, mæth staf æth mæth vånd ok æi mæth våpnæ. svå ær thæt ok um leghæhjon. Æn å husbondæ må husfrø val helgth brytæ, ok börn å theræ forældær mughæ allæ timæ⁶ å åræt helgth brytæ. svå ok syskæn å annæt, of the æræ skild af fælagh. Thighæ the båthæ, thær helghæ brot görthæ, ok æræ sáttæ, tha må umbothsman tho sak givæ hvem han vil.

1) eller næfnæ thing for.

2) eller munhof.

3) eller thær sæktæt ær.

4) eller næfningsmæn.

5) eller våræ til mæltæ.

6) eller tidhæ.

83. Hvilkæ timæ helgth brytæs.

Fra thæn løghærdagh at aftnæ, thær advent gangær in, ok til åttænd dagh æftær toltæ dagh (jul) til sol ær sæt, hvå sum thær i mællæ bærjæs, han brytær helgth. Svå ær ok fra (ni ukæ) fastæ ok til åttænd dagh æftær påskæ. ok al pinxt ukæ, ok allæ the daghæ, thær præst bjuthær til helgth at haldæ, fra um aftæn, thær sol sættæs, ok til annæn daghs aftæn, thær sol ær sæt. Æn for helægh daghs yrknæth må man æi sæktæs, utæn (for) the daghæ, thær præst bjuthær ful helgth. thæt ær ok mællæ tviggi solmærkæ.¹ thær foræ skulæ mæn værjæs mæth tolf mæns eth, ok æi gangæ næfningæ til.

84. At dagh skal næfnæs, thær helgth å brytæs.

Of man sæktæs for helgthbrot, tha skal næfnæs thæn dagh, thær han havær brøt å ok hvåræ han brøt. ok thæt munhæfth han takær å thingi, thæt skal han fylghæ.

85. Of umbothsman næfnær dagh, thær helgth brytæs.

Næfnær umbothsman dagh, thær han sæktær man, tha hvat sum han havær brot for thæn dagh, thær næfnæ ær, thær gangær æi sithæn sak æftær. Ænktæ helghæ brot (sak) må standæ yvær jamling.

86. At foræ en sak mughæ fleræ thre mark gjaldæs.

Huggær man annæn i kirki æth kirki gârth um helægh dagh, tha bætæs særlik for kirki ok kirki gârth, ok særlik for helghæ brot ok særlik for bloth vitæ. Æn huggær man vigth man æth munk, tha bætær han svå myklæ meræ.

87. Um thjufnæth.

Givær nokær man annæn thjufsak, ok takær (han) hanum nokæt i hændæ, tha bindæ thæt å hans bak, ok foræ hanum til things, ok andvorthæ hanum i hand kunungs umbothsman.

¹) eller sol sætæ.

ok umbothsman havæ things¹ dom um², hvat han havær forgört mæth dylik styld.

88. Hiværæ foræ thjuf må hængi.

Havær han stolæt half marks kostæ eth meræ, tha må umbothsman hængæ hanum utæn dom, ok havær thær ækki synd af. for thy at hans gærning havær hanum fordømd, ok han latær hanum hængæ for rättæns sak ok kunungs våld ok æi for hæfnd³. Æn bondæ må æi sjalf sin thjuf hængæ, for thy at han gör thæt for hæfnd. ok tho at illæ var⁴ vith hanum gört, tha må han æi tho væræ sin eghæn rättær.

89. Of umbothsman vil æi takæ thjuf af bondæ.

Æn of umbothsman vil æi takæ vith thjuf, æth hans undærsekær, tha havær han forgört sit læn. for thy at han gör bondæn rætles. ok skal botæ kunung fjurtjughæ mark ok fjurtjughæ mark bondæn⁵. Ok vorthær thjuvæn sithæn løs, tha væræ bondæn tho angærløs, thær hanum bant.

90. Of thjuf stæl minnæ æn half mark.

Huræ mykæt thjuf stæl minnæ æn half mark kostæ, ok vorthær takæn mæth ok fërth til things, tha ær han skyldugh at havæ thjufs mark⁶, ok givæ kunung thre mark ok bondæn igild ok tvigild. Æn kumær thjuf til things bundæn mæth thjufnæth, huræ litæl sum thjufnæth ær, ok havær han fyrræ thjufs mark, skal han hængi. ok bondæn takæ igild ok tvigild, svå sum saght ær, ok kunung hans hovæthlot al.

91. At bondæ må æi latæ thjuf løpæ utæn things dom.

Takær man thjuf æth annæn mæn, ok bindær ok fërær hanum æi til things, num latær hanum (fyrræ⁷) løs, tha botær han hanum fjurtjughæ mark ok fjurtjughæ mark kunung. tho må umbothsman hanum æi sæktæ, utæn of bondæ kærthæ fyræ, at han ær sjalf for tjufnæth vorthæn. Sithæn thjuf

1) eller thingmæns.

2) eller til.

3) eller avænd.

4) eller vorth.

5) eller thjufsæns frændær.

6) eller mærkl.

7) eller faræ.

ær fangæn ok bundæn mæth thjufnæth mæth gothæ mæns vitnæ, slippær han ut ok vorthær lës, antigh af bondæns hus æth af thingi¹, utæn things dom, tha mughæ mæn hanum takæ hvar sum the finnæ hanum ok gōræ hanum sin ræt. tho of han vorthær svå lës, at han far i sinæ eghnæ frælsæ, ok kumær til things ubundæn, tha mughæ mæn æi takæ hanum å thingi for the sak, thær hanum vitæs, num skulæ mæn hanum sæktæ å thingi ok sökæ hanum mæth lãs logh. for thy hvat sak man givær annæn, tha ær han e skyldugh at havæ frith til things ok fra, forutæn of han gangær sjalf vith styld å thingi.

92. Of umbothsman latær thjuf lës.

Takær umbothsman thjuf bundæn å thingi af bondæ, ok latær (hanum) sithæn lës utæn thjufs mark, tha må han æi tho kæræ yvær bondæn, thær hanum bant.

93. For hvat man må takæ thjuf.

Takær man thjuf nokæt i hændæ, ok havær han æi skotæ² til, hvåræ han fæk thæt, tha må han bindæs. æn næfnær han skotæ, ok bristær hanum sithæn skotæ æth hemlæ, tha ær thæt samæ. Man må æi skjutæ længær, æn til thrithi man. thæn thrithi man han skal ut rættæ³ the kostæ, thær han vith gangær. thæn thrithi man skal tho (se, at han) havæ vin⁴ til at latæ ut the kostæ, thær til hanum æræ fuldæ mæth ræt skotæ, ok bõtæ æi å, num havæ tapæt sit værdh. æn havær han (æi) vitnæ til at han togh koptæ, tha givæ tho logh, at han ær æi thjuf æth thjufs vitæ⁵, ok vet æi sin kōpæ hværkæn livændæ æth dōth, ok havæ sit værth tapæt, (of thæt ær vitnæt). Vin thæt ær vitnæ (thær vith var), ok vitnæ rindær bast ok bånd ok kunungs ræt.

1) eller å think vægh. 2) eller hjemlæ. 3) eller ut rethæ. 4) eller vitnæ, vinæ. 5) eller vitænd.

94. Hvar til man skal vin¹ havæ.

Til skapat klæthæ ok gørt amboth ok til vâpnæ, ok til hæst ok not ok til annat fæ, ok til alt thæt, thær særlik mark² havæ å sik, tha skulæ mæn (særlikæ) vitnæ³ til havæ. Vin ær thæt vitnæ, thær vith var, at thæt kôp kôptæs⁴. thæt ær æi minnæ æn tvâ mæn.

95. Um bænd.

Man må ængi (annæn) man bindæ, utæn of han takær hanum nokæt i hændæ, æth han takær hanum i sit hus um nattæ tidhæ mæth sant mærki, at han vildæ stælæ bondæns kostæ.

96. Huræ mæn skulæ letæ⁵ æftær sinæ stolnæ kostæ.

Tapær man sinæ kostæ, tha skal han fylghæ til thæn by, thær han væntær, at hans kostæ æræ til kunnæ, ok ljusæ for allæ grannæ at thylik tjun. gangær nokær man vith the kostæ, ok sighær af hvem han fæk, tha rindær han thjufs næfn, of thæn gangær vith, thær han fæk af. æn of vægh farænd man, thær han kændæ æi, lagthæ æth lot the kostæ i hans hus (lønlik), æth sâldæ hanum them at gomæ, tha ær han skyldugh at vitæ thæt mæth tolf mannæ et⁶, at han ær æi thjuf ok æi thjufs vitæ, ok han lagthæ aldrigh lënd å the kostæ. tho er han skyldugh, thær kostæn havær i hændæ, at vârhæ tak for the kostæ til thæt næstæ thing. ok thæthæn⁶ næfnæs gothæ thing høringæ yvær at væræ, at han sæl ut, thær i hændæ havær, ok hin takær vith, thær å del. for thy at tha må hin man æi saktæ hanum, thær kostæn lagthæ (thær) in at gomæ. æn kumær hin sithæn, thær the kostæ in lagthæ, ok kallar å the kostæ, tha skulæ the samæ thing høringæ, thær them tokæ ut,

1) eller vitnæ, vinne. 2) eller mærkæ. 3) eller vin. 4) eller thær vith var thær thæt kôp kôptæs.
5) eller mætz. 6) eller thær.

andvorthæ them aftær in. ok the delæ sithæn theræ delæ svá sum ræt ær.

97. Um ransakæn.

Dyljæ allæ mæn, i by bo, the kostæ, thær man ljus¹ at, tha má han bethæs at ransaknæ yvær al by, ok thæt mughæ the hanum æi neta². æn en mans gárth æth tvá særlík má man æi ransakæ, utæn of han hættær sinæ thre mark vith, of han finnær thær æi thjufnæth innæ. æn thær mæn lovæ ransakæn yvær al by, tha skal umbothsman yvær væræ, of han ær til. æn ær æi umbothsman til (stædhæ), tha mughæ bøndær sjalvæ³ ransakæ, ok takæ til i by, e hvåræ the vilæ⁴. ok hvåræ sum the finnæ nokræ the kostæ, thær hin havær at ljust, ok ær thæt⁵ under husbondæ lās æth husfrø, tha má han æi sithæn skjutæ thæt andræ mæn á hand, for thy at the duldæ fyrræ. ok tha ær han⁶ sjalf thjuf at the kostæ, ok havær thær mæth forgört sin hals, of thjufnæth⁷ ær svá mykæt, ok sit goz, thæt ær hans hovæth lot i bofæ. æn börn ok husfrø tapæ ækki theræ hovæth lot, utæn of thjufnæth finnæs undær theræ⁸ lās æth lykki, æth of börn æræ svá stinnæ, at the kunnæ fjalæ ok lonæ.

98. Of nokæt hittæs undær bondæns lās.

Man, thær ransakær, of han hittær sinæ kostæ antigh i bondæns lathæ æth sal hus æth i andræ husæ, thær sum æi ær lās foræ, tha ær e bondæn skyldugh at væræ vith logh, at han ær æi thjuf thær at ok æi thjufs vitæ, num (at thæt) vorth boræt hanum á hand for avænd. ok ær skyldugh at væræ orsak, utæn of loghæn fællær hanum. tho völdæ⁹ hin, thær sæktær, hvat han vil hældær se en

1) eller man ljusæ. 2) eller menæ. 3) eller bondæn sjalf. 4) eller han vil.
5) eller æræ the kostæ. 6) eller husbondæ. 7) eller thjufnæthæn. 8) eller husfrø. 9) eller völdær.

tolf mæns eth af hanum æthæ sökæ æftær mæth næfningæ. æn fallær han at loghum, tha ær han thjuf for the delæ.

99. Manghæ mughæ bindæs for en thjufnæth.

Svå manghæ sum vithær vorthæ (takæn æth) funnæn, thær thjufnæth görthæs i hus (æth i fælagh), them mughæ mæn allæ for thjuvæ havæ¹, ok the havæ allæ theræ bofæ forgört. æn for the kostæ, thær i hus vorthæ funnæn, må ængi man bindæs utæn husbondæ enæ. for thy at han ær væri at husæt. utæn of svå timær, at man finnær nokæt² undær hans innæs mans lås æthæ lykki æth innæs konæ antigh svå sum ær i theræ kistæ æth i theræ both.

100. Of nokæt hittæs undær bondæ suns lås³.

Hittæ mæn ok nokæt i bondæ suns kistæ, thær han bær sjalf lykæl til, æth i hans hærbergh, thær han havær særlík lykki at, tha ær han thjuf for sinæ eghæn gærning, ok (thæt) gangær ä hans hals, of han vorthær fæld æth nokæt i hændæ takæn. tha göræs suns hovæth lot at gjaldæ bondæ sin ræt ok kunung sin ræt.

101. Huræ mykæt man må forgöræ mæth styld.

Husbondæ æth husfrø æth annæn man i fælagh må æi forstælæ meræ æn sin eghæn hovæth lot ok sin eghæn hals, utæn of en stæl ok annæn fjal vitændæ, æth of fleræ vorthæ taknæ vith (færskæ) gærning. Ængi man må ok meræ forstjælæ æn sin eghæn hovæth lot. Æn vorthær husbondæ (lagh) sot antigh til fjurtjugh mark æth til thre mark, ok ær hans hovæth lot æi svå mykæl, tha gjaldæ allæ the, thær i fælagh æræ mæth hanum. Æn hvilík man ællærs af fælagh, thær fæld vorthær, gjaldæ sin hovæth lot ok æi meræ.

1) eller haldæ. 2) eller styld. 3) eller i bondæns suns hæfth.

102. Um nãm.

Æn hvilik man annæn sökær til nãm, ok takær et sinnæ af hanum, for thæn sak må han aldrið meræ næmæ, tho at han havær takæt minnæ æn hanum hørthæ til. ok for ængi sak, thær han var fyrræ fæld for¹. for thy thæt utærstæ fortakær alle the (sakæ), thær fyrræ vāræ, of næmd vorthær.

103. Um lanbo (vorthær thjuf).

Of (bondæns) lanbo vorthær fæld til² thjufnæth, æth i handæ takæn, tha skal bondæn, thær hanum gaf sak, fyrst havæ sin ræt, thæt ær igild ok twigild. ok umbothsman alt hans kvik fæ, thær yvær dörthærskyld må gangæ. athælbondæ å athælbit. thæt ær athælbit, thær æi må sjalf ut at dör gangæ. æn ær ækki annæt til, æn athælbit, tha skiftæs thæt i tu, jafnt mællæ umbothsman ok athælbondæ, sithæn hin, thær sak gaf, fæk sin ræt. æn ær nokæt kvik fæ til, tho at thæt ær æi meræ æn et får æth et svin, ækki kan umbothsman meræ for sin ræt fangæ.

104. Hvå i tak må gangæ.

Of nokær man givær annæn man thjufs sak, thær sjalf havær jorth, tha må han sjalf gangæ i tak for sik. æn of lanbo givæs thjufs sak, tha skal hans bondæ³ gangæ i tak for hanum, of han vil. [svå ok bondæn for sin bryti. æn givæs leghæ dræng thjufs sak, tha skal hans husbondæ gangæ i tak for hanum, (of han vil)]. æn vil han æi, tha fangæ han sik annæn man, e hvåræ han må. æn kan han ængi man fangæ, thær i tak gangær⁴ for hanum, tha må umbothsman takæ hanum til skjals⁵. thæt samæ ær um innæs man ok um innæs konæ.

¹) eller til. ²) eller for. ³) eller hin, thær jorthæn å. ⁴) eller vil gangæ. ⁵) eller skjælæ.

105. Of man tak sættær sinæ kostæ i annæns
mans hæfth.

Of man kennær sin hors æthæ nœt i annæns mans hæfth, ok kallær å (sit), ok dyl hin, thær i hæfthum havær, ok kallær sit væræ, ok sighær, æt thæt ær hans hemæfød fæ, tha skal han væri thæt mæth tolf mæns eth ok tviggi grannæ vitnæ, at thæt ær hans hemæfød. æn sighær han, at han køptæ thæt, tha å han at kumæ sin køpæ vith, thæt ær thæn man, thær han køptæ af. ok han ær skyldugh at hemlæ hanum thæt. æn havær han ængi hemlæ til, ok vil hin sighæ, thær å kallær, at thæt ær hans hemæfød, tha å han at bæræ fyls mærki¹ til, at thæt ær hans hemæfød. Fyls vitnæ² thæt ær tolf mæns eth ok³ tviggi næfningæ⁴ vitnæ.

106. Of man hittær annæn man å sin hæst.

Takær thjuf annæns mans hæst, antigh innæ vith stol⁵ æth å markæ, ok saknær bondæ sin hæst at genstæ, ok vorthær var vith, ok fylghær sin thjuf at genstæ, hvær sum han når hanum, tha må han takæ hanum. æn vorthær thær nokær dvalæ⁶ i mællæ, antigh tvâ daghæ æth meræ, ok finnær tha sin thjuf å sin hæst, ok bjuthær hin skot⁷, antigh til en by fram æth tvâ aftær, tha skal bondæ hanum fylghæ til thæn by, thær han bethæs til tak æth skot. æn bristær (hanum) tak æth skötæ, tha gøma bondæ sin thjuf.

107. Huræ mæn skulæ sökæ for⁸ vånæ sak⁹.

Of man vet sin thjuf, ok må æi tho kumæ i sjun vith sinæ kostæ¹⁰, tha skal han sæktæ thæn man å thingi; thær han væntær the sak å hand, ok latæ hanum stæfnæ til things, svâ sum fyrræ ær mælt um râns delæ. ok å thæt annæt thing sværæ hanum å hand (til) svâ mykæt, sum han

1) eller vitnæ.

2) eller hemæfød vitnæ.

3) eller æth.

4) eller grannæ.

5) eller innæ i stollæ.

6) eller dvalsæ.

7) eller skütæ.

8) eller æfter.

9) eller vænslæ sak.

10) eller sin thjufnæth.

thor hans eth vith¹ hættæ. å thæt thrithi thing skulæ næfningæ til, ok sværæ hanum antigh orsak for the kostæ æthæ thjuf.

108. Of man vorthær svoræn til thjuf.

Æn vorthær han svoræn til thjuf, tha latae ut fyrst svå mykæt sum hin fældæ hanum til, ok thær å tvigild, ok kunung thre mark. utæn of han gangær yith thjufnæth å thingi, æth (thæt) hittæs i hans hæfth, tha faræ (mæth hanum) sum andræ thjuvæ, ok takæ kunung hans hovæth lot (al). Æn hærthæs han i², æftær at svoræt ær, ok vil æi ut latae (the kostæ), tha skal hin, thær å kallar³, mæth vitnæ af sit hæræths thing faræ til lans thing, ok vitnæ thæræ, at thæn man ær svå lagh sot, ok vil æi standæ til rættæ. tho svå at gøind var i hans gærth allæ thrinnæ lagh dagh. tha skal næfnæs for hanum lans thing. Kumær han æi til gen mál, ok stær æi hin til rættæ, tha formælæs hans hals, svå sum of han vāræ takæn mæth thjufnæth.

109. Of man kallær annæn thjuf yvæ thvært thing.

Æn kallær man annæn thjuf yvæ thvært thing, ok fylghær that æi sithæn hanum å hand mæth loghum, bōtæ hanum, thær han kallæth thjuf, thre mark ok thre mark kunung.

110. Of thjuf liggær sjuk (æth ær æi hemæ).

Of hin, thær for thjufnæth sæktæs, liggær sjuk, svå at han må æi til things kumæ, tha skulæ mæn lithæ e til han vorthær for. æn ær han faræn (i) pilgrims færth, tha skal ok bithæ til han hem kumær. æn ær han innæn riki ok tho utæn lans, tha læggæs hanum (en) mânæth dagh for. Allæ the forfall⁴, thær fyrræ æræ saghthæ, mughæ

1) eller å.

2) eller vith.

3) eller kærthæ.

4) eller formál.

ok hæræ vārthæ¹, of han var æi hemæ thæn timæ, thær han vorth saktæth. æn hørthæ han sin sæk, ok flythæ tho sithæn, tha hjalpær hanum ænktæ forfall, utæn of kunung lot hanum kallæ.

111. Of mæn ransakæ, ok bondæ ær æi hemæ.

Of mæn ransakæ i bondæns hus, ok ær han æi sjalf hemæ, ok hittæs thæræ stolnæ kostæ innæ, tho mughæ mæn æi husfrø bindæ æthæ burt foræ ubundæn, num skulæ grannæ for the kostæ i tak gangæ ok i vārthnæth², til bondæ kumær hem, at the foræs æi burt ok æi fjalæs. æn thær bondæ kumær hem, tha delæ hin, thær kostæn³ tak sættæ, svå sum fyrræ ær saght. Thæt stær alt å bondæns svaræ, huræ man må æftær delæ.

112. Um fynd⁴.

Of ænnæn⁵ man hittær nokræ kostæ, ok sighær æi til, ok ljuß æi at kirki ok æi å thingi, at han havær hit svå vorthnæ kostæ, tha må han thær foræ vorthæ thjuf, svå sum of han hafthæ thæt stolæt. Thæn, thær hittær, han skal sighæ til hvat han hittæ. æn thæn thær tapæthæ ok at ljusthæ, han skal sighæ lythkynnæ ok jartækn ok mærki.

113. Of man hittær silf æth gull.

Hittær nokær man gull æthæ silf i hoghæ æthæ æftær sin plogh, æth nokræ andræ lundæ, tha skal kunung thæt havæ. Æn vitæs ænnæn man, at hittæ gull æth silf, ok dyl han, tha væri sik mæth frændæ⁶ eth.

114. Of man sæl annæn nokæt at gø mæ.

Sæl ænnæn man annæn nokæt at gø mæ, æth sættær at væth, ok kumær eld i hus, ok brinnær thæt mæth andræ

1) eller være for fuld. 2) eller ok vārthæ. 3) eller the kostæ. 4) eller of man dyl thæt, thær han hittæ. 5) eller nokær. 6) eller frændær.

bondæns kostæ, of vitnæ ær til, at bondæn tapæthæ sinæ kostæ mæth hans, tha ær han skyldugh at være angærlos. Æn vil han æi (thær in lagthæ) at orvæs æftær vitnæ, tha væri hin vith næfnd i kyn, at han galt hanum ækki at. Æn ær han kœpings man, tha væri vith næfnd af hans hœgæstæ lagh¹. æn bristær hanum logh², tha latæ ut kostæ, ok bœtæ å thre mark bondæ ok thre mark kunung. Æn vorthæ æi hans eghnæ kostæ burt taknæ mæth, tha gjaldæ han æftær thæt, thær hanum vorth i hand såld, ok væri sik mæth ængi logh. Æn³ lân ok virthæ pænningæ mughæ æi fortapæs.

115. Of man stæl i lething.

Of man vorthær sæktæth i lething for thjuvæth af styræsmæn æth af nokræ skipæræ, ok takæs hanum ækki i hændæ, tha skal han sik værjæ mæth the två mæn, thær hanum ær næst um thoftæ å thæt borth, thær han ær å, ok sæx andræ skipæræ, hvilkæ han må til få. æn ær æi svå manghæ til, tha værjæ sik mæth the, thær til æræ, utæn the mæn, thær hanum sæktæ. fællæ the hanum til half marks kostæ æth meræ, tha fare mæth hanum svå sum mæth andræ thjuvæ. ok havæ bâthæ forgört sinæ kostæ, the han havær thæræ, ok sin hovæth lot hemæ. æn kumær han usæktæth hem, æth fæstær logh (for sik) i lething, ok gaf hænnæ æi fyrræ æn ham kom hem, tha skal han værjæ sik mæth tolf mæns eth.

1) eller logh.

2) eller lagh.

3) eller for thy.

Tredie bog.

1. Um lething.

Thær lething bjuthæs ut, e svå manghæ sum i en hafnæ æræ, tha faræ hvær theræ sit år utæn næfud, utæn of man ær svå gamæl æth svå ung, at the æræ æi foræ at faræ, æthæ kvinnæ æth lærthæ mæn. allæ thæssæ skulæ fangæ mæn for them, tho the thær foræ æræ. Styræsman må ængi man *nothæ til at faræ i lething, e methæn aumæn man ær i hafnæ lagh mæth hanum, thær æi havær faræt sithæn han for. æn vil nokær for man faræ for annæn, thær hans hafnæ brothær ær, thæt må styræsman æi fornænæ.

2. Of leghæ dræng æth thræl-kumær i lething.

Bondæ må æi sin leghæ dræng sændæ i lething for sik, utæn of styræsman vil. for thy at kumær leghæ dræng i lething å hafnæ for bondæ, tha skal han mistæ sin luth. Æn kumær thræl i lething å hans bondæ¹ hafnæ, tha må kumung takæ hanum til sik, of han vil, æth mælæ hanum fræls for hvær man.

3. Um hæstæleghæ ok bryni.

Styræsman skal sjalf fangæ sik hæst ok brynjæ, ok takæ af hvær hafnæ ni skippæ. rough for båthæ, at sanctæ michiæls missæ, ok tho æi andræ år æn thæghær lething går ut. Hvilik styræsman, thær æi ær umbothsman, ok takær meræ mæth nokær thvang, haldæ up kunung thre mark. æn ær han umbothsman, mistæ sit læn.

4. Um våpnæ.

Hvær styræsman skal havæ full² mans våpn ok thær til et armbyrst ok thre tylftæ pilæ, ok en man, thær skjutæ

1) eller husbondæ.

2) eller fullæ.

kan thær mæth, of han kan æi sjalf skjutæ. Ok hvær hafnæ (bondæ), thær å skipæn¹ ær, skal skjold havæ ok thyr folk våpn, sværth ok kætælhod ok spjut.

5. Hva skip skal til rethæ.

Skip ok skips rethæ ok skjoldæ skulæ allæ (the) mæn køpæ, thær i skipæn² æræ. æn styræsmæn for skyldugh skip at göræ foræ svå mangæ pænningæ ænsæ skipæræ vorthæ un sættæ. æn vil han æi at orvæs thæt, thær the havæ hanum bothæt, tha mughæ skipæræ göræ them sjalf skip. tho mughæ the hanum æi forkop göræ mæth en mark æth två. Thær skip ær gört, tha skulæ allæ skipæræ å thæn dagh them vorthær forælaght skip ut dræghæ, ok up dræghæ thær hem kumær. æn hvå sum æi kumær til, gjaldæ (svå) vitæ sum vithær vorthær laght, ok skipæræ givæ ja til. æn svå længi må han, thær vit ær³, haldæ the vitæ, at styræsmæn må them dele ut mæt thre mark. Thæt skulæ vitæ skyrthærmæn⁴ æthæ⁵ skips næfningæ, thær sumæ kallæ farvitæ næfningæ. The vitæ⁶ å æi styræsmæn (enæ), num skulæ liggjæ til allæ skipæræ thyrft⁷. æn del han them⁸ ut mæth thre mark, tha åghæ skipæræ vitæ ok styræsmæn thre mark.

6. Of ænnæn man fællær utgærth.

Hæfter nokær man skips værth æth skips rethæ æth skjold køp, æthæ vil æi sin vist foræ å lagh dagh til skips ok andræ farkostæ, thær han ær skyldugh ut at foræ, antigh sjalf mæth at faræ i lething æth sin hafnæ brothær i hand at sælæ, ok vitnæ thæt skipæræ, tha må styræsmæn takæ hans fæ ut til stafns. tho må æi styræsmæn takæ ænnæn mans fæ til stafns, fyrræ æn skip ær ut skot ok

1) eller å skip, 2) eller i skip eller å skip. 3) eller vorthær. 4) eller skyrthæsmæn. 5) eller ok. 6) eller thæt vitæ. 7) eller tharf. 8) eller thet.

kostæ å fërthæ, ok thæn lagh dagh ær gangæn, thær skipæræ vorth forælagth. Æn takær styræsmæn æi fæ til stafns, fyrræ æn han far af hafnæ, tha må hans vornæth æi sithæn takæ thær æftær, methæn han ær burtæ, ok æi han sjalf, sithæn han hem kumær, fyrræ æn han sökær thæt ut mæth loghum. Æn thægær bondæns fæ vorthær takæt til stafns, ok vil han æi løsæ thæt fyrræ æn skip burt fær, tha løsæ thæt sithæn mæth halvæ meræ æn han skuldæ fyrræ rættæ¹.

7. Um kunungs mæn ok biskops.

Hvær thær kunungs mæn æræ æthæ biskops, hvat hældær the havæ et bo æthæ flæræ, tha æræ the skyldughæ at havæ fullæ² våpn, ok faræ i lething å theræ eghæn kost, ok takæ theræ mälæ. Æn sitær nokær hemæ utæn laghæ forfall æthæ orlof, tha gjaldæ kunung af hvær garth, thær han havær, (en) thrithings hafnæ, æth væræ innæ bondæ, of han vil æi gjaldæ sum saght ær.

8. Hvå sik mughæ mæn takæ.

Kunung må sik mæn takæ yvær alt sint riki, e i hvilik skipæn thær han vil, ok hærtugh i sit hærtughdom, ok andræ kunungs börn æth frændær. æn grævær takæ æi mæn utæn theræ eghæn ræt ok theræ læn. Biskop skulæ³ ok æi mæn takæ utæn theræ⁴ biskopsdom.

9. Um klostærmæns eghn⁵.

Klostærmæn måttæ æi (ok skuldæ æi) jorth kopæ, thær land værn ging⁶ af, sithæn thæt general concili var, thær innocentius pavæ hafthæ. Hvat sum the havæ sithæn kept, thær af skulæ the anthig lething ut göræ æth fangæ af kunung svå sum hans vili ær. Thæt haldæs bâthæ um grå munk ok um svart munk ok um allæ munkæ.

1) eller fæthæ. 2) eller full mæn. 3) eller skal. 4) eller sit.
5) eller at mæn mughæ skipæn æi minskæ. 6) eller gæk.

10. Um lærthæ mæns utgærdh.

Præstæ, thær renlik vilæ livæ, skulæ af et bo ængi land værn up haldæ¹, hvat the bo hældær å kirki jorth æth å theræ eghæn jorth, of the havæ.

11. Um lanbor².

Lanbo, e hværs sum the æræ, biskups, præstæ, klostærs, kirkins, bøndærs æthæ hirthmæns, thær æi vāræ fyrræ frælsæ ok undæn taknæ mæth privilegi, haldæ up lething ok land værn, of the ærjæ repdraghæn jorth, utæn of kunung latær them frælsæ.

12. Af huræ mykæl jorth lething görs út.

Bondæ, thær havær mark guls i jorth æthæ meræ, göræ ut thrithings hafnæ, for thy at thrithings hafnæ ris æi af³ minnæ æn en mark guls. æn af fyræ mark silfs (jorth) ris sæxtings hafnæ. af två mark silfs ris tolftings hafnæ. af minnæ æn två mark silfs (jorth) görs æi lething. Æn vorthær skjalnæth å mællæ styræsmæn ok utgærthæsmæn, tha skulæ skyrthæsmæn æth⁴ skips næfningæ vitæ mæth theræ eth hvat hin skal ut göræ, thær saktæth ær.

13. Af huræ mykæl fæstæ lanbo skal ut göræ.

Lanbo, thær rethær åttæ ortugh silfs at skyld, göræ ut thrithings hafnæ. thæn, thær sjuoghær ortugh rethær, göræ ut sæxtings hafnæ. æn rethær han minnæ æn sjuoghær ortugh silfs, hvat hældær thæt ær repdraghæt æthæ kænælænd, tha rethæ (åttæ)⁵ ortugh silfs til kunungs borth⁶.

14. Of man bor å sin eghæn jorth, ok takær annæns mans fælagh til sik.

Hvilik man thær bor⁷ å sin eghæn jorth, ok takær annæns mans fælagh til sik, hvat hældær han⁸ ær

1) eller skulæ havæ e et bo frælst utæn allæ land rethslæ.

2) eller um lanbos

3) eller å.

4) eller ok.

5) eller VIII.

6) eller gærth.

7) eller sitær.

8) eller hin.

hærman¹ æthæ æi, göræ (tho e svå fult) ut, sum (han görthæ) fyrræ.

15. Huræ hærræmæn mughæ jorth fæstæ ok göræ æi lething af.

Hvilik hærman² minnæ havær æn ful ploghs ærjæ, tha må han fæstæ til sik e til han havær ful ploghs ærjæ, ok göræ tho æi lething af thæn jorth, thær han fæstæ.

16. Of man havær jorth i fleræ skipæn.

Havær man jorth i flere skipæn, ok ærjær thæt alt til en gærth, ok læggær thæt alt i en lathæ, tha rethæs thær æi meræ af æn en rethslæ. æn læggær han (thæt) i fleræ lathæ, tha rethær han fleræ rethslæ. Æn sitær man i kværsætæ, ok ærjær jorth i skipæn, ok læggær³ lathæ thær sum han sitær ok æi annæn stath, tha rethær han kværsætæ ok æi lething. Sitær man ok i skipæn, ok ærjær jorth, thær i kværsætæ liggær, ok læggær lathæ i skipæn, thær han sitær, tha göræ han ut lething ok (rethæ) æi kværsætæ. Lething skal e rethæs af the ågrothæ⁴, thær takæn ær⁵, ok æi af the, thær tha liggæ å jorthæ⁶ æth så skulæ. Standæ mans⁷ hus sumæ i en⁸ skipæn ok sumæ i annæn⁹, e thær sum lathæ standær ok lath læggæs, thæræ skal lething ut göræs æth kværsætæ rethæs. Æn andræ sakæ, thær hanum givæs, skal han svaræ¹⁰ thær sum hans ærnæ ær¹¹.

17. At man må æi annæn mans skipæn up køpæ.

Man må æi køpæ annæn mans skipæn up, utæn han gör fult ut af. Æn får¹² man jorth i annæns mans skipæn, ok ærjær thæn til thæn sëmæ gærth, thær han sat fyrræ i, tha haldær han æi meræ thær foræ æn en rethslæ¹³.

1) eller hærræman. 2) eller hærræman. 3) eller liggær. 4) eller årothæ.
 5) eller taknæ æræ. 6) eller jorthæn. 7) eller bondæns. 8) eller ens mans.
 9) eller annæns. 10) eller Ok andræ rethslæ rethæs. 11) eller eldhus standær.
 12) eller faugær. 13) eller tha gjældær han thær fer ænnig rethslæ.

18. At mæn mughæ æi skipæn minskæ.

Hvilik hafnæ bondæ, thær havær en¹ ploghs ærjæ, ok kopær sithæn meræ (jorth), göræ af thæn kopæjorth svå mykæt (ut) sum fyrræ gæk hænnæ af. Æn havær han minnæ (æn ful ploghs ærjæ), tha må han kopæ til svå (mykæt) at han havær en ploghs ærjæ. Æn hærman² mughæ kopæ svå mykæt sum the orkæ, for thy at the göræ thær fult³ ut af, at⁴ the hættæ theræ hals (vith) for kunung ok for lansæns frith. Oftæ vorthær ok svå, at thæn jorth, thær hærman⁵ kopæ, ok thæn the havæ⁶ fyrræ, gangæ til skipæn æftær them dæthæ.

19. At mæn mughæ æi två thrithings hafnæ (æth fleræ) samæn læggjæ.

Sitæ syskæn samæn i fælagh, huræ mangæ sum the æræ, ok huræ goth jorth sum the havæ, ok ærjæ al til en gærth, tha rethæ the enæ rethslæ. æn skiljæs the at, tha göræ⁷ hvær for sik. (Ok) æftær thæt at the æræ at skildæ, tha mughæ the (ok) æi æftær samæn læggjæ ok varæ undær enæ rethslæ, utæn of annæn flæforær sik til hin annæn,

20. Hvå styræshafnæ skal ærvæ.

Sun ærvær styræs hafnæ æftær fathær, ok fathær æftær sun, ok brothær æftær annæn, æn systær ærvær æi styræs hafnæ, æth mothær ok æi dottær ok æi sløkæfrith sun. Tho at man skotær sin sløkæfrith sun alt thæt han å, tha må han æi tho skotæ hanum styræs hafnæ. for thy at hvær sum æi ær athælkonæ sun (ok ærvær) æftær fathær æthæ fathær æftær sun⁸, thær⁹ ærvær kunung styræs hafnæ. The styræs hafnæ, thær til biskopsdom liggjæ, the fylghæ e biskopsdom.

1) eller full. 2) eller hærsmæn. 3) eller fullestæ. 4) eller tha eller thægær eller thæn timæ. 5) eller hærsmæn. 6) eller hafthæ. 7) eller rethæ. 8) den danske orers. tilføjer: eller broder efter anden. 9) eller tha.

21. Um botæmål.

Fæstær man rættæ (mannæ) botær for mandráp utæn görsum, tha botæ han thrinnæ attan mark (thæt ær thryssæ attan mark) pænningæ æth full virthning (for svâ manugh pænning). æn alt skal botæs innæn jamling. Æn görsum ær e svâ sum foræ vorthær mælt, thær bot fæstæs. for thy aghæ våldær mest görsum. Sværæs man ok til botær, tha ær thæt ok thrinnæ attan mark (pænningæ) sum fyrræ ær saght.

22. Huræ fjurtjugh mark fylghæ annæn bot.

Dræpær man annæn i lething æthæ sammæth æth â thingi æth â things vægh æth i sit eghæt hus, æth i thæt hæræth, thær kunung ær i, æth i kirki æthæ kirki-gårth, æth i koping, æth methæn bondæ haldær â sin eghæn plogh, (ær thæt mæth knif), tha botæ thæn, thær drap, utæn rættæ mannæ botær fjurtjughæ mark hins arvingæ, thær dræpæn vorth, ok svâ kunung, of han haldær sin frith, ok kumær vith botær, æn flyr han frithlæs, tha botæ frændær svâ sum fyrræ saght ær. (Allæ thæssæ stathæ, thær nu æræ saghtæ) hvilik man thæræ¹ særær annæn² æthæ bærjær, tha botæ han e yvær rættæ botær fjurtjughæ mark bondæ ok fjurtjughæ mark kunung. Utæn of annæn³ laghtæ laghæ ok vettæ åræthæ i thæssæ stathæ, thær saght ær, tha (gjaldæ thæn, thær åræthæ vettæ, svâ sum saght ær, ok han) væræ orsak⁴, thær sik vårthæ. for thy at hvær man ær lovæt mæth allæ loghum⁵ at værjæ sik sjalf.

23. Of man dræpæs sithæn bot ær.

Dræpær man annæn â botæ botær⁶ (æth særær) æth hæfnær â hanum nokræ andræ lund foræ thæt mål, thær fyrræ var af gangæt (mæth sætæ), haldær han sin frith ok land ok kumær vith botær, latæ ut fyrst svâ mykæt sum

1) eller sum.

2) eller vetær annæn sår.

3) eller ænnæn vorthær.

4) eller saklus.

5) eller loghæ.

6) eller â bot bot.

takæt var at bot for the gærning, thær han¹ var fyrræ vit², ok betæ sithæn rättæ betær, for dráp, of dræpæt ær, for sår, of særth³ ær. Æn vorthær nokær man takæn for thy likæ gærningæ, sum saght ær i thæssæ tu kapitlæ, ok rättær kunung yvær hanum⁴, tha betæ hans frændær aldrih thy sithær två sal, thær ættæ bot betær. for thy at thæt stær hin⁵ foræ fullæ frithlæs mål, thær⁶ kunung latær yvær hans hals rättæ.

24. Um valrof.

Hvat sum man rovær af thæn, thær dræpæn ær, antigh klæthæ æth vâpn æth silf æthæ pænning, of han halthæ thæt å sik, thæt ær valrof. ok betæs for fjurtjughæ mark. ok thær foræ skulæ mæn hægnæs⁷ mæth næfnd i kyn.

25. Huræ betæs for afhog at livændæ man.

Mistær man sin tungæ æth næsæ (æth bâthæ øghæn) æthæ bâthæ hændær æthæ bâthæ fôtær æth sint amboth, thær i brøkær hængær, tha betæs for thæssæ fullæ man betær. æn mistær man et øghæ æth en hand æthæ en fot, for hvær theræ betæs half manne betær. Æn mistær man sit⁸ øræ, tha betæs thær foræ fjarthing manbetær, for thy at thæt må hyljæ mæth huvæ æth⁹ mæth hâr. For thumæl fingær betæs fjarthing manne betær, ok foræ the andræ fjuræ (fingær) ok fjarthing manne betær, tho svå at foræ the två, thær næst thumæl fingær æræ, betæs for hvær theræ åttændæ lot af man¹⁰ betær, ok for hvær af the två utærmeræ¹¹ betæs sæxtandæ lot af man betær, (ok sithæn for hvær thæn fingær e halvæ minnæ). Hvåre sum ær naghæl af hoggæn ok thæt overst¹² lith, betæ svå foræ sum fingær vâre all avæ (mæth slættæ).

1) eller hanum. 2) eller thær hin var fyrræ vit for. 3) eller sår. 4) eller hans hals. 5) eller hanum. 6) eller of. 7) eller værjæs. 8) eller et. 9) eller ok. 10) eller en mans. 11) eller thær utærst æræ. 12) eller utærstæ.

26. Um læst¹.

Of mans limæ vorthær lyt, ok tho svâ at han mâ thæt balthæ krympæ ok rækkæ², tha skal thær foræ botæs svâ sum thæt vorthær virth af gothæ mæn. æn vorthær thæt dœt ok als unyt, tha botæs svâ foræ sum thæt avæ vâre mæth allæ.

27. Um sâræ botær.

Of man vorthær sâr, ok del thæt mæth loghum³ hin â hand, thær hanum særthæ, tha skal sâr botæs innæn thrithi fimt æftær at (thæt) sâr ær hanum laghlik â hand gangæt, ok læstæ⁴ standæ til jamling ær utæ. svâ sum tha virthæs læstæ, svâ botæs, tho at fyrræ var bot for sâr. Æn vil han æi botæ svâ sum mælt ær, tha mâ hans manhelgth sökæs.

28. Of man latær sin manhelgth sökæ.

Latær ænnæn man sin manhelgth sökæ, tha botæ han fyrst fullæ botær for the gærning, thær han ær lagh sot foræ, ok sithæn thre mark yvæ rættæ botær (for thy han lot sin manhelgth soki), ok kunung thre mark. Dræpær ænnæn man thæn, thær han sottæ til manhelgth, tha haldær han sin frith, æn bærvær han hanum, botæ ekki foræ.

29. Um sâr i anlætæ.

For allæ the sâr, thær mæn mughæ æi hyljæ mæth klæthæ æth mæth hâr, svâ sum ær sâr i anlætæ ok â hand, botæs e halvæ mæra (for) æn for andræ sâr. Æn vorthær lytæ â, svâ sum of mun stær vrang æth øghæ æth næsæ, tha virthæs thæt af godhæ mæn, ok thær æftær botæs.

30. Um rættæ sârbotær.

Rættæ sâræ botær, thær æi ær ben hoggæt ok æi gømen stungæt, thær foræ botæs thre mark pænningæ. æn ær thæt hol sâr æthæ ben hoggæt, svâ at ben takæs af, æth ar ær

1) *efter læstæ botær.* 2) *eller rættæ.* 3) *eller logh mæl.* 4) *eller læst.*

i that sjalvæ ben, ok flytær up æthæ nithær, æthæ tvi mynt sår, svå sum of man vorthær stungæn gø mæn lår æth læg, æthæ arm æthæ hand, æthæ hvat¹ sum gø mæn vorthær stungæt å mans lif², tha bætæs e foræ sæx mark pænning. Æn til fæm sår mughæ sannændæ mæn en man sværæ at en gærning, ok æi til meræ³.

31. Of sår. Ijusæs ok fylghæs æi.

Ljus man sit sår, ok fylghær æi æftær mæth sannændæ mæn, tha svå mangæ sår, sum han gangær vith, thær sæktæt ær. bætæ foræ, sum saght ær. æn vitæs hanum fleræ, dyljæ mæth kyns eth⁴. Ær ben af takæt ok gangær han vith, thær gø rthæ, æthæ skal vith gangæ, tha bætæ for hvært thre mark pænning. æn gangær han æi vith, dyljæ mæth kyns næfnd.

32. Um bårdagh.

For stafs hog ok stens hog ok bens hog ok nævæ hog ok hår grip ok jorth skuf skal hin, thær sæktæt ær, givæ anthig sæx mark bot (pænning) æthæ næfnd i kyn. Æn vorthær man thrælbårth, svå at han må æi sjalf bæræ sik af thæn stath, num akæs thæthæn æthæ bæræs, ok ær ben brot, svå at han liggær af, ok ær ufer, tha ær han, thær the gærning gø rthæ, skyldugh at haldæ hans kost uppæ, ok givæ lækis gjaf, ok bætæ sithæn⁵ tolf mark pænningæ.

33. Of man fangær sår af annæns mans fæ.

Fangær man sår af annæns mans fæ, antigh af hors æthæ not æthæ hund æthæ nokæt annæt fæ, tha skal bondæ, (thær) fææt åttæ, givæ lækis gjaf. æn fangær han lytæ af, tha bætæ han lytæ, thær fææt åttæ. tho vorthær æi thæs kyns lytæ høghræ æn thre mark (pænning). æn dyl han givæ⁶ tolf mæns eth.

1) eller hvar. 2) eller liib. 3) eller flæra. 4) eller næfnd i kyn.
5) eller tho sinæ. 6) eller vægæs mæth.

34. Of man huggær annæns mans hæst undær hanum (æthæ hans klæthæ å hanum).

Of man vil huggæ annæn å hæstæ, ok mistær man ok huggær hæst, tha bætæ han for sår, thær hæst fæk, thre mark, svå sum of han hjoggæ man, ok tækæ thæn hæst i sin hæfth, thær han hjo, ok göræ hanum svå goth ænsæ han var fyrræ æn han vorth hoggæn. æn vorthær hæstæn døth æthæ lyt, tha gjaldæ hæstæn æftær svå sum han var fyrræ virth, æn han vorth hoggæn, ok bætæ tho thre mark. Æn huggær man annæn mans klæthæ ok gangær (han) vith, bætæ thre mark. dyl han, givæ næfnd i kyn.

35. Of man lær annæn man sin våpn¹.

Lær man annæn sinæ våpn, ok vet æi hvat han vil mæth, thær at lânæ takær, gör hin sithæn nokær folskæ mæth, at² han dræpær man æthæ særær, ok vorthær thæt hanum vit, thær (hanum them) læthæ, tha værjæ han vith tolf mannæ eth, at han læthæ thæm æi til hans skathæ, thær skathæ fæk. fallær han at loghum, bætæ thre mark. Æn lær man våpn opænbarlik, thæghær³ två mæn delæs vith mæth fryghthær orth, ok gör hin skathæ mæth, tha værjæ han sik mæth næfnd i kyn⁴ æth bætæ thre mark.

36. Um man fangær sår af annæns mans våpnæ.

Hvilkæ lundæ thær man fangær sår af annæns mans våpn, bætæ antigh for sår thre mark (pænningæ) æthæ givæ næfnd i kyn. æn havær han sjalf våpn i hændæ, ok fangær annæn man sår (af them) at våthæ, bætæ for våthæ gærning (vith thæn han brøt vith). tho for våthæ⁵ bötæs hværkin kunung æth biskop.

1) eller um lânæ våpn. 2) eller antigh 3) eller thær. 4) eller tha givæ han kyns eth. 5) eller våthæs gærning

37. Of man fangær sår i horsængi.

Fangær man sår i horsæng mæth annæns mans konæ, ok kumær han burt livændæ, ok vorthær deth af the sår, tha liggjæ han å sinæ eghnæ værki, ok bondæn væræ angærlos. ær vorthær han skriftæth og fangær formælæ, tha havæ han kirkigårth, of han dør. Æn vorthær man dræpæn i horsæng, tha skal man, thær drap, færa til things dynæ ok blær¹ blothughæ, the thær han vorth dræpæn å, mæth tviggi² mæns vitnæ, at han vorth dræpæn i horsæng ok æi annæn stath. tha liggjæ han (utæn kirkigårth ok) å sinæ eghnæ værki. Æn hværa sum man vorthær dræpæn utæn horsæng, tho at hanum vitæs hor, æth hvat sum hanum vitæs, tha skulæ sannændæ mæn til um at skiljæ.

38. Um bi.

Hvå sum bi havær, han skal sjalf vårthæ them mæth gårth, svå at annæn mans fæ må them æi nithær kastæ ok spillæ. æn ær gårth svå lagh at (annæn mans) fæ må gangæ i garth ok spillæ them, tha vitæ sik thæt sjalf ok fangæ ængi annæn bot. Æn vorthær nokær mans fæ stungæt til dæthæ utæn (mans) bigårth, tha botæ hin ikki for, thær bi attæ. æn vorthær thæt stungæt i hæl i bigårth, gjaldæ æftær skathæn, thær bi åttæ, for thy at han hafthæ æi laghæ gårth.

39. Of ens mans bi flyghæ til annæn mans bi.

Flyghæ nokær mans bi til annæn mans bi³, tha skal han, thær the bi å, thær flyghæs up, mæth andræ grannæ (vitnæ) sighæ thæn til, thær the andræ⁴ bi havær. Vil han tha, thær the kâthær bi havær, havæ mæth hin annæn fælagh, bâtha um the bi, thær up flyghæs, ok svå um the andræ, tha må thæt val væræ. æn vil han æi thæt, ok forkumæ hin⁵

1) eller ble. 2) eller thriggi. 3) eller flyghæ annæns up. 4) eller kâthæ.
5) eller hinæ.

bi sithæn the bi, thær hans bi flughæ up, vitæ sik thæt sjalf. for thy at han vildæ æi skiftæ vith hin annæn bāthæ gaghn ok skathæ.

40. Of man hittær bi (å vollæ).

Hittær man bi¹ å villæ vællæ, tho at han å hværkin jorth æth skogh å thæn mark, ok fylghær ængi man the bi, tha ær han skyldugh at havæ the bi, thær them hittæ. æn hittær man bi i annæns mans skogh, tha må han them, of the æræ floghæn i træ, æi burt takæ, ok ængi lot i them fangæ. utæn of han fylghær them til stofns af sin eghæn gārth, tha å han antigh thrithing af, of² the skulæ up takæs, æth en øræ pænning, of hin vil them løsæ, thær trææt å. for thy at hvænnær sum the flyghæ af mans øgh sjun, tha a thæn them, thær them sinnær. Hittær man (ok) bisvarm å kirkigārth, tha å thæn them, thær hittær, ok æi annæn man.

41. Of man takær annæns mans bi mæth völd (æth stæl).

Æn of nokær man far i annæns mans bigārth, ok takær antigh ok for bi thæthæn æth dræpær them ok takær bunung, tha må hin, thær bi åttæ, delæ æfter hvat hældær han vil mæth næfningæ æth mæth sannændæ mæn. for thy at thæt ær likær hærværki æn rån.

42. Um kostæboths eth.

Til kostæboths eth må ængi man nethæ (hin) annæn, utæn of han vil sjalf vith takæ. æn takær han vith kostæboth eth å thingi, foræ hvat sak (sum) hanum gifs, tha vinnæ antigh logh, thær han fæstæ, æthæ væræ lagh fæld bāthæ for bondæ ok svå for kunungs umbothsman. for thy at hvå sum ulogh fæstær, han skæl ulogh vinnæ. Tho allæ kostæboths ethæ, thær fæstæs å thingi, skulæ ok vinnæs å thingi.

1) eller bi svarm. 2) eller thæn lith.

43. Huræ mykæt husfrø ok husbondæ mughæ
skötæs imællæ.

Huræ mykæt husbondæ skötær husfrø æthæ husfrø skötær husbondæ, e hvat hældær the havæ börn samæn æth æi. tha stær thæt æi, utæn of theræ arvingæ vilæ thæt haldæ æfter them døthæ. æn skötær antigh theræ nokær annan man, thær utæn theræ fælagh ær, for nokær svik. ok hin skötær sithæn husbondæ husfrø¹ eghn æth husfrø husbondæns eghn, tha haldæs ok thæt æi, utæn of rættæ arvingæ vilæ. for thy at thæt ær vånlikt, at husbondæ må antigh mæth aghæ æth mæth vægth kumæ husfrø til at skötæ sik hvat sum han vil. ok æræ sumæ kvinnæ sva listughæ, at the kumæ ok val theræ (hus) bøndær til at skötæ them hvat sum the bethæs.

44. Hvat husfrø må skötæ, thær sjalf havær
bondæ.

Hvilik husfrø, thær sjalf havær (hus) bondæ, hun má ækki skötæ burt ok ækki andræ lund af hændæ, utæn hænne bondæ ráth ok² rættæ arvingæ viljæ. æn thol bondæ, at husfrø skötær nokæt burt, ok fangær hin laghæ hæfth á. thær koptæ³. utæn bondæns kæræ, tha mughæ hænne arvingæ delæ thæt æfter gen. thær hun skötæ, ok hænne bondæ gjaldæ thre mark bondæ⁴ ok thre mark kunung, for thy at hans konæ skötæ uhemælt ok han vissæ ok tholdæ. æn del han thæt sjalf æfter (i) gen, tha gjaldæ han ækki foræ. æn hin havæ tho sit værth tapæt, thær vith husbondæns konæ koptæ. Æn bondæ sun æthæ dottær i fælagh mæth sin fathær, the mughæ ækki af hændæ af bondæns hæski utæn hans viljæ. ok æi hans leghæ hjon.

1) eller husfrus. 2) eller æthæ. 3) eller á the skötæ. 4) eller hannu thær koptæ.

45. Huræ mykæt konæ, þær bondæ havær, má givæ at sjalæ gift.

Husfrø, thær barn hævær vith sin bondæ, má æi givæ at sjalæ gift half sin hovæth lot æthæ nokær storæ munæ utæn hondæns ja ok viljæ. æn vil annæn man tho kallæ å svå vorthæn sjalæ gift, tha skal bondæn foræ væræ mæth næfnd i kyn, ok gangæ æi sannændæ mæn til. æn fallær¹ han at kyns eth, tha latæ ut thæt, thær givæt var for hænnæ sjal. Æn havær husfrø æi barn vith (sin hus) bondæ, tha má hun givæ sin halvæ hovæth lot at sjalæ gift. Kallær tha klostær å, ok ær thæt meræ æn (en²) mark silfs, tha gangæ sannændæ mæn til. Æn for hvat sum æi ær skrivæt i mans tæstamænt mæth gothæ mæns vitnæs byrth, ok klostær kallær å æthæ kirki æthæ spitall, thæræ (for) vårthær bondæn e vith næfnd i kyn.

46. Hvilkæ sannændæ mæn til³ skulæ um sjalæ gift.

Hvilik man æthæ konæ (antigh), thær fleræ bo havær, ok i flere land æthæ i fleræ bygth æthæ i fleræ hæræth, e hværæ sum the æræ thæn timæ the skulæ dø (af thæn sot) ok givæ nokæt⁴, the sannændæ mæn skulæ e til, thær thæræ æræ i bygth.

47. Um akærfrith.

Far man i annæns mans akær um natta tith⁵, ok skær mans korn æthæ takær skoræt⁶ korn, tha ær han thjuf thæræ at. Æn ær han vægh farænd man, ok givær anthig sin hæst en kærff æthæ betær å stub i akræ, tha ær han hværkin rånsmæn æthæ thjuf thær foræ. Æn fœrær han (korn) burt af akær, tha má hin, thær akær å, sæktæ hin, thær tok, hvat han vil hældær, til rån æthæ til thjufnæth.

¹) eller fællæs. ²) eller half. ³) eller skili. ⁴) eller thæræ sjalæ gift.
⁵) eller timæ. ⁶) eller hans skornæ.

48. Of man hirthær up¹ annæns mans akær æth æng.

Far man mæth hjorth æthæ mæth stoth æthæ mæth vråth i annæns mans akær, ok hirthær hans korn up mæth våld, tha ær han thær foræ skyldugh at bota fullæ (botær) fjurtjughæ mark, for thy at thæt ær fult hærværki. æn kumær fæ i mans akær² at våthæ for hirthæns vangomæ. tha bota hin skathæ æftær, thær fæet åttæ, ok givæ thæs logh, at thæt var æi hans both, at hans fæ kom thæræ i. Æn hirthær man annæns mans æng up mæth våld, tha gjaldæ han skathæ gjald, thær fæet åttæ, ok bota å thre mark (pæning). æn kumær thæt i at yåthæ, tha bota (ok) skathæ gjald, sum fyrræ ær saght. Vorthær korn oth (ok æth) svå sum saght ær, tha må hin, thær kornæt åttæ, delæ thæt mæth sannændæ mæn ok mæth gothæ mæns vitnæ til hærværki. Æn thæn, thær sæktæs for æng, of han dyl, værjæ sik mæth frændær eth³.

49. Hvilt hjorth ær ok stoth ok vråth.

Minnæ æn tolf not æræ æi hjorth, tolf hors (en) stoth ok tolf svin (et) vråth. Æn othær man annæns mans korn mæth minnæ æn tolf fæs hovæth⁴, svå sum saght ær, tha må thæt æi delæs mæth hærværki. Æn tho e foræ hvært vald skal man antigh værjæs mæth næfnd i kyn⁵ æthæ (tho) gjaldæ skathæ (gjald) mæth thriggi mark botær.

50. Um intæktæ fæ.

Takær man annæns mans fæ i sit korn æthæ i sin æng, ok kumær hin vith, thær fæet åttæ⁶, antigh i hægh-næth æth å faræn vægh, tha må han æi takæ thæt af hanum utæn hans viljæ. for thy takær han thæt af hanum utæn hans viljæ, tha må han thær foræ vorthæ rænsman. æn

1) eller far mæth hjorth i. 2) eller korn. 3) eller næfnd i kyn 4) eller høft. 5) eller frændær eth. 6) eller a.

kumær thæt hem til hins hus, thær thæt tok, ok takær han thæt ut, thær thæt åttæ¹, tha må thæt vorthæ hærværki. Tho skulæ mæn æi delæ vith annæn, æn vith thæn thæt ut takær¹.

51. Of man tjuthrær (sit fæ) i annæns mans akær æth æng.

Hvilik man, thær eghær ær å markæ, ok thjuthrær sit fæ i annæns mans akær æth æng, tha ær thæt våld. ok ær han skyldugh at gjaldæ skathæ³ ok bætæ å thre mark, æthæ givæ thæs logh. at han bœth thæt æi, ok gjaldæ skathæ gjald, of han gangær vith. Æn vægh farænd man ok gæst mughæ mæn æi græs synjæ.

52. Of man dræpær annæns mans fæ i sin akær.⁴

Gangær mans fæ i annæns mans akær, ok kumær hin vith, thær korn å, æthæ akær hirthæ, ok vil thæt fæ in takæ, og getær⁵ æi, ok havær⁶ thæt fæ hirthæ, ok ær (fæt) kât ok løpær å flint⁷ æthæ å stavær, ok vorthær lyt af æthæ dœt, gangær han vith, thær gendæ, tha takæ thæt dœthæ fæ til sik, ok gjaldæ annæt æm got i gen utæn bot⁸, for thy at thæt hafthæ hirthæ. ok man, thær fææt åttæ, gjaldæ æftær kornæt hin, thær (thæt) åttæ. Æn dræpær han thæt anligh mæth od æthæ mæth æg, tha gjaldæ han thæt æftær, ok bætæ å thre mark. Æn gangær han vith (at han) drap, ok kallær thæt våthæ, gjaldæ æftær skathæ, ok givæ å tolf mæns eth, at thæt var våthæ ok æi viljæ. Æn var thæt hirthælost fæ, tha bœthæ⁹ ækki foræ.

53. Um gârth nithing.

Gârth nithing bætæ bâthæ skathæ æftær, thær han görthæ¹⁰ ok thre mark (å) bondæ ok thre mark kunung. for thy at thæt

¹) eller å. ²) eller tok. ³) eller skathæn. ⁴) eller um fæ gangær i korn, thær hirthæ havær. ⁵) eller gitær. ⁶) eller hafthæ. ⁷) eller snith. ⁸) eller botær. ⁹) eller gjaldæ. ¹⁰) eller gör.

ær völd ok æi vâthæ, at dræpæ thæt fæ, thær laghæ haft havær å sik æth stær i bondæns ornum, thær han å enæ.

(Of man dræpær annæn mans fæ utæn hægnæth). Hværæ sum man dræpær annæns mans fæ, thær hirthe havær, hvat hældær i hægnæth æthæ utæn, han ær gårth nithing, ok skal æftær gjaldæ svâ sum saght ær. ok bötæ å thre mark bâthæ bondæ ok svâ kunung.

54. Of man rithær annæns mans hæst.

Rithær man annæns mans hæst utæn hans viljæ, thær æn, tha gjaldæ thær foræ thre mark bondæ. æn fangær han mæth viljæ, antigh at leghæ æth at lânæ, ok rithær længær æn for vorthær mælt, tha bötæ han for hver by mark, thær han yvær reth, sinæ tvâ øræ e til sæx øræ vorthær. Æn hvat hældær han rithær utæn orlof æthæ længær æn foræ var mælt, tha göræ hæstæn e svâ goth, sum han tok hanum. Æn dor leghæ hæst æth vorthær maghær, ok kumær hem top ok taghl, ok thor han svaræ¹, at thæt ær æi (for) hans skyld, tha gjaldæ ækki foræ. æn var thæt til lâns, tha skal (thæt) lytælost hem kumæ. Hvâ sum sæktæs foræ the sak, thær i thæssæ tu² kapitæl ær saght, of han dyl, tha værjæ sik mæth tolf mæns eth. æn vil han æi bötæ ok æi værjæ sik, svâ sum saght ær, num latær sik sökæ å thingi mæth nâms dom, tha bötæs for ængi thæssæ sakæ minnæ æn thre mark bondæ ok thre mark kunung.

55. Um stoth hors.

Hvâ sum havær stoth hors, havæ them i fâldæ å sin eghæn mark, ok havæ til them hirthe. Æn vil han æi thæt göræ, num øthær mæth them bøndær vang, tha mughæ the them forlæggæ å thingi. ok fanghær han nokær skathæ (å them) sithæn, thær horssæn å, tha havæ hemæ gjald, of thæt var gört i vang. Æn hvâ sum havær stoth hors å.

¹) eller ok svor han. ²) eller i thættæ.

thæn mark, thær han havær æi eghn i, tha mughæ eghærman lagh kravæ hanum til at takæ sin hors hem. æn of han vil æi, ok fangæ the sithæn nokær skathæ, vitæ sik thæt sjalf. for thy at utæn theræ vili må han æi hældær øthæ theræ græs å fælæth æn¹ theræ korn mæth stoth hors. Æn køpær man for svik å annæns mans mark antigh for en mark æthæ två æth meræ, for thy han vil øthæ theræ mark mæth sinæ stoth hors, tha mughæ eghær (thær i by bo) æftær guls virthning nøthæ hanum til at tæljæ til svå sum mark må tholæ, ok læggæ svå til theræ fælæth, sum mæn læggæ svin² til åldæn. ok the, thær i by bo, the våldæ lagh, for thy the vitæ gørst, hvat theræ mark må fothæ. Vorthær stoth hors skabbæt, ok vil thæn, thær å, æi gømæ them særlik å sint eghæt, tha mughæ eghær them forlæggæ å thingi, ok æltæ them sithæn i dy ok dræpæ them utæn vitæ. Thæs samæ ær um tam hors, of the æræ skabbæth, for thy at thæt fangær hors af annæt.

56. Nær³ væth skal løsæs for intæktæ fæ.

For fæ, thær in vorthær takæt anthig i korn æthæ æng, skal laghæ væth (for⁴) læggæs, svå sum eghær (the timæ the læggæ theræ hægnæth) vorthæ um sattu, ok svå løsæs sum the vorthæ samsattu um. tho ær hin, thær skathæ gøρθæ, vith (logh), at læggæ ut svå mykæt sum han vil, ok sværæ å mæth tolf mæns eth, at hans fæ skaddæ æi meræ⁵. Vorthær væth, thær foræ intæktæ fæ læggæs, æi løst foræ allæ helghæn missæ, tha væræ thæt forægørt.

57. Um gærthslæ⁶.

Hvær man skal sin gærth⁷ gærthæ, svå sum allæ eghær givæ ja til, ok svå sum han å i by ok i bol æftær ræt rep. æn for stuf gærthæ mæn æi. utæn of thæt ær fortå fallæt

1) eller æth. 2) eller sum svin læghs. 3) eller huræ. 4) eller foræ.
5) eller gøρθæ æi meræ skattu. 6) eller gærthæ. 7) eller sinæ gærthæ.

i by, tha gærthæs for thæt hofthum gârth¹. Allæ mæn skulæ gærthæ for theræ toftæ, thær bygthæ æræ. æn for ubyghth toft i by gærthæ hin, thær å, hofthum gârth² ok allæ grannæ sithæ gârth, of å fallær. Æn hvå sum æi vil sin gârth gærthæ å thæn lagh dagh, thær eghær læggjæ, tha gjaldæ vitæ, svå sum vithær læggæs. Æn vil han æi gærthæ, ok æi vitæ gjaldæ, tha skulæ grannæ bjuthæ en man um allæ theræ delæ, ok sökæ hin mæth dom til thre mark, båthæ bondæ ok svå kunung.

58. Um vangs³ gârth.

Vangs gârth skal hvær man gærthæ, svå sum han havær guls virthning i by. num for stuf gærthæs ækki. Æn of svå vorthær, at en bys fælæth fallær gen annæn bys hægnæth, tha skulæ the, thær fælæth åghæ, resæ half gârth vith them, thær vang åghæ, ok haldæ svå jafnæth. for thy the, thær nu havæ fælæth, the fangæ⁴ at åræ hægnæth, ok thyrvæ slik⁵ jafnæth. Vorthær ok svå, at antigh the, thær hægnæth åghæ, æth the, thær fælæth åghæ, vilæ æi gærthæ half gârth, ok haldæ jafnæth, tha, of the, thær vang åghæ, fangæ skathæ gømen theræ eghæn gârth, havæ hemæ gjald, æn fangæ the skathæ af⁶ utænmarkæ mæns gârth, e hvat hældær af theræ eghæt fæ æth af andræ mæns, tha gjaldæ hin skathæn aftær, thær gârth skuldæ gærthæ. Æn of ængi man kænnes vith thæn gârth, thær skathæ vullæ, tha skulæ markæmæn repæ gærthæ, ok vitæ hvem han hørær til. ok thæn, thær ræt rep fallær å, han havæ æi våld til at bjuthæ logh foræ, num gjaldæ svå vitæ sum fyrræ var vithær laght, ok gjaldæ æftær skathæ gjald. Æn vilæ the æi gærthæ, ok æi ut læggjæ thæn, thær gærthæ skuldæ, tha skulæ the, thær vang åghæ, bjuthæ en man um af them sjalvæ at

1) eller hovæth gârth. 2) eller hovæth gârth. 3) eller akær. 4) eller havæ. 5) eller thæn samæ. 6) eller gømen.

fangæ them ræt. æn tholæ the dom, tha fallær hvær theræ, thær gârth skuldæ gærthæ, til thre mark kunung ok thre mark bondæ.

59. Huræ længi gârth må standæ.

Thæn gârth, thær for rug sæth ær, han skal væræ gærth um påskæ æth fyrræ, ok for vår sæth um pingæz dagh. ok skulæ standæ til sanctæ michæls missæ. utæn of alt korn kumær fyrræ in. Hvå sum ænnæn¹ brytær fyrræ up, tha gjaldæ aftær (al) thæn skathæ, thær gømen hans gârth görs.

60. Um apældgârth.

Apældgârth ok kâlgârth ok hjalmgârth ok toftgârth skal hvar man sjalf vârt hæ sik mæth sin eghæn gârth, of han vil them havæ i hægnæth, ok thæt foræ als kyns fæ, utæn for getær enæ ok for gârthbrytæræ, svå sum ær oxæn ok svin. for thy at han skal delæ bondæn til at gømæ sin² gârthbrytær. Af thæssæ gærthæ må æi fæ in takæs, utæn getær enæ, utæn of thæt ær for laght å thingi. Æn brytær ænnæn man annæn mans apældgârth æthæ kâlgârth, ok stæl æplæ æthæ kâl, tha må han thær foræ thjuf vorthæ, svå sum of han stâlæ i hans hus andræ kostæ. Æn mistær ænnæn man sin klæthæ i annæns mans apældgârth, tha må han æi sökæ thær æftær mæth rân.

61. Um (strand) vræk.

(Thæt) vræk, thær til lanz³ kumær, ok ænghi man fylghær æthæ kumær æftær, thæt å kunung. for thy at kunung å forstrandæ allæ. ok thæt, thær ængi man å, thæt å (ok) kunung.

62. Hvilt vræk ær.

Minnæ fisk æn styrjæ ær æi vræk. Æn hvat sum i annæns mans hæfth havær væræt, svå sum ær kistæ æth

1) eller sin gârth. 2) eller sinæ. 3) eller landæ.

timbær æth klæthæ æthæ nokær thing, thær mæn kennæ at i hændæ havær væræt, kumær ængi man æftær, tha ær thæt vræk, ok å kunung. Æn fisk, thær en man må bæræ, svå sum marsvin æthæ sjal æthæ theræ likæ æth minnæ fiskæ, æræ æi vræk, for utæn styrjæ enæ. for thy at hval ok lyft ok styrjæ ok (allæ) storæ fiskæ, thær man må æi bæræ, the æræ allæ vræk, ok them å kunung. Tho hvå sum hval fyrst hittær, han skal, fyrræ æn han takær nokæt af, sighæ umbothsman til, ok havæ for sit arvæth, of han ær gangændæ, sin byrthæn, rithændæ man hæstæ byrthæn, akændæ man voghn las. æn kumær han til mæth skip, havæ skips farm, tho æi meræ skip æn sæxæring, thæt ær thre åræ å hvært borth. Sithæn thæn fyrstæ havær sin lot af takæn¹, tha takær thær ængi man af utæn umbothsmans orlof. æn takær ænnæn man utæn umbothsmans orlof, ok givær han² hanum sak, tha latæ antigh ut svå mykæt sum han tok, ok bötæ å thre mark, æthæ givæ tolf mans eth, hvilik³ han må til fangæ i thæt kirkisokn, thær han bor i, ok tho laghfastæ mæn. Æn hvilik umbothsman sum hval fangær, ok fangær⁴ æi kunung sin lot af, mistæ sit læn.

63. Um skipbrot.

Brytær man skip, ok ær folk å, ok kumæ livændæ til lanz, tha havæ ængi man våld til at kumæ nær nokræ theræ kostæ⁵, hværkin umbothsman æth andræ mæn, fyrræ æn the fortighæ?⁶ thæt⁷ sjalvæ ok mughæ (thæt) ængi lund bærg hæ, anthig mæth them sjalvæ æth mæth leghæ mæn. Ok hværkin umbothsman æth annæn man havæ våld til, at menæ them thæt folk, thær the mughæ at leghæ fangæ. Æn vorthær sant vitnæsbyrth til, at umbothsman æthæ hans svenæ røvæ them at nokræ theræ kostæ, fyrræ æn the af givæ

1) eller af takæt. 2) eller umbothsman. 3) eller hvilkæ. 4) eller givær. .

5) eller nokræ the kostæ, thær the åghæ. 6) eller forti. 7) eller them.

them¹ sjalvæ, æth of han forbjuthær foik at hjælpæ them. thær the mughæ at leghæ fangæ, tha mistæ sit² læn. ok latae tho ut thæt, thær han tok (af them) ok bætæ å fullæ bætær. æn rævær nokær annæn man them, tha latae fyrst ut alt thæt. thær han tok, ok bætæ å (fullæ) thre mark ok thre mark kunung.

64. Um hæræths næfnd³.

For fals ok for morthbrand, ok of man vitæs, at han ær stighæman, tha skulæ mæn værjæs mæth hæræths næfnd⁴. Hæræths næfnd, thæt ær thre mæn af hver fjarthing. thær i hæræth ær. them skal umbothsman næfnæ æth en uvildugh man, thær ækki å sjalf i the delæ, ok æi å byrth, hværki vith hanum, thær sak givær, ok æi vith hin, thær sæktæt⁵ ær. (The skulæ ok næfnæs, thær æi åghæ byrth vith thæn, thær sak givær, ok æi vith hanum, thær for sak ær). Thæn (ok) thær for sak ær, han må (ok) i thænnæ logh vrækæ sin opænbarlik uvin⁶, svå sum fyrræ ær saght. for thy at ængi man skal nethæs til at værjæ sik mæth sinæ uvinæ. The, thær næfnd vorthæ, the skulæ antigh sværæ hin. thær for sak ær, til æthæ fra. for thy at the mughæ ængi man thighæ af sin hals æth af sinæ fjurtjughæ mark. Ængi man kan ok fangæ hæræths næfnd af annæn, utæn of han sværær hanum gærning å hand.

65. Hvilt fals ær.

Fals ær thæt, of man sættær stæth æthæ staplæ⁷, ok slær pænningæ utæn kunungs orlof æth hans both, ok brænnær⁸ fals silf. ok kœpær æth sæl mæth the pænningæ, thær han vet fals væræ, æth mæth fals silf. Hvilik man, thær fals gœr, ok vorthær takæn mæth⁹, æthæ vorthær mæth

1) eller thæt. 2) eller sint. 3) eller um fals. 4) eller næfnd i hæræth.
 5) eller for sak. 6) eller sinæ opænbaræ uvinæ. 7) eller ok stœpæl. 8) eller
 brinnæ. 9) eller æthæ mæth fals vorthær funnæn.

loghum for fals fæld, tha å kunung hans hand¹, ok han, thær fals fæk af hanum, sin skathæ gjald. Æn vorthær annæn man svikæn, ok fangær antigh fals silf æthæ pænningæ, ok bær them til myntæræ æthæ til gulsmith æth annæn man, thær skyn kan å, at skothæ², ok vil æi mæth them kópæ, fyrræ æn han havær provæt, of thæt ær fals æthæ æi, tha ær han æi skyldugh at hetæ falsær³. num of han vet sin kópæ, givæ hanum sak, ok havæ af hanum antigh skathæ gjald æthæ logh. ok falsæt bithæ mæth vitnæsbyrth thær sum thæt ær hit. Thæt fals ok, thær svå vorthær funnæt, thæt skal æi meræ ut givæs, num skal antigh (thær) brænnæ æthæ syndær huggæ æth í haf kastæ, svå at ængi man thæt hitta må.

66. Um morthbrand.

Thæt ær morthbrand, of man antigh um nattæ tith⁴ æthæ i lønd far til ok sættær eld i mans hus. vorthær han takæn vith, tha havæ forgört sin hals, ok skathæn gjaldæs af hans goz, ok fjurtjughæ mark bondæ. æn vorthær han fæld at loghum, tha gjaldæ æftær skathæn, ok rymæ sjalf landæt, e til kunung gör (sin⁵) náthæ vith hanum⁶.

67. Um stighæman.

Stighæman ær thæn, thær antigh liggær i skogh æthæ i skjul æth å hethæ æth å faræn vægh⁷, ok rævær antigh rithænd man æthæ akændæ æthæ gangændæ, ok sökær mæth fjalstær, ok lön the gærning. Vorthær han takæn vith the gærning, tha havæ forgört sin hals, ok sin hovæth lot vith kunung. æn fallær han at loghum, gjaldæ æftær skathæn af sit goz, ok fjurtjughæ mark bondæ, ok han væræ sjalf i kunungs våld. for thy at frith skal hvær man styrki.

1) eller hals. 2) eller ok (latær v'em) skothæ. 3) eller falskær. 4) eller timæ. 5) eller andræ. 6) eller vith hans mål. 7) eller-å færæ væghæ.

68. Um hethæ brynd¹.

Sættær mæn eld i hethæ, ok brænnær² mans yrtætang up, svâ sum ær antigh ljung æth torf, æth of han³ løpær i skogh ok brænnær⁴ skogh ok spillær, tha gjaldæ hin skathæn æftær, thær ut bar (eld) ok i sattæ, tho at han ætlædha ækki at brænnæ⁵ utæn sit eghæt æthæ thæt, thær skathælost vâre. Løpær ok thær eld i hus æth i by, tha ær ok slikt samæ. Æn bær hirthæ æthæ annæt hjonæ⁶, thær æi ære i bondæns fælagh, utæn hans both⁷ eld ut, ok kumær thær nokær våthæ af, tha ær bondæ æi skyldugh at gjaldæ thæt. vilæ mæn tho hanum thæt vitæ, tha givæ foræ næfnd i kyn, at han thæt æi bath ok æi both.

Her ender AM. med de ord: Hæræ ændæs logh bokæn. Benedictus sit Jhesus Christus filius dei uiui. amen. Andre håndskrifter tilføje umiddelbar efter det foregående:

Tho ær thæt varlikær, at ængi man sættær eld i hethæ. ~~utæn~~ of allæ eghær vorthæ svâ samsættæ um, at the viljæ brænnæ antigh mosæ æth bethæ, ok gangæ sjalvæ allæ math, ok våktæ, at æi kumær eld i annæn mans skogh ok spillær hanum⁸. Æn of eld sættæs i hethæ å en by mark, ok gör skathæ å annæn by mark, the eghær, thær å thæn by mark bo, thær eld sættæs i fyrst⁹, gjaldæ antigh æftær thæn skathæ, æth læggæ ut thæn, thær eld sættæ i hethæ.

Explicit liber. Et endnu senere tillæg er: Om troldom. Of annæn man vitær annæn, at han havær forgört hanum math troldom, ok gangær hin æi vith, thær sæktæt vorthær, ok gætær¹⁰ hin hanum tho å hand, thær sæktær, tha værjæ hin sik, thær sakæn zifs, math næfnd i kyrkjæ sokn, bothæ for hin, thær sæktær, ok svâ foræ byskop.

1) eller bryn.

2) eller brinner.

3) eller eld.

4) eller brinner.

5) eller brinne.

6) eller hion.

7) eller utæn hans vit ok utæn hans orlof.

8) eller i annæn mans mark them til skathæ.

9) eller var fyrst i sat.

10) eller gætær.

Ændringer (varianter) og andre oplysninger til mærkelige steder.

Fortalen, første stykke:

hvær: hwar, begge former forekomme. at orvæs at ɔ:
nøjes med.

hvåræ: hwaræ; huræ; disse former afvexle i hele loven.
sæklæsæ: skiæls men.

spæktæ: spekt.

folæ: wadæ men.

høfthings: things.

al, allæ og ol, ollæ: afvexle af og til; her overalt: al.
of eller af: disse former afvexle hele loven igennem, men
udtrykkes her overalt ved of.

andet stykke:

i landæ: i land.

kvæmlik-opænbar: mangler i nogle; ok opænbar.
mangler i andre.

Thæn logh, thær kunung givær ok alt land takær
vith: denne sætning kunde bekvemt henføres til det
foregående; men gode håndskrifter begynde den udtrykkelig
med et stort og farvet T.

forutæn hun våræ opænbarlik gen guth: forutæn han
ær (eller var, eller gør, ɔ: gær) opænbarlik gen guth; eller:

oc hun ware openbare gen guth; han eller hun er i flere håndskrifter også forkortet hū. Nogle tilföje: oc tho matta han æy tha gen landsens wiliæ; eller: oc tha mattæ han tho æi æftær latæs utæn landsens wili.

gær, ligesom slær o. s. v. for går, slår o. s. v. forekommer helt igennem, og skrives tillige: gear, gær.

tredie stykke:

æmboth: æmbet; æmbit.

viddævæ: viduer.

utlands (mæn): vlands; ulendz; utenlandz.

fâtøki: fatøki; fatøkæ; fatok.

ok pinæ — rætlik livæ: oc latæ ill wærkis mæn æi til wæræ, thær æi wil rætlik i hans land liuæ.

rættær: undærrættær.

efter lythen tilf.: oc underdanugh.

Thæt skulæ ok vitæ allæ wærellds høfthing: Thæt skulæ the oc witæ thær wærels høfthing ær.

thæt vald: then vald.

helægh: helugh; hælægh o. s. v.

glømæn: gløme.

minkes: minskæs.

sidste stykke:

hæthæby: hættæby. vibærgh: wibiærgh; wiberuch; wyborch, wigborg. Biskoppernes navne stå i forskellig orden og skrives forskellig: for jonæs: Jo. Jönæs, Jones, Jens; F. har kun begyndelsesbogstaver: N. biskop i roskæld, J. biskop i Fiunæ, P. biskop i arus, s (g?) biskop i ripæ, J. biskop i hethæby. G. biskop i wibiærgh, J. biskop i wændlæsylæ. Biskoppen i Hedeby mangler i AM, og står i de andre på forskellige steder. Foran stedets navn have nogle: i, andre: af.

Første bog.

1. barn se kristnæt: seet; er.
nær mer: nerre mer, AM.
I slutningen tilföje nogle: at the ær swo hans uwinæ,
at han ma them æy hawæ i logh mæth sik.
2. hvå: skrives hwa og hwo.
barn må æi kallæs kristnæt: cristhen.
hins hælghæ andæ: and; andz; ands.
æk döpæ thik: ac; jac; jæggh; jegh; thik ok thek
afvexle, såvelsom sik, sek; ligeså sighæ og seghæ.
i watnæ: i wan.
3. æftær hønnæ bondæ dæth: æftær at hennæ bondæ
ær dæth.
sitæ: sitte.
fæthæs barn svå langt æftær: nogle tilföje: father;
men der mangler da ordet død.
provæs: prouvæs.
af eghn: af the eghæn.
threthjugænd: threthugent; thretwighænd; thre-
tiunde; thretugæn dag.
hæski: heski; hersky; herski; herske; i f' h'æski, med
forkortelse (formue, bo).
tilsjunæ mæn: til siwnæ mæn; til sivnend men; til
siunænd mæn; til sännend men.
æthæ: æthær.
æthæ æi eghn: aghæ eghn (uden æi).
4. gamlæ fathær ok åldemøthær: udtrykkene alde-
fathær ok aldemother ombyttes med: gamle father oc
gammel mother.
døttær: her og i det følgende findes i gode hånd-
skrifter: døttær, i andre: dattær.

manægh: manugh=mang; manæghæ, manghæ o. s. v.
disse former afvexle.

nither føthæs: wither i flere håndskrifter, men i ad-
skillige tydelig: nither; nedher; jf. 1, 11: føthæs with.
mothær: mothær, som ovenfor døttær.

mothær ok svå æftær syskæn: mothær mothær so sum.

5. af arfi: af arf.

skilæs at for: skildæs for.

kristæn doms logh: cristenz dom logh.

stjupsun: her og i det følgende: stypsun, og i lig-
nende forbindelser styp for styp.

Den sidste sætning mangler i nogle.

6 i tu: i tvo; i tvo delæ.

døttær: dattær og døttær (som ovenfor).

sun: her og oftere: syn (senere sön).

husfrø: husfræ findes hyppig; og tillige ejef. husfros.
fælagh: fælugh, fællugh, fællægh, fælgh; i fællægh.

i fælghæ, i fælgh o. s. v. afvexle helt igennem
antigh: antugh, æntigh og på flere måder afvexle.

annæt bofæ: ant (for annæt) forekommer hyppig;
endog: ant jorth.

i fælgh mæth theræ (nemlig jord): mæth them.

mæth sint barn: mæth syne börn.

ænnæn theræ: findes hyppig til at udtrykke anden,
nogen, og afvexler med annæn.

allæ hans arving halft vith husfrø: half.

7. døttær: døttær (som ovenfor).

wæri: wæriæ; williæ.

menføre: men fyrræ; menlør; myen førsl.

thægær: thagær.

annæns mans væri: annen mans; siin næstæ.

- nær mer værjænd: nerre mer weri at wæra. eller blot: nær mer.
8. kvinnæ wæri: quinne wæriæ; quin veri.
 måttæ: mat, AM (for matæ).
 hør: hør; hører (disse og lignende former afvexle).
 sint fæthærn: sit fetherns gots.
 af frændær râth: frændærs; fathærs.
 hun: høn, AM.
 liggæ hos them: skrives her og oftere: hoos med sammentrukne o.
 tho mughæ theræ wæri sökæ æftær: theræ veri ma søke thær æftær.
 læghær witæ: leggher wite; lægræ witæ.
 Nogle tilföje: oc antigh haf logh æth ni mark bot.
9. tho at thæt havær syskæn: then.
 æn et hennæ barn: en; iet. På begge steder fælleskön for intetkön.
 tha takær mothær — til ær: tha tager mother iafn lot with barn æt with styvpfather, of til ær.
 et hennæ barn æth stjupbarn: iet hennæ barn eth stiypbörn.
10. anthig theræ: annæn; ennen.
13. Senere overskrift: Om bonde sön kvænes i fæligh.
 slutningen: tha mæth næfnd — sum han wil: tha witæ fathær mæth næfnd i kyn hur mykæt hun in fërthæ.
14. i overskriften: tharf: thørf.
 et (barn): eet; en; ien.
15. i gen: i geen; æftær; æftær.
 logh: lagh.
 nær mere: nere mer; nærmær.
 witæ: wittæ; witnæ.

16. i overskriften: *syskæn*: et eller iet *syskæn*.
kærær: *kallær*.
ujafnæth: *fangæt uræt*.
of *allæ lotæ ulyt æræ*: of *all lootæ vlyt æræ*; *allæ*
lootæ ulotet ell. ulatne; of *allæ lotæ æi jafn æræ*.
annæt syskæn; *annen*; *eet*; *iet*.
slikt samæ: *slik samæ* (logh).
of *fathær mælæ*: *mæl*; *mææl*.
sinæ börn: *sin börn*.
17. i overskriften: *at*: *thet*.
arf arf i gen: *arf i gen*.
20. *meræ æn hans konæ lot*: *hen hans*; *æn siin*.
21. *fathærs arf* (på begge steder): *fathærns* (faderens).
orvæs at thæt: *at oruæs thæt*.
22. overskriften: *Hvæm fathær ma sik göræ til barn*. I den optagne overskrift: *enæ*: *jenæ*.
hvåra sum å bethæs; *hwar thær a bethæs*; *hwar thær at bethæs*; *huath ther abethes*; *hvat sum thær abethæs*.
23. *kunungs farboth*: *farboht*; *faræboth*; *forboth*. (Den sidste læsemåde i AM. fremkommen ved udtalens vakling imellem *a* og *å*, er vildledende, da det ser ud som forbud).
jamling skrives: *iamlang*, *iamling*, *iamlingh*, *iamlugh*.
at gømæ — til *rættæ arving kumæ*: AM. har: *oc sætthes at gømæ i iamlugh oc dagh kumer tha engi take kunung arf at gømæ til rættæ arving kumæ*. Det er et af de forvanskede steder, hvilket også ses deraf, at andre håndskrifter udelade ordene: „*kumær tha ængi, tha takæ kunung arf at gømæ til rættæ arving kumæ. æn*”. Gentagelsen af „*at gømæ*” viser vel også, hvorledes sætningen kan have fået

hin skikkelse. Imidlertid kan man også antage en forklaring, der dog forekommer mig mindre rimelig, at nemlig de ting, der toges i forvaring af gode mænd, betragtedes at være i kongens gemme; dertil leder læsemåden i F: kumær tha engi, tha take kunung arf oc gemæ osv. Men da skydes jo tiden ud til en evindelig tid. Den latinske oversættelse følger den her antagne læsemåde.

Den sidste sætning, som forklarer hvad år og dag er, findes i alle håndskrifter, men ser ud som et senere forklarende tillæg.

24. formerne wissæ (wisæ, AM.) og wistæ afvexle endog i samme håndskrift.

göræs: göreres, AM. andre: görs.

enæ: jene.

æn hin hafthæ fyrræ: fore; førth.

alt halft: alt half (lot).

25. Nogle have horbarn med påfølgende thæt; andre horbörn med påfølgende them, men også: barnthem.

ok thiggær theræ mothær sithæn, the börn æræ allæ: oc thigger ther mother sithen. sithæn æræ the börn allæ.

flætföring: flætförth man.

mughæ æi ærvæ: mughæ ækki ærvæ; mughu æi ærvæ væræ; mughæ æi væræ væri ok ma æi ærvæ.

26. i overskriften: mykæt gjald: mykel.

sinæ eghn all: sin æghen alt.

til vissæ: til wissen.

efter: til vissæ for sin gjald tilföjer D: i hans søttær (på sin sotteseng).

alt gjald: all galdæ.

gjaldæ the gjald: gjaldæn.

frammælik: frammeric.

27. havær lås ok lykki: haver laas oc lyckæ; gømær laas oc nøghil.

søkær åtæ ok dryk: håndskrifterne have atæ: søkær atæ oc dryc; eller det er udeladt: søkær at dryc: for dryc også: drik; ell. søkær at æthæ oc drikkæ.

husfrø: her som mange steder husfræ.

28. æftær fathær døth: æftær fathær døthæ: æftær fathærs døth.

æm skyld: æm skyldæch; æm nær i byrth.

ok vilæ val væri: ok wilæ wær wærjæ; ok wilæ wæl wæriæ; ok wilæ æi hæriæ.

illæ: allæ, AM.

29. overskriften: at konæ ma sinæ börn oc theræ gotz gømær; at kunæ ma sitæ meth sin fatherløs börn methæn hun wil.

allæ notæ — æftær sinæ viljæ: allæ notæ. ther af gær til sinæ willi; allæ notæ ther af gær oc skipæ æftær sinæ wilæ; allæ nytæ (eller nyttæ) af then garth oc skipæ æftær sin wilæ.

æftær thæt (eller thæs) hun mannæs: æftær at hun ær mannæth.

fostærløn: skrives fostær løøn.

30. virthæ pænning: wyrde penning; wørde penning. börn til tharvæ: börnæ til tharfæ: börn til fram tharf.

næfnt: nafnether; nafnæth.

them til fram tharfæ: them til theræ fram thørf.

til aldærs: til there alder.

at kravæ: at kræue.

at ytærst: i vtærst; utherst; i utharsstæ.

- aktæs: athes.
 værjænd thrithing: wariens thrithing; wariens thrithing; wariens i huær thrithing.
31. diaconæ ok subdiaconæ: diacon oc subdiacon: diagn oc subdiagn; degne oc subdeghne; messedegne oc subdegne.
32. vithærsighæ: witherseghæ; withersagæ.
 takær: taket; taker.
 vårthæ: warthe for.
 sår vorth: sår fæk.
 thær — bloth vitæ: ther so worther borth witæ.
 delæ hanum æftær: geen; aftær geen.
 til hans eghnæ frælsæ: eghet frælsæ.
 kallær — loghum: hele denne sætning mangler i den latinske og plattyske oversættelse.
 flætfør: flætførær.
33. bjuthæ: bividthæ; bythæ; bithe.
 å andræ kostæ såttæ: andre londe til synne.
34. laghbothæt: laghbøth.
35. fulling: fulning; fylling.
 yværn: yuærnæ; øffret; full; saa myghet — til som sold war.
36. fœzlæ: fœslæ; fœzæl; fœthe.
 um år: eitt ar; iet aar; eet aar; i et ar.
 sælæ: sæliæ.
 øthær hænnæ: hennæ; hinnæ; then; hen (forkortet).
 usæld: flere håndskrifter skrive mere eller mindre tydelig: ysæld (vsæld).
 theræ bæggis: bæggiæs; nogle tilföje: gods eller lodde.
37. stark: stærk; stærkt.
38. såghæ: saghæ; a saghæ; soghe; sagthæ.
 såghæ ok hørthæ: hørthe oc saghe.

39. overskriften: Huræ mykæt husfræ, ther bonde hauer,
 ma giuæ at sialæ gift.
 sjalæ gift: sial gift.
 klostær halvæ: closter half: klostærs halfæ: kloster-
 mæns halfæ.
 vårthær bondæ vith logh: worther.
 jattæ: iathæ; iætte.
 half sin: half henne.
40. rethæ pænning: rætæ; rættæ.
 funnæt: funnæn.
 køpt: køft; sald; kostæn; thet. Her og i det følg-
 ende for køpt og køptæ: køft og køftæ.
 of køpæjorth ær til: af køpe iorth ær til; af
 køpe iorth.
 mællæ allæ arvingæ: mellæ allæ; mællæ aruing:
 mellæ allæ aruingæ.
41. at hemlæ: at frii och hemblæ.
 vårthæ: wordæ.
 såldæs: war sold.
42. overskriften: Af thræthæ worther a hwat sal war meræ
 æth minnæ.
 laghæ hæfth: lagh hæft; thriggi wintær hæfth.
 ukært: ukærth oc uwrækæt; uylskæth oc ukerth.
 vitæ: wittæ; witnæ; æi witnæ; på sidste sted: witnæ;
 wynnæ.
 hin: hanum.
 at things witnæ: til.
 Om udtrykket: vitæ eller vitnæ hin igen (føre bevis
 imod hin eller den), der i den danske oversættelse
 gives med: ey vinde hende (hin for hænnæ) igen,
 se Rosenvinges udg. s. 85; jeg antager, at det på
 begge steder er samme ord: vitæ.

43. brothærs: brothers.
 mæth brothæri fælagh: æy i fælugh mæth brothær.
 næfnd: nafnæt; nafnæth.
 tha værjæ hin vith logh: weræ; wær.
 haldæ: haldær.
44. jorth (mæth logh) at væri: jorth mæth at wæri
 (logh er glemt); iorth at wæri.
 annæt: annen; minnæ.
 wirthning: wirthing; wyrning.
 kirkins: kyrkiæns.
 kirki væri: kirkins wæri.
 kirki mæn: sognemend.
45. til reps: til reep.
 han all by: adelby.
46. hun (her og i det følgende): thet (men kun i et enkelt
 håndskr.)
 sær mært: sær mærkt; sær mærk; seer mærkt.
 mæth gryft — stapæl: met stock, mæth gryft
 o. s. v.; mæth staplæ oc mæth steen eth mæth
 gryft; mæth steen oc mæth staple eth mæth greft.
 hun skærthær all by: skæther eller skether allæ
 mæn: skærther athelby.
 en deld: een ell. et ell. annen deld; eth deld.
 i bygth: ubygd; vbygd (rettet så at v er med andet
 blæk); men også tydelig: i bygð. Det sidste har
 jeg anset for den rette læsemåde, thi da kunde der
 tvivles, om det var en deld i bymarken. Den
 latinske oversættelse har: si jacet in villa; den danske
 derimod: om det ligger ubygd.
 vitæ: wittæ.
 en mært: en mærct; mærk.
 mæth stapæl: mæth staplæ; nogle tilføje: eller gryfft.

47. Overskriften: of thoꝝp mark skil vith athælby (ell. athælmark).

vitæ: wittæ; witnæ.

utholik: uthollic; utholend.

af thingi: at.

kunungs rættæ: ræt.

byggi: bygd.

49. ængi man: hengæ (med h foran).

vitæ (her som ellers): wittæ; witnæ.

latæ tho rep gangæ, ok havæ tho: == tha.

ænsæ: sum.

ænki kœp af: ænik kœp of AM.; thet en kœp af; i nogle mangler: af. (thær han fæk af o: af hvem han fik). Et tydeligt exempel på de slette læse-måder i AM.

skarþh: skerth; skiærth; skathæ; i den lat. oversættelse: diminucio, quæ dicitur skerth ell. skarthe.

50. eghær: eygere; naburæ.

fæmtæ dagh: et par håndskr. fæmtæn daghæ; i den lat. oversættelse: terminus s. dies quintus; i den danske: den femtende dag derefter. (fæmtæ dag o: fimtar dagr).

of tharf: therf; thærf; wither thœrf.

farboth: forboth.

høghær: hygher; høghar; høghræ; høghræ; hører; herre.

skjal: skell.

vårthnæth: worthæth; warnæth; wornæth; worthend.

allæ forfall menæ lagh-dagh utæn pilgrims færth enæ: nogle læse: alle thessæ forfall; R tilföjer

efter utæn pilgrims færth enæ: oc siygædom. Begge oversættelser give meningen så: at ingen forfald

gælde uden pilgrimsfærd og sygdom. Rosenvinge forklarer det derimod således, at alle de andre forfald kunde komme i betragtning. men ej pilgrimsfærd, thi den kunde opsættes. På grund heraf har jeg ikke optaget varianten i teksten, hvortil jeg ellers skulde være meget tilbøjelig.

51. i overskriften: fortæ byggjæ: fortæ byggy. I den lat. overs. skrives fortaa, i den danske forthe.

minkæt: minskæth.

nøkt: nøktæ; noktæ.

Thæt ær svornæ toftæ thær fyrræ var akærland: således nogle uden den indskudte mellem-sætning. Det hele indtil: göræs ok fortå er en senere tilsat forklaring; deraf kommer det, at nogle håndskrifter have mere deraf, andre mindre: og i enkelte ere nogle ord udeladte eller gentagne, så der ingen mening er deri; f. ex. thæt ær svornæ toft thær för var akærland deld ok göræ hænæ til tofth thær var akærland; eller meningen er ganske forvansket, f. ex. of mæn takæ allæ en deld af fortha ok göræ thæn deld til toftæ o. s. v. Der må antages, at den hele sætning ikke fandtes i den oprindelige lov; loven forudsatte, at alle vidste hvad svoren toft var; senere behøvede det forklaring. Heraf ses også håndskrifternes yngre alder, da alle have i det mindste noget deraf.

f à: fanghæ; fangh.

sitær en æftær: ænnæn; ien.

thråær: thraær; thigher; fortier.

of længi: af lengi; om lenge; for lenge.

annæn jorth: ant iorth.

52. uphofth: uphof; vphoof.

fylghæ: fyllugh; føllughe.

Of fleræ næfnd o. s. v.: den hele sætning mangler i den lat. og platt. oversættelse.

53. æns: sum.

limæ lutæ: for limæ findes limmæ; limthæ; lwndæ; grenæ; for lute findes lukæ; luckæ; rækæ.

rot: røtær.

rinnær: renner; rindnæ.

54. Nogle håndskrifter have: markæskift; markskift; mark-
isskifth o. desl. og tænke på markeskifte (som sol-
skifte); andre have: makæskift; makskift; maghæskift
o. desl. og tænke altså på mageskifte (nemlig af
marker). Den lat. og danske overs. have mageskiffthe.

55. i overskriften: ganger å: gær af (o: of).

stuf: stuuf; stugh.

bygth: bygd; bygge.

rymæ: rymmæ.

hegnær: egner; hauær (ordet forklares ved: egner
eller egnen, tilegner sig).

hjalm: hiælm.

nokre handæ: nokræ andræ; nokær andær (næsten
alle).

thrinne: thrin.

eghæt: heghet.

thol: dyl.

æns: ænskæ; æss af (o: of); sum.

56. fjuræ: fyure; fiughær.

storæ å: stor å.

all kirki sokn: alt.

lukæ: lyki; lukkæ.

fjughærtan: fyurtan.

fathmæ: fafnæ; faunæ.

57. åkallænd: akall.
 sjunæmæn: sannend mæn.
 (til) visæ ok vitæ: til gangæ ok siunæ: til wises
 oc witæ.
58. vatnæ: watne; waten; watn; wan.
 run: ryn; rynn; rynnæ.
 arælds run: athæl rynn.

Anden bog.

1. sannændæ mæn: sannænd mæn (her og hyppig i det følgende).
 en. et: ien, iet (her og hyppig i det følgende).
 af ængi fælagh etc.; af ænnægh fællægh; af ennegh fællegh; af een fellegh tho æi meræ æn en. For ængi eller en skrives også: ænig; enghen; ienæ. I et håndskr. tilføjes: aff enghen kirkesoghn. Den lat. oversættelse har: de nulla communitate, quæ dicitur fælygh.
 sannænddom: sannend eth.
2. mandrâp skrives mandrap og mandraap.
3. af sinæ eghnæ frælsæ: af sin eghæn wiliæ; af sine wili.
 of guz hus delæ: um guz hus delæ ell. eghæn.
 thæn samæ stæth: thet saam stat; samme herit.
4. i ethæ: eeth i.
 Slutningen af eden er omsat på adskillige måder.
5. skiftæ hænnæ: thæn; hanum; ham; thet.
 with allæ: i mællæ.

6. minnæ æn: minnæ æn i. (der måtte vel da stå: i minnæ æn i sæx ukæ osv.)

ok thæt thær man vårthær: å thæt ant.

vitnæ bjuthæ til: meningen af dette sted er ikke tvivlsom, men det er meget muligt, at det oprindelige ord har været et andet end det jeg har optaget, fordi det var det mest herskende; thi for vitnæ bjuthæ til findes der forskellige læsemåder; enten blot: witnæ, eller: witnæ biytæ til, eller witnæ bytæ, bitæ, bite, eller thiughæ. Den lat. overs. har: et tunc testimonium profertur; den danske: oc lader vidne liude eller tiuge. Der turde derfor have stået: ok latæ vitnæ ljuthæ. Det må bemærkes, at thær — um hører sammen; derom at sværge.

tha skal dom o.s.v. utæn dom o.s.v.: den første af disse sætninger mangler i nogle håndskrifter, men er uden tvivl mere oprindelig end den anden, der også mangler i den danske oversættelse.

åghæ: aghæ; eghæ; aake; i AM. ughæ.

tha mughæ the thæt æi latæ: det er det simpleste udtryk af den simple mening, som i flere håndskrifter er blevet noget forvirret; nogle have: tha mughæ the thæt æi for latæ (o: undlade); eller fuldstændigere: tha mughæ the thæt æi latæ, utæn the skulæ swæræ um.

skili: skiliæ.

års: a aræt.

råns mæn: rouar.

skulæ aldrih frith havæ methæn: udelades i AM. men det er kun et bevis på, hvor skødesløst dette håndskrift er.

7. for utæn thæt enæ at — sannæst: utæn of there beste bygdmen oc sannest; uten af the bæstæ bygdmen oc the sannæst attæ. Hvad der gör sammenhængen uviss er den forskellige stilling af ordet åttæ (attæ, atta, otthe); thi enten kan meningen være, at antallet otte angives, nemlig otte af de bedste mænd, eller overhovedet, uden angivelse af noget tal, de bedste mænd formene (ætlæ? eller åte) og biskop vintær, som det hedder i AM, det er vitnær.

vitnæ at: wintær thet.

banæ: baan.

æn thær flestæ — sæktæ them æi: æn thighæ flestæ gothæ mæn i thæn bygd. For æi findes: ei; i; ey i; æi a.

et thing og hint thrithi thing: en thing og hin thrithi thing.

8. løghærdagh: lugherdagh; logherdagh.

lanz thing: formodentlig lagh thing, som i næste kap. jf. 2,34, hvor begge ord også blandes.

9. mælæs: er formodentlig det rette ord, da der er tale om eftermål, skönt flere håndskrifter have: dælæs.

virthning: wirthing; wirning; worthning.

æi fangæ orlof: fangær æi.

orsakæ: orsak.

bølæsak: bolæsak; bolesaak.

ængi man: ænnægh. Den hele sætning hedder i AM: forthi at delæ scal ængi with annen weræ. Altså svarer her delæ til de andres bølæsak. Derom haves nu højst forskellige meninger: nogle henføre bølæsak til böl (hemmeligt fjendskab), andre til ból, bæli (hussag, hjemmesag.) Men hvorledes kan nu delæ

være det samme som bølæsak? Er det dølæ, dylgja, dylgjusök?

12. hæfnthæ (ǝ: hævnede): hæfntæ; hæuendæ; hæuend; heffnett (anthen); heffnde; men også: hæftæ ey (anthigh).
 drap: skrives drap og draap.
 banæ sak: skrives også baane saak.
 banæ: i den lat. oversættelse: causa mortis. quæ dicitur banæ.
 lifflåtæ: lifflataæ; lifs laat.
13. thægnæ gjald: thægæn gjald.
 hemæ: hemmæ; hiemmæ.
 worthær æi svoræt: suares æi.
 flyær: flyyr.
 sin frith: siit friith (her og oftere).
14. til stoks: stok; stogh.
 i thæt vighæ: i thet wigh; i then wægh; i then weygh; innæn thæn wægh. I den lat. oversættelse: in illa lite eller vice; i den danske: i den wey (som de møttes).
15. hværkyns: alskyns; hwar.
 val: wæl (her og oftere).
 mannæ bætær: man bætær.
16. kvinnæ: konæ; quonæ.
 at han tok — frithlæs: at hun war takæn mæth wald af hennæ eghæn wili oc hafth til hath (ell. hathæ) konæ. oc ær thæn thær hænnæ took for thy skyldugh frithlæs at wæræ.
 at han tok hænnæ æi — wili: at hun war æi wald taken.
 håthkonæ: skrives hathkonæ; hathækonæ; hothkonæ; haathkone; haathekone; hathings konæ; hothings konæ.
17. sinnæ: sin (gang).
 wånlikt: wanlikt; wonlikt; wæntælikt.

vorthæt mål: worthen maal.
 del: delær; (hin ther a) delæ.
 fortakær: taker (e thæn minnæ) bort.

18. hosæ sik: hoos them.
 i lønd: i løndom.
 sinæ eghæn vili: theræ eghnæ.
 sæktær ængi man: sæcther ænnægh man; sighær engæn man.
 sæktæ thæn thær the vitæ: kallæ a huæm the wilæ oc the witæ.
 æth betæ: for æth: ok; for betæ: bætæ; bætæ; søkæ.
 manbelgth: skrives manhælgh; manhællæg; manhelgt; manhælækt; manhællæth o. s. v.
 et sinnæ og hvært sinnæ: en sinnæ og hwar sinnæ.
 aftær vorthæ: efter haues; oftær hauæs. (aftær kan altså være: atter eller åftær. oftere?)
 næstæ værjænd æræ: næstæ wæri ær; nestæ frændær ær oc weri skul.
 ængi frændæ: ænnægh frændæ: engi frænder.
 skuldæ: scal.
19. sløkæfrith: slækfrith.
 afdæs: allethæs; auældæs; auældætæs o. s. v.
20. dottær: døttær (som i første bog).
 for leghæn: forlæghen; mæth leyæn.
21. stok: stooc.
 fjuræ: fivgher eller fiughær; fyra.
 varlikær: warleghær; warlæghær; warlær; wæntælikær: worligher.
 kundæst: kunnæst; kundixt; kynst; kyndyxt; kyndæst; kyndugæst.
 kallæ theræ kœpæ — vitbærmåls thing: kallæ

å theræ køpæ å v. th.; theræ køp liusa å v. th.;
kallæ å theræ køpæ å theræ v. th.

et thing: en.

å stuf køp: i den lat. oversættelse: aa stuffkiöpæ.

mært: merkt.

af stath: stæth.

å kallænd: a kallæn.

22. månæth: mændæ; sex ukæ.

flyær: flyyr; flyr.

å kunung at skyflæ: må kunung skøflæ; må kunung
skywæl ywær hanum giffuæ. skyflæ skrives også
skiuflæ (inddrage hans gods).

såt: såttæ.

kyn: kynning; kynningæ; kynnughæ: næstæ; wenner.

sal: saal; sall; salæ.

fæthærnæ frænder og mæthærnæ frændær: fæthærns
og mæthærns.

yingær: yræ, AM. (i andre tydelig: yngvær).

ældær og yngær: ældræ og yngæræ ell. mynnær.

24. oreghæt: oreght; oregh.

25. sæktæs: seghæs, AM.

æth visæ: ætho, AM. (æth tho).

26. utær mer: uttær meræ; ythermeræ.

28. til nåms: nams; namps; naams; nam; stuth.

29. kæræ å thing ok stæfnæ: kæræ oc thing stefnæ.

lagh mål: loghmælæ.

30. kostæ: thing.

vorthæ — at skiljæ: worther them sithæn å at
skilæ (ell. skili) ell. worther them sithæn at skilæ å.

dottær: døttær.

32. bothæs for: bothæs.

tjald: tiæld.

mæth risboth æth mæth gryft: mæth gryft (ell. greft) æth mæth riisbooth.

eghæt hus: eghen hus.

å skip stathæn: da udtrykket å skipæn på dette sted forekommer om skib, har jeg eftersat en stor del håndskrifter; der findes da: a skip ell. a skipæ ell. i skib stathæn; a scib stathen (in navi quæ onerata est cum farecoste); a skibe stathen; dernæst også: i skipæn stathen (thær bigdh ær mæth farnæ costæ); i skipæn o. s. v.; pa skybbett; andre gå udtrykket skib forbi: um man ær stedder (ther lagd ær meth fare costæ); ell. um man ær stathæn o. s. v.: eller sige: om man ær i skipshavn; andre forandre endelig stathæn til standen o. desl. Da meningen her er utvivlsom, er stedet et tydeligt bevis på, at: å skipæn kan betyde: på skibet (å skipinu).

33. bryti: brytiæ; brydiæ.

brytins: brytiæns.

34. bristær: brystær; brestær.

35. thre mark: i flere håndskrifter står tydelig: ní, hvilket kan være fremkommet af skrivemåden iii (tre); i afskriften af F: bætæ for mark pænning. Den lat. oversættelse har ix og tres; den danske: tre.

the kynnæ: thæn kynnæ; thæs kynnæ; thæssæ kynnæ.
thrysæ: thræsæ; trosser; tysær ell. tysæ (to gange);
tithær. Den lat. overs. har: ter; den danske: tre
gange.

36. vild djur: wildæ diur ell. dyr.

ulfhvalp: uluæhiælpæ; ulfæ hwælpæ.

björnhvalp: biorn hwælpæ.

37. druknær: drugnær; drygnær.

kældæ: kiældæ; kelde.

gārthæ vatnæ: garth ell. garthæ; gōrth ell. gōrthæ, gothæ, giordæ; i den danske oversættelse: i andre gjorde vande; tillægget mangler i den lat. og plat-tyske. De fleste håndskrifter læse: gōrthæ (gjorte eller gravede vande), men jeg har antaget, at garthæ var den mest oprindelige læsemåde, i det nogen har vilet tilføje, at det ikke blot gældte om fiskægārth. men også om andre gārthæ vatnæ.

38. overskriften: i nogle: of man rævæs i annæn mans gārth; men denne overskrift er urigtig kommen herhen fra næste kap., der uden tvivl oprindelig skulde slutte sig til dette.

svå at: swat (her og ofte), ligesom thot for tho at. vith hin at delæ: delæ thet.

39. rån: skrives ran; raan.

voghn: woghn; waghæn; woghæn.

40. jorthrån; hiorthran. se kap. 46.

sak: skrives sak; saak.

sværæ hin, thær sak givær: swær; swaræ; i den lat. oversættelse: juret; i den danske: suare.

fæk: fik.

thre mark bâthæ: bot. hanum: ham.

å hand: a hender.

41. thær rån svær: thær um swor, AM.

ful kumæ næfningæ til: fullkummæ thæt mæth næfningæ.

42. tho at: thot.

43. hjalpæ: hiælpæ.

thæn helghæ: thænnæ hælægh.

jak: ac.

haldæ å: i hende hauer.

44. hvat sum — hanskæ: swo mykæt sum twa hanszkæ

- gialdær. huat sum man hauær i hand. ænsæ:
skrives ænssæ; æncæ.
andræ lundæ: ander lund.
46. jorthrån: hiorth ran; hyord raan. Det er tvivl-
somt, om der her, som i kap. 40, menes hjorderan
eller jorderan (=markran).
48. slær: slær; sler; slar.
mællæ: mel.
skær: slær.
mykæl: mykæt.
sæthæn: skathæn.
49. helgthæ brot: her og i det følgende: hællect; hælghæt:
hællegh; hælough o. s. v.
hværki: hwærkin.
51. Foran två i hvar fjarthing indskyder AM. bönder
sculæ til næfnæ; uden tvivl en randglosse.
umbozman: her og i det følgende skrives således
ell. umboszman=umbothsman, ell. umbæsmæn.
svå længi sum the æræ næfningæ: i nefning; nefning at.
thær fyrræ havær næfning væræt: woræt.
skil: skial; skiæl; skel.
52. fâtøk: fatøk; fatøki; fatuk; fatøgh.
53. i overskriften: i ethæs: i hetees; i takes.
nokær mål: nokæt mål.
syntær rum: syntær room; synter rum; söntær rum;
syntærs, synttærs ell. söntters rom; siu nætær rum;
siw nætter rum; syw nætther rom o. s. v.
54. vil umbozman — fangæ: of umbæsmæn wil ængi
nefningæ fangæ.
vetæ: wætæ; wetær; wethær.
55. fjuræ: fiughær.
annæt: annænt.

56. sven: swæn.
at göræ: oc gör.
58. tolf mannæ: man; mæn; mæns (som oftere).
eth: eet.
59. fullælik: full kumelich.
sættæ: secte; sæte (satisfacere; rette for sig).
yværhørug: yvær høer.
nåm at næmæ: nam ell. naam at næmæ; nam at
næmtæ, AM. hvor tillige hanum er udeladt; raan
at næmæ.
gårths lith: garzlith; garhslit; gahrts liith; granzæl.
æi skal nåm takæ: man take, AM. (for: man ran takæ);
nam ell. naam takæs.
60. annæt hæræth: annæn.
årthæ hænnæ; ar then, AM. (for arthe hen).
thæn næstæ ågrøthæ: then næstæ ågrøthæ; thæn
næstæ afgrothæ ell. agerth; thæt næstæ a grøthæ.
61. Den anden overskrift danner i AM. tillige begyndelsen
af kapitlet.
ænnæn man: annæn.
slik samæ ænsæ: swå sum.
fallæn for: laughsoot mæth.
thær næmæ æftær: thær næmmæ æftær; thær næmpte
æftær; thæræ æftær næmæ.
62. overskriften: um burgh ell. burghæn ell. borruqhæ; of
man borghær for annæn, ok vil æi gjaldæ.
63. rættæræ: for rættær (i den lat. overs. coram iudice);
for rættæ (i den danske overs. for rættæn).
vorthær ok svå: hoc (med h foran).
slippær: slæppær.
brætæ: brotæ (for brøtæ eller for brot?)
fjurtjughæ: fjurtyghæ; fyrtyugh; fyrgh twighæ o. s. v.

64. rættær: rætær; rætterær; rættæræn.
fjathræ: fiæthær; fiæthræ.
65. ænkjæ: ænkir; ængi (for ænki).
abbot: abbat; abbaat; abbut; abhæt.
66. enæ talæ: æn talæ; een talæ.
67. fælaghs: fælughs; fællaugh; fællæx.
rethæsven: rætheswen; rethæsswæn.
annæn stath: anstath.
68. anthig; anthing; a thingi. Derved kommer det hele til at se således ud, enten: a thingi til kunungs ræt (æth bondæns); ell. anthig til kunungs ræt æth bondæns.
flytæ: flyttæ.
vitæ: wittæ; withæ.
69. å et thing: eet; ent; annænt.
full nåm: al sin (ell. hans) ræt.
han havær orsakæth sik: han ær orsak eller orsakæth.
70. øki: skrives øky; øøk; øxen.
forthi tho at thæt: forthi mangler (og denne sætning henføres da til den foregående?)
thær tok: thær thet tok af hanum.
71. lagth i fælagh: lagæth; laugh; laghlic.
oreghæt: oreght; oreght.
72. mith sumær: missummer.
thær han tok korn å: thær korn war a saeth.
sår: saar; saær.
thæn sæth: thæt sædh.
arveth: ærveth.
takær thæn man sæthæn: taker then man sithæn;
ell. takær han sithæn thæn sæth.
jafnæth handæ: hændæ.

- vitæs: witnæs; winnæs; wins.
73. af ærjæ: af ærri.
 utæn: huten.
 hæfthær: hæftær; hæftir; hafthæ.
 hugthæ: huthæ; hughe; hug.
74. huggær: hoggær.
 at stofnæ: at stafnæ; at stolnæ (ved det stjålne)
 men sammenhængen viser, at det er urigtigt, da
 der modsættes: hos stubben og förend han kommer
 til adelvej.
 hemlæ: hemmælsæ.
 thjufnæth: thiufsað.
77. brytir: på begge steder bryti (som i overskriften).
78. samæn væræ i meræ æn: længær næfningæ væræ æn.
 helghæ brot: hælghæt brot; hælægh brot; hælægh
 brot; hællaugh broot o. desl. Skulde være: helgthæ
 brot).
79. sættæ: sætæ; sæctæ (=sættæ).
80. thær han, thær sæktær (ell. thær sæktæt ær):
 i AM: thær han thær sæktær, der ser ud som fejl-
 skrevet for: som han, der sigter. Det forekommer
 mig, at dette må være meningen, thi han brugte vel
 kun mundhævd, og 2,84 er ikke nødvendig derimod;
 men da Rosenvinge ligefrem ytrer sig for, at der
 menes den sigtede; så må jeg overlade afgørelsen
 til lovkyndige.
82. helgth: skrives hælgh; hælægh; hællect o. s. v.
83. at aftnæ: aftæn; at aftæn; at afnæ.
 pinxt: pintz; pingæz; pingilsz; pinnings.
 tvinggi: thvingi, AM. (ng=gg).
84. thæt munhæfth han o. s. v.: det forekommer mig,
 at den han, der her omtales, er den, der sigter,

ombudsmanden; begyndelsen af næste kap. siger jo også, at det er ham, ombudsmanden, der nævner dagen. jf. 2,80.

85. ænktæ: ængi.
86. myklæ meræ: mykæt.
87. thylik styld: thülikest gærning. thylik skrives dylict; tholik; thellighe o. s. v.
89. undær sökær: undersoknær.
90. tvigild: torgild, AM. Strax efter har AM. for igild ok tvigild blot igild; men meningen er dog efter flere håndskrifter og begge oversættelser, at bonden skulde have både igild, enkelt erstatning, og tvigild, dobbelt.
91. fyrræ, at han ær: fyrræ ællær of han ær, AM. På dette sted findes højst forskellige læsemåder og forklaringer; enten at den der er bunden klager: utæn thæn thær bundæn var kær yvær hanum fyrræ; eller at han selv (ombudsmanden) er bestjålen: ællær of han ær sjælf vorthæn for thjufnæth; eller bonden i forvejen har klaget, at han var bestjålen, hvilket jeg har fulgt.
- fangæn ok bundæn: mangler i AM. Det er et tillæg, som modsættes det senere: ubundæn.
92. thjuf bundæn — af bondæ: bondens thjuf a thingi fra bonden, AM.; bunden og bonden spille over i binanden, ligesom i forrige kapittel.
93. skõtæ: skotæ (hiemmel eller den hun kan skyde sig hen til).
- with gangær: derefter tilföjer F: oc ræthæ bathæ with kunung oc bondæ. oc wil han æi thiuf hetæ, giuæ thæs logh, at han ær æi thjuf oc æi thiufs witæ. oc han kallæ a hin, thær han fæk af, oc takæ

thær ut hans giald oc fullæ boter. for thy at han
saldæ ham uhemælt.

torgh køptæ: torkøptæ, AM.

sin køpæ: sinæ køpæ; sinæ køp. (sin handelsmand.)
vin thæt ær vitnæ (thær vith var): denne for-
klaring mangler hos nogle og i den lat. og danske
overs.; den ser ud som en randglosse; se derom
næste kap.

rindær; ryndær (bortstøder, tilintetgör).

94. amboth: rettet for anbot.

Dette kapittel har jeg givet således som texten kunde udbringes efter de fleste håndskrifter; men jeg har rigtig nok stærk formodning om, at det ingenlunde er den oprindelige. Her som i slutningen af forrige kap. er anbragt en forklaring over vin. som vore lovkyndige fortolke ved en ven (isl. vinr), men denne forklaring, hvor gammel den end er, (i den lat. overs. amicum, i e. wind), passer i det mindste ikke på dette sted, da en ven jo ikke kan være to mænd, hvilket er lovens udtrykkelige ord; og at afskriverne have kunnet komme til ved ordet vitnæ at tænke på vin, er indlysende nok af de ændrende overgange: vitnæ, vinnæ, vin. I AM. hedder stedet således: tha skulæ men witnæ til hauæ. win ær thet witnæ, thær with war at thet køp køptæs. thet ær æi minnæ æn twa mæn. At denne text er fordærvet, ses deraf, at der først står vitnæ, og derpå forklares vin, som om det var dette ord, der stod forud. Når ordene: win ær thæt witnæ, thær with war, betragtes som en randglosse, der siden, netop som i slutningen af forrige kapittel, er indskudt i texten, og altså udelades, så bliver den

oprindelige text ganske simpelt denne: tha skulæ mæn (særlikæ) vitnæ til havæ, at thæt køp køptæs. thæt ær æi minnæ æn två mæn. Når nu andre håndskrifter læse: tha skulæ mæn win til havæ. win ær o. s. v. så er anledningen givet til at forklaringen om dette win (winnæ, witnæ) kunde komme ind i texten; og når der atter i selve forklaringen for: win thæt ær thæt witnæ o. s. v. læses: witnæ ær thæt witnæ o. s. v. så er det jo åbenbart, at texten er fordærvet, og at der er tilstrækkelig grund til, at føre den tilbage til sin oprindelighed. Derved tabes rigtig nok et bevissted for vennen, men hellere det, end et urimeligt bevissted. For resten kan dette sted, og flere af lignende beskaffenhed, tilstrækkelig godtgøre, at slige håndskrifter, hvor randglosser ere optagne i texten, ej kunne være oprindelige eller autentiske.

96. thylik: thylikt; thylikæst; tölilig; tilligh o. s. v.
 tjun: tynd (i flere); tyffneth; thing. Afskrivernes uvidenhed om betydningen af ordet tjun (tab) har fremkaldt de forskellige læsemåder.
 rindær: ryndær (som i 2,93).
 fæk: (her og oftere) fik.
 lagthæ æth lot: loot; lod; lood; lodh; lottæ AM.
 (kan derved tænkes på låttæ=latti?)
 thjufs vitæ: wittæ; witnæ (for vitænd).
 lønd: løn.
 vårthæ tak: warthæ taak (der skrives oftere taak);
 worthæ taak; i den lat. overs. gaa i tak (gå i borgen for).
 kostæn: kostænæ; the kostæ (alle i samme håndskrift).
97. Overskriften: af ængi man gangær with, tha skal

ranzakæs; ell. af ængi man gangær with the costæ
i by; og på flere måder.

belhæs at ransaknæ: ransakæn; for gerningsordet
at ransakæ står oftere: ransaknæ.

netæ: nettæ; menæ; myenæ; sønæ (=synja).

innæ: in.

husbondæ lås æth husfrø: bondæns æth hus-
frøes laas (oc løckæ).

fjalæ: fialæ; fialle; fiælæ; stiælæ; siælfæ.

98. thær ransakær: ransacnær.

sal hus: saal huus.

i andræ husæ: i annær hus.

orsak: orsaak; orsakæ; orsaketh.

99. innæs man og innæs konæ: innæst (ofte); indæsth;
innæstæ; indnæstæ. og om begge: innæs folk.

101. stæl og fjal: stiæl og fiæl.

ængi man må ok meræ forstjælæ æn sin
eghæn hovæth lot: isteden for forstjælæ findes
her: forgöra ell. forsværæ; ell. ængi man må for-
brytæ i ænnig andræ brothæ æn sin eghæn hals
ok sin eghæn houæt lot. Det viser vel, at det hele
er en randglosse, en bemærkning om, at der jo
her gældte hvad der gældte ellers, der er kommen
ind i teksten. hvor det jo allerede står foran.

mykæl: mykæt.

ællærs: ældærs; heldher.

af fælagh, thær fæld vorthær: vorthær fæld i
fælagh.

102. nām: skrives nam og naam.

hvilik man: hwilk en man.

utarstæ: ydærstæ.

Slutningen lyder hel forskellig: allæ the. thær

waræ, of næmd worther; alle the sæg, ther forre ware of næmpt worther; allæ the ther for waræ of næmt wrther ell. fore wore affneffde wordher o. s. v.

103. dörthærskyld: döræ thærskyld; dör thærskild; dyr thærskæl; dör thræskæld o. s. v. (af alle disse kunde vel dannes den i formen mest oprindelige: dör thræskyld).

athælbit: athælbyt; othælbit; othelbiit; øthælbiit; øthælbiit; øtelbiith (modsat kvyk fæ; i de sjællandske love jorthæbit (jorthælit); skönt det er meget sandsynligt at det skal være: othælbit, har jeg dog ikke tilladt mig at sætte: åthælbit, så længe ordet endnu kan være tvivlsomt; det udtrykker en mindre ting (bit), som hører til jorden (odel); eller, når man foretrækker athæl, som hører adelbonde til.

104. Det indklamrede mangler i nogle håndskrifter; det ser også ud som en tilsætning.

105. sin hors (i flert.): sint; sit; siit; (hvilke skrivemåder hyppig afvexle).

ok dyl hin, thær i hæfthum havær: mangler i AM.

å (ejer): åghær ell. åwer o. desl. (senere former).
fyls mærki (vitnæ): fyls merki; fuls marky; føls merke; fult merki; fuls witne merki; fult witnæ.
(vidnesbyrd for at han opfødte det som føl).

106. at genstæ: i gienstæ: gienstæ; gensten.

skot: skrives også scoot, jf. 2,93.

107. Den danske overs. begynder med en forklaring over vaande sæg, (vånæ sak, formodnings sæg), hvilken

ej findes i loven selv. Et eksempel på, hvorledes randglosser komme ind i texten.

108. tvīgild; igild oc twigild; twild, AM.
gen mål: gen mælæ; withærmaal.
109. thvært: thwart; thwer; thyært (---thvært).
111. vārthnæth: warthnæth; wornæth.
tak sættæ (datid): tak sattæ; tak sottæ.
Den sidste sætning mangler i den lat. overs.
112. svä vorthnæ kostæ: sva urthnæ, AM.; svo worthæn.
lythkynnæ: lyth; lytkynnæ (uden h); lytæn; lyttynnæ,
AM.; likend; (jeg har valgt læsemåden lythkynnæ,
der også findes, i den tanke, at ordet er enstydigt
med lyth, lød); nogle håndskrifter og den danske
overs. forbigå ganske ordet. Hele den sidste sæt-
ning: den der hitter o. s. v. mangler i den lat. overs.
jartæk n: iartakæn; iærtakæn.
113. høghæ: høgh; thyfæ R.
æn vitæs — dyl han: æn dyl han, at han hitta
ækki.
114. ækki: (her som oftere) ekki; ikki o. desl.
vith næfnd af hans høgæstæ lagh: vith næfnd
i kyn o. s. v.; vith næuænd i kyn, at han galt
hanum æi at. æth giuæ logh af hans høghæst lagh.
hans eghnæ kostæ: engnæ, AM. (dobbelte næselyd).
virthæ pænningæ: wyrthæ pænningæ; worde pen-
ning. (gods overgivet efter vurdering).
115. thæt borth: then borth.
værjæ sik mæth the, thær til æræ: værjæ sik
meth thre the ther næst til æræ; takæ thær til thre.
-

Tredie bog.

1. lething: læthing.
sum i en hafnæ æræ: sum i hafnen æræ; i den lat. overs. in uno haffnæ; i den danske: i en haffn (urigtig).
2. mistæ sin huth: huth ferth? A.
å hans bondæ hafnæ: således tydelig i håndskriftene; wæghnæ, U; i den lat. overs. in domestici sui haffnæ; i den danske: på hans husbondes vegne; jf. i Eriks lov 3,18: sændæ thræl ut å hafnæ.
3. i overskriften: bryni (brynjæ): bryniær.
hæst: hæstæ.
af hvær hafnæ: i den lat. overs. de quolibet (l. quolibet) haffnæ; i den danske (her rigtig): af hver hafne.
ni skippæ: også i flere skrevet ix; thre (fremkommet af w, der kan læses ni og som tal tre).
4. armbyrst: armbørst; arnbyrst.
å skipæn ell. å skip: den sidste læsemåde: a skip ell. a skiip, a skiib, a ship, o. desl. findes i mange håndskrifter; (a skipæn=å skipinu); meningen: hver (havne eller) havnebonde, der på skibet er; jf. 2,32 og næste kap. Den lat. overs. har: qui in navi est; den danske: hver havnebonde der på skibet er.
kætælhod: kætælhod; kætælhud; kiedelthoth; men også kætælhath: i den danske overs. jærnhath; jeg har ladet hod stå, skünt der kan menes ordet hat.
5. skulæ allæ the mæn, thær i skipæn æræ: også her findes begge udtryk: a skipæn og a skip, som: ther i skipen erre; ell. i skiben; skulæ allæ mæn thær i skipæn køpæ; ell. ther a skyp æræ, o. s. v.;

i den lat. overs. omnes, qui sunt in navigio; i den danske: alle de mænd på skibet ere.

at orvæs thæt: orvæs at thæt.

han thær vit ær; skrives with; wiit (lagt i bøder).

thæt skulæ witæ skyrthær mæn æthæ skips næfningæ: thet sculæ witæ styræs man æthe skips næfningæ, AM, hvor ordet skyrthær mæn er blevet til styræsman; i den lat. oversættelse: hoc debent scire, qui vocantur styresmæn (ell. skyrthesmen) vel skibsnæffningh o. s. v.; i den danske: det skulle vide styremænd oc skibsnæffninge o. s. v. I andre: thæt sculæ witæ (ell. wittæ) styres men ethe ell. styræsman allæ ell. styresmen eller, o. s. v. Det således forstyrrede ord skrives atter i andre: skyrther men (oc skyrsefninge) ell. skurtesmæn ell. styrethesmen (==scyrethesmen) ell. scorsmen. Det er deraf klart nok, hvorledes styresmanden, eller endog styresmændene, her er kommen ind ved en misforståelse af ordet: skurðar menn.

farvitæ næfningæ: skrives farwitæ; forwithæ, forwith; forboth o. s. v. men også her kan der ingen tvivl være om det rette ord farvitæ, sammensat af far, skib, og viti, vide, bøder.

End videre er det hele sted forstyrret derved, at der læses: thet sculæ witæ styræsman æthæ skips næfningæ — **at** the witæ å æi styræsman; efter Rosenvinges forklaring: det skulle styresmænd eller skibsnævninge vide (scire), at de bøder tilfalde ikke styresmanden alene. Men meningen er virkelig den, som adskillige håndskrifter og den danske oversættelse udtrykke: at derom skulle de dømme (vitæ,

bestemme bøderne); og derpå følger i en ny sætning: de vide (o: de bøder) tilfalde ej styresmanden alene.

6. i overskriften fællær: fallær; fallær at; hæftær.

vornæth: wornæt; i den lat. overs. officiales; i den danske: undersøgere.

7. takæ theræ málæ (tage deres sold, máli): mal; maall: mæle.

11. e hværs: e hwars; hwas; hwæs.

hirthmæns: (således tydelig, men også hirtmæns ell. hirtmans; hitrmens, AM (omsat); hirmans: hirmens (=hiirmens?); og den fuldstændige form hyrthæmæns ell. hirthæmænz; endelig også herremenz. Loven gör udtrykkelig forskel på hirthmæn og hærman (herremænd).

12. skyrthæsmæn æth skips næfningæ: således tydelig i adskillige håndskrifter; dog har R også her styræsmen (scyræsmæn?) æth skips næfningæ; men AM har på dette sted scoresmen; forblandingen med styresmand kunde heller ikke let indløbe, hvis afskriveren tænkte noget ved det han skrev. Et spørgsmål står endnu tilbage: om disse skurds mænd eller skursmænd ere det samme som skibsnavninge eller det er to forskellige ting; der læses: tha skulæ skyrthæsmæn ok ell. æth skips næfningæ; ell. tha skulæ skyrthæsmæn ok æi skips næfningæ; eller blot: tha skulæ skyrthæsmæn vitæ; i den lat. overs. tunc debent skyresmen (ell. skursmen), hoc est farwithæ (ell. forwithæ) næfning, hvorved altså skyresmæn anscs for det samme som farvitæ eller skips næfningæ; og det forekommer mig meget sandsynligt.

16. i en lathæ: i en laghæ, AM; i iet lath. Ordet laghæ.

læs låghæ, er dansk lo, svensk loge, norsk låve. Menningen bliver den samme.

læggær han thæt i fleræ lathæ; den oprindelige læsemåde synes at have været: læggær han i fleræ lathæ, nemlig thæt, der også tilføjes i et håndskrift. Det lille ord *i* kunde let overses, og har derfor også forvildet sig hen foran fleræ rethslæ. Deraf kan man forklare sig, hvorfor næsten alle håndskrifter her have en mangelfuld læsemåde, hvor meningen dog er så simpel. Håndskrifter, der ovenfor have lathæ, have på dette sted også lath ell. ladh; og ligeså strax efter.

læggær ell. liggær lathæ: på første sted: legær laghæ ell. lathæ; på andet sted: leggær laghæ ell. lath. Altså enten om han lægger (i) lade (som ovenfor) eller om laden ligger; meningen bliver den samme; udredningen beror på det sted hvor han har lo og lade.

så skulæ: sa scal; sa sculæs.

Standæ mans hus — til enden: Her begynder fejlagtig et nyt kapittel med den overskrift, der hører til næste.

lath læggæs: lath læggæs ell. læggjæs (således kærnen af håndskrifterne); lagh leghs, AM; jeg anser lath (hlad), ligesom ovenfor lathæ (hlada), for den rette læsemåde, og lagh for ligefrem forvanskning: et lad (kornlad) er jo ikke et lag.

arnæ: aræn (den ældste form).

eldhus: ieldhus.

17. Den første sætning, der er den samme som overskriften, er glemt i mange håndskrifter.

får ell. fangær: far; fær; hauær.

ænnig rethslæ o: ingen; ændringens mening er den samme som textens.

18. gæk: gikk.

æftær them døthæ: døthæn.

19. i overskriften två: twa; two; thre; thrinnæ, AM: i begge oversættelser: to, hvilket også er meningen. ok ærjæ al: æriæ the hannæ; æri hanum all (så at selv hankön bruges her om jord).

enæ rethslæ (på begge steder): en.

21. thæt er thrysæ (ell. thrisær) attan mark: det er ikke andet end en senere tilsætning, der også er sat ind efter virthning.

22. ær thæt mæth knif: findes kun i nogle håndskrifter: flere have: æt (ell. æth) mæth knif (ell. kniif); det sættes også efter køping: æller meth lillæ kniif; her er da ær thæt blevet til æt, og det til æth, eller. drap (datid): skrives drap og draap.

Utæn of annæn (ell. ænnæn vorthær) lagthæ laghæ ok vettæ åræthæ: dette udtrykkes på mange forskellige måder: utæn of han laughæthæ laughæ o. s. v.; utæn of enæ lathæ lawer for then annen oc wethe o. s. v.; utæn of han war lagæth ok aræth weet; utæn of annæn warthær (ell. worther) laghæ laght oc arete (ell. avarth) wet (ell. weet); altsammen fremkommet derved at gerningsordene kunne tages som datider eller som tillægsformer.

23. aldrigh thy sithær: aldær thyt sithær; aldrik thit sither (for: thy at sithær); aldrigh thisithær.

sal: skrives sal og saal.

24. walrof: wallroof; waldrof.

25. sint amboth: sin anbot ell. andbuth.

brøkær: brok; brokæn; brogh.

- sint ambot — hængær: hans brok anbot.
 hyljæ: hylæs; hyllæs.
 fingær: fingræ.
 avæ: aufæ (en mærkelig form).
26. lyt: liut; liutæ.
 krympæ: krimpæ; kræmpæ.
27. thrithi fimt: thrinnæ.
 laghlik å hand gangæt: laghdelt a hand; laghænd.
28. sin manhelgth: sit; sint; sik ell. siik (=sit).
 sotta: soltæ; søktæ.
29. ænlætæ: anlæt; antlithæ; antlad; hanlætæ (med tilsat h).
 lytæ: liutæ; worthær han lytt.
30. ben hoggæt — stungæt: been hoggæn oc æi gemæn
 stunkæn.
 flytær: flytær æi.
31. sum saght ær: herefter indskyde nogle den sætning
 (æn til fæm sår o. s. v.) som står i slutningen af
 forrige kap.
32. hår grip: hart grip, AM; haar gripp.
 jorth skuf: iorthskuuf.
 lækis gjaf: læki giæf; læki giæf; læghæs gaffuæ.
 I slutningen tilføjer et håndskrift: Dyl han, giuæ
 kyns eeth. fallær han at logh, bætæ sum sagh ær.
33. fææt: fæt; thæt fæ.
 høghræ: høgher; høgghræ; høyræ; høræ.
34. hjoggæ: hioghæ; hoggæ.
 hjo: hugh; høg.
 ænsæ: æncæ; sum.
 virth: vyrth; vird; værth; wrd.
35. folskæ: falskæ; fulskæ gærning; folsk; skathæ.
 fryghthær orth: fryther orth; frithær orthæ; fryær
 orth.

37. horsængi: horsiang; hoorsængæ; horsæng.
formælæ: formal; formaal; formælendæ.
38. vārthæ: warthæ; worthæ; wochte.
svå lagh: laugh; laghæ (i flertallet).
stungæt: stangæt, AM. (på begge steder); også i andre: stangd.
fthæ æi laghæ gārth (lovligt gærde): hafthæ laght garth (lavt gærde).
39. ok forkumæ hin bi — up: her er kommen nogen forvirring i håndskrifterne, så det er også blevet til: ok forkummær han hins bi sithæn the bi o. s. v.
40. å villæ vællæ (mærkelig form): det skrives hel forskelligt: a withæ wældæ (på vid mark) ell. walle; wollæ; woldæ; witlæ wolde (på vild mark); i oversættelserne: willæ wollæ; vilde volde. Det har jeg antaget for den oprindelige læsemåde, så at withæ er fremkommet af witlæ.
floghæn: floghnæ; flyghnæ; floghnæ.
til stofns: stafns; stauæns; stouæns; scuf, R (=stuf); i den lat. oversættelse: ad stofnæ (ell. tilsæde).
utæn of han fylghær — eghæn gārth: heraf er i adskillige håndskrifter blevet to sætninger, af hvilke den sidste endog begynder et nyt kapittel: utæn of han fyllæghær thæm til stouæns. En of han fyllæghær thæm af sin eghæn garth, o. s. v.
thrithing af, of: dette har jeg sat for håndskrifternes a ell. of (af og of ere i det strax derpå følgende blandede med hinanden); måske kan der også have stået: thrithing a thæn tid ell. lignende, men da den danske overs. har: tredie part aff dennem, om o. s. v. har jeg troet at af lå i a, og om viser, at der tillige må stå of.

en øræ: høræ.

træet *â*: a; aawer; attæ.

Den sidste sætning: Hittær man o. s. v. er i håndskrifterne indsat på forskellige steder.

bisvarm: biswarum.

41. far: fær; gangær.

bi gârth: et håndskrift tilföjer: gen hans wili thær for ær; et andet: um nattæ timæ.

ok takær antigh — æth dræpær: udtrykkes på forskellige måder, som: oc takær æth for annen mans bi thæthen. æthæ dræpær; oc takær æntigh træ oc førær bi thæthæn æth dræpær o. s. v.

hunung: hunnungh; hunugh.

43. aghæ: awghæ; trusæl.

vægh: wegh; wæghæ; wæghsæl; weygsell o. s. v.

listughæ: liustghæ, AM (=listughæ); listugh; listighæ: listeghe; listelighe; listilz; lystigh; lystæligh o. s. v.

44. hænnæ bondæ råth: hennæ; hin (=hinnae).

dottær: døttær (på hvilket sted det da tydelig ses. at det er ental).

hæski: hærski.

leg hæ hjon: eghæn ell. æghnæ; hæghen, AM.

45. sjal: siæl; og sjalæ gift: sials gift; siælæ gift.

storæ munæ: storæ mun; storæ muun; storæ munnæ; stor munet.

svå vorthæn: swa wurthæn; swa urthæn (et sted, der også viser, at svå vorthæn er lig sådan).

47. betær å stub i akræ: betær a stubb i akræ; betær akær a stubbæ; betær a akær stubbæ.

48. hirthær: hiarther; hiorthær; hiarter; hiorder, hyærthær; hathær?

vråth: wræt; wræt; warth (omsat); wræth.

50. sit korn: sin.
 å faræn wægh: a farnæ wægh; a faræn wæghæ; a farnæ wæghæ.
51. tjuthrær: således sat for thjufrær; thiurer; tywgær; tyghær; löyrær; tiyther ell. thiythrer; tyuther; thyther; tiwther; thiøther; thøther ell. thøthrer; thyrer o. s. v.
 æng: engn, AM.
 græs synjæ: grææs synæ.
52. kât: skrives kat; kaat; kot; kaeth.
 flint: steen; stuth (a stuth) ell. stud (a stud) ell. støth; stic (astic); snith (a snith) ell. snyt ell. snydh ell. snedh; i den lat. overs. snyth ell. snith ell. lapidem sive lignum quod dicitur steen.
 lyt: liuth; lyyt.
 thæt hafthæ hirthæ: afhæ (uden h).
53. laghæ haft: lagh haft; i den lat. overs. laghe haffthe.
 hægnæth: hængnæth, AM. (jf. 3,51 engn).
 gârth nithing: gorth nithing; gor nithing. R. tilföjer: then thidh thet fæ hafthæ hirthæ æth thæt ær hældæt.
54. reth: skrives ræth; reeth.
 sinæ två øræ e til: sithen e twa øræ til.
 taghl: skrives taghæl; talgh, AM. (omsat); taughæl, o. s. v.
55. i fâldæ: i faldæ; i fald; i fold.
 a thingi: a thiggi.
 æi eghn i: ækki i; æi enghæn i, AM. (engn for egn).
 vitæ sik thæt sjalf: sik sialfum.
 at tæljæ: tælæ; talæ; takæ; læggæ; delæ.
 âldæn: alden; aldærn.
 skabbæt: skabæth.
 dy: dynd; dyndæ.
56. foræ allæ helghæn missæ: indnen hellæ myssæ.

57. stuf: her, ligesom i begyndelsen af næste kap. læser R scogh, efter Rosenvinge; men det er vel == stogh (stugh), som er en anden skrivemåde for stuf.

fortå fallæt: forta fallæt (således AM og andre gode håndskrifter); forta eth felleth, A; forthæ fællæt; den lat. overs. har: nisi illud sit forta fælæth in villa; den danske: ej uden det er forthefellit i by; et håndskrift springer ordet forta over. Stedet kan forstås på adskillige måder; for det første kommer det an på, om de to sætninger stå i forbindelse med hinanden eller ej, med andre ord, om utæn skal oversættes ved: men eller ved: med mindre; dernæst om forta skal springes over, så der læses blot: utæn of thæt ær fallæt ell. fællæth; endelig om der skal læses fallæt eller fællæt eller fællæth, og om det nu skal forklares af at fallæ, det er, vel at mærke, at være beliggende imod, at vende imod, eller om der menes en fælled (forta æth fællæth). Da nu stuf hverken kan være fortå eller fælled, så forekommer det mig, at fallæ og fallæt må tages i den første betydning, således som det oftere bruges, f. ex. i begyndelsen af næste kap. of bys fælæth fallær gen, det er, støder til, og i det bekendte: at sol fallæt, beliggende mod solen. Meningen bliver da, som Rosenvinge allerede har antaget: for stuf gårder man ikke, med mindre det støder til, grændser til, fortå i by. I dette kap. tales nemlig også nærmest om by og bol (tofte), i næste om vang.

hofthumgærth ell. hovæthgærth: i den lat. overs. hofthumgarth ell. höfdegerde, hvilket sidste er ordets oprindelige form (hoved- eller höfde-gærde, af isl. höfut og höfði).

sum vithær læggæs: sum læggæs with; i den danske overs.: som vide læggæs (sum vitæ læggæs).

59. Thæn gārth: i AM. læses thorn garth (tornegærde), et mærkeligt sted, da det viser, at dette håndskrift er en afskrift, thi afskriveren har læst galt. Hvo der vil efterse håndskrifterne, f. ex. det nette lille håndskrift Arnæ-Magn. nr. 453. 12^m, vil let overtyde sig om, at Thœn garth, det er thæn garth, i en hast kan læses, som der står i AM: tho:n garth, og så blev der et tjörnegærde deraf.

ænnæn brytær; deraf er i AM blevet: æn.

60. oxæn: øgsnæ.

for thy at han skal delæ: oc forthi scal han dømæ.

61. vræk: wrægk; wreck; wrak; wragh.

62. styrjæ: styri.

sjal: sial; siæl; sæl; sææl.

lyft: lift; lifft o. desl.; eller med s læst for f: lyst; list.

63. fortighæ: meningen er klar (förend de selv opgive det eller dem), men ordet uvisst; fortithæ thet sialfuæ, F.; de fleste have: forthy (them siælf) ell. forti (thet siæluæ), i A er ti sat ovenover: ^{ti}for them; mange forbigå ordet, som de ej have forstået. Hos Thord Degn står: fortia ell. fortighæ (eller mistæ sin ræt); jeg har derfor sat: fortighæ, i den tanke at det var platt. vortighen (verzicht thun).

bærghæ: bæærghæ; biærghæ (det skulde være bjarghæ eller bjærghæ, ligesom strax efter: hjalpæ eller hjælpæ).

af givæ: afgiftæs (siælvæ), AM; afgiftæ (them sialuæ) F, og således flere: af giftæ (them siælf); (hauæ) afgifnæ thæm siælfuæ; endelig: af gyvæ (them siælf)

ell. af giffue (thz selfue) o. lign.; af giuæs; af giuæ at hiælpæ them siælf, R; yuer giffuæ (them siæluæ). Af alt dette formoder jeg, at af giftæ eller af gifnæ (=af gifuæ?) kan være kommet af: at havæ afgivæn ell. afgivæt (opgivet).

64. The skulæ ok næfnæs — for sak ær. Hele denne sætning mangler i de fleste håndskrifter og i begge oversættelser.

thighæ af sin hals: thiende töye om.

Den sidste sætning i kapitlet mangler i flere håndskrifter.

65. å kunung hans hand: adskillige have: hals, og i nogle er han (hand) rettet til hals.

67. fjalstær: fialstær; fiælstær; fiæltær, AM.
løn: løen.

68. bryn: brynd; bryndh; brunc.
yrtæ fang: urte; urctæ (=urtæ); iorthæ (=iurtæ?);
yrthæ; yrctæ (=yrtæ).

ætlædhæ: æthlæthæ; actæ; actæl.

I det første tillæg: eld: ield.

sættæ: sattæ.

